



www.bastinaobjave.com

Kur'an u islamu

Allame Tabatabai

Sa engleskog preveli:
Enes Karić i Nusret Čančar

U ime Allah Milostivog Samilosnog

Kada se časni poslanik Muhammed Mustafa opraštao sa muslimanskom zajednicom, ostavio je dvije velike i dragocjene stvari za Ummet, poznate kao theqalejn. Njima je preporučio poštovanje prema Allahovoj Knjizi i prema Ehlul Bejtu.

Kur'an je savršeno, bez mahane i zastranjivanja došao u ruke čovječanstvu - kao uzvišena Božija riječ kao najbolje uputstvo čovjeku u svim vremenima i kao posljednja Božija poruka zemnom biću. Kur'an je putokaz svim ljudima, a naročito vjernicima. Ta je knjiga ponos muslimanima i dokaz njihova dostojanstva prema nevjernicima. Čovjek čak niti jednu suru, kakvih je u Kur'anu 114, ne može da napiše. Kur'an je nadnaravni dar među Božijim religijama i posebni dar Božijem Poslaniku, Muhammedu Mustafi.

Na žalost, zla srca i zle ruke prouzročili su da ovaj najveći poklon Poslaniku islama i muslimanima za mnoge muslimane ostane nepoznat i stran. To je djelo đavolskih ruku kolonijalističke politike.

Jedan hrišćanski novinar upitao je šejha Mahmuda Šeltuta, nekadašnjeg dekana Univerziteta Al-Azhar: "Vi tvrdite da imate progresivnu religiju! Zašto su onda muslimanske zemlje zaostale?" Šejh Šeltut je odgovorio: "Vi ste napustili vašu religiju pa ste napredovali, a mi smo napustili našu religiju pa smo nazadni ostali."

Danas, kada je na vrhuncu materijalističkog progressa, ljudski rod zapao je u čorsokak. Egoistični čovjek srlja u bezboštvu i nevjerništvu. Ali, čovječanstvo zudi za duhovnošću. Shvatilo je da materijalistička civilizacija sama po sebi nije dovoljna za čovjekovu sreću. Pojavila se zraka nade u obnovljenoj duhovnosti i pobožnosti.

Kulturni centar Islamske Republike Irana u Beogradu, udovoljavajući svima koji su žedni vjere i duhovnosti, objavljuje ovu knjigu o Kur'anu, najznačajnijem dokumentu i dokazu islama, s nadom da će ona u dobroj mjeri upoznati muslimane, a naročito muslimansku omladinu, s Allahovom Knjigom. Ovu knjigu napisao je autor koji godinama u islamskom svijetu nije imao sebi ravnoga.

Mi se nadamo da ćemo u blizoj budućnosti moći da objavljujemo i druge knjige u kojima ćemo predstaviti autentičnu islamsku kulturu kao i skrivenu istinitost islama. Naš trud se neće ostvariti bez blagoslova svih vjernika, koji od njih očekujemo.

Predgovor bosanskom izdanju

Allame Sejjid Muhammed Husejn Tabataba'i (rođen 1903. u Tabrizu, umro 1982. u Komu) spada među najveće tradicionalne islamske učitelje ovoga stoljeća u Iranu. Potiče iz vrlo ugledne i obrazovane porodice religijskih učenjaka. Studirao je u rodnom gradu, zatim u Komu, Teheranu, a veliki dio vremena proveo je i u šijskom središtu Nedžefu. Od 1945. godine bio je nastanjen u Komu (kad je napustio Tabriz usljed sovjetske komunističke okupacije Azerbejdžana) gdje je i predavao tradicionalne islamske znanosti. Od 1950-tih godina pa naovamo Tabataba'i je gotovo svake sedmice dolazio iz Koma u Teheran gdje je također držao predavanja. Serkl njegovih slušalaca u Teheranu sačinjavali su ne samo poznati šijski učenjaci kao što je Murteza Muttaheri, nego također i mlađi iranski i zapadni intelektualci i filozofi (S.H. Nasr, zatim Henry Corbin, i mnogi drugi). Oni su pomogli da se Tabataba'ijev uticaj nadaleko proširi, te da postane poznat širem krugu islamista na Zapadu kao jedna od najvažnijih figura šiizma, i to podjednako u vjerskim znanostima (posebno komentiranju Kur'ana), kao i u islamskoj filozofiji i gnozi (irfan).

Poznavaoci Tabataba'ijeva djela ističu da je on bio izuzetno plodan autor. Osim velikog komentara Kur'ana u dvadeset svezaka pod naslovom El-Mizanu fi tefsiri l-Kur'an, napisao je na desetine drugih knjiga, rasprava, članaka. Tu je također i djelo u pet svezaka pod naslovom Usul-i Felsefej-i Ri'alism, zatim su tu još i djela Bedaji' l-Hikam i Nihajet l-hikam.

Ovdje posebno izdvajamo Tabataba'ijevu knjigu Šiizam ili (Šiitski islam) u kojoj je Allamah Tabataba'i izložio učenje šiizma, glavne škole, historijske tokove, i sl.

Knjiga Kur'an u islamu, s kojom se i naše čitateljstvo ima priliku upoznati, pisano je kao siže šijske propedeutičke nauke u tefsiru. Na njenim stranicama nailazimo na središnje šijske pincipe tumačenja Kur'ana koji su šire izloženi u Tabataba'ijevom komentaru El-Mizanu, Napominjemo da komentar El-Mizan tek predstoji proučavati ne samo u tradicionalnim šijskim centrima već i u sunnijskom svijetu. Knjiga Kur'an u islamu je za takav poduhvat, smatramo, jedan dobar uvod.

U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog!

Predgovor

Ova knjiga koju cijenjeni čitalac ima pred sobom bavi se najvažnijim izvorom islamskoga vjerezakona – Kur'anom Časnim, prvim Božanskim ustavom svih onih koji sa prigrlili islam. Tema koju ova knjiga obrađuje u svojim poglavljima i oledima jeste značenje Kur'ana u islamskome svijetu.

Ukratko govori o sljedećem:

1. Šta je Kur'an?
2. Koja je vrijednost Kur'ana kod muslimana?
3. Kur'an je nebeska objava i nije izum ljudskog mišljenja.
4. Kur'an i znanosti.
5. Osobine Kur'ana

Ustvari, u odjeljcima ove rasprave govorit ćemo o knjizi čiju vrijednost, svetost i veliki dignitet ne poriče niti ijedan musliman, usprkos onom što je islam kao i ostale poznate svjetske religije – iskusio: unutrašnje raskole, razilaženja pravnih škola i podvojenost mišljenja njegovih pripadnika.

Stoga, imamo za cilj da u ovoj našoj studiji odredimo značaj i važnost Kur'ana Časnoga i to na način kako sam Kur'an na sebe svraća pozornost, a ne onako kako mi o njemu zaključujemo i uobražavamo. Jasno je da svako ko pronicljivo promatra stvari zna da između ove dvije teme, naime, kako Kur'an sam o sebi govori i kako mi o njemu govorimo, postoje mnoge razlike.

Razgovjetnije kazano, značaj Kur'ana koji mi predočavamo i u imaginaciji oblikujemo – bilo da za to ima argumenata ili ne, ne može bez jedne od dvije stvari: to je ili suprotno i oprečno izricajima kur'anskih ajeta, te takav značaj kakav se prisposodio Kur'anu sa strane nas nema vrijednosti u svijetu stvarnosti i zbilje, ili se pak radi o značaju kojem ne nalazimo dokaza u Kur'anu pa se njime svi muslimani ne mogu ni zadovoljiti jer se oni međusobno razlikuju. Otuda se, dakle, važnost Kur'ana mora spoznati iz njegovih ajeta i dokaza koji se nalaze u njemu.

Prema tome, mora se pružiti odgovor na ovo pitanje: Šta Kur'an kazuje o značaju Kur'ana? A ne na pitanje: Šta mi, kao sljedbenici ovoga ili onoga pravca mišljenja, govorimo o Kur'anu.

1. Poglavlje - Vrijednost Kur'ana kod muslimana

Kur'an, najbolji ustav života

Islamsku vjeru, koja sadrži najpotpunije kazipute i načela za ljudski život i koja obuhvata ono što čovječanstvo vodi sreći i blagostanju, saznajemo i temelje joj i zakonodavstvo upoznajemo posredstvom Kur'ana Časnoga. On je prvi izvor islamske vjere i njeno vrelo iz kojeg ona izbija.

Islamskim načelima, odredbama i propisima koji sadrže lanac vjerskih spoznaja, moralnih i praktičnih načela, temeljne izvore nalazimo u ajetima Kur'ana Veličanstvenoga.

Uzvišeni Allah kaže:

“Ovaj Kur'an vodi jedinom ispravnom putu!” (Isra, 9)

Također, uzvišeni Allah kaže:

"Mi tebi, Muhammede, objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve!" (Nahl, 89)

Po svemu je jasno da u Kur'anu ima mnogo ajeta u kojima nalazimo temelje vjerskih uvjerenja, moralnih vrijednosti i opštih praktičnih pravila. Ne smatramo za potrebno navoditi sve te ajete na ovom mjestu za što ne nalazimo prostora da bismo šire govorili. Ipak, nešto detaljnije govorimo da precizan uvid u postavke koje slijede objašnjava do kojeg obima Kur'an Časni sadrži životne napatke i načela koja čovjek treba da ispunjava. Te postavke jesu sljedeće:

1. Čovjek svojim životom stremi sreći, zadovoljstvu i ispunjenju želja koje poželi. Sreća i zadovoljstvo su posebno stanje u životu koje čovjek želi kako bi u njihovu okrilju postigao slobodu, obilje, bogatstvo života i tome slično.

Zapažamo da u iznimnim situacijama neki ljudi sebe odvrćaju od sreće i ugodnosti tako što na sebe dižu ruku, čine samoubojstva, ranjavaju svoja tijela, sakate svoje organe ili se izvrgavaju tegobnim vježbama koje nisu vjerom propisane, čineći to pod izlikom odvrćanja, odricanja od ovoga svijeta, kao i mnogo toga drugog što prouzrokuje držanje duše na uzdi od mnogih sredstava obilja i ugodna života. Tako čovjek koji je na kušnji duhovnih i psihičkih kompleksa smatra – a to je posljedica koja vodi porijeklo iz njegove duše – da se sreća ostvaruje poduzimanjem čina suprotnih sreći.

Na primjer, nekog pogađaju različite životne tegobe i muke i on ne može da ih podnese, pa se priklanja samoubojstvu jer vidi u smrti mir i smiraj. Neki pak ljudi odaju se asketstvu i iskušavaju razne vrste tjelesnih vježbi, sebi zabranjuju materijalne i putene slasti, jer smatraju da je sreća u jednom takvom bezvrijednom životu.

Prema tome, napor koji čovjek ulaže samo je u svrhu postignuća te tražene sreće za koju se on trudi da je ostvari i postigne.

Dakako, putevi kojima se ide zarad postignuća tog spomenutog cilja razlikuju se. Neki slijede put razuma koji je ustanovilo čovječanstvo i dozvolio šerijat, a neki skreću sa ispravnih staza i padaju u bespuća zablude i devijacije od Puta Istine.

2. Djela i postupci koji proizlaze od strane čovjeka uvijek su u posebnom okviru zakona i odredbi. To je bjelodano jasno i ne može se poreći, makar u nekim situacijama izgledalo drukčije što je potrebno snažnije objasniti i očitovati.

To je stoga jer čovjek, koji ima udio razuma, ne radi ništa osim nakon što je to poželio da uradi. Njegov čin proishodi iz njegove duševne želje koju on zna i nije mu skrivena.

S druge strane, čovjek čini to što čini zarad sebe. Pod tim mislimo da on osjeća životne potrebe koje mora udovoljiti, te on radi kako bi udovoljio tim potrebama. Između svih čovjekovih djela i postupaka postoji čvrsta uzajamna veza koja ih povezuje.

Jedenje, pijenje, spavanje, buđenje, sjedenje, stajanje, hodanje... ovi i mnogi drugi čini i radnje koje proističu od čovjeka u nekim su situacijama nužne a u nekima nisu. U nekim prilikama mu koriste, a u drugima mu nanose štetu. Sve što čovjek čini proizilazi iz zakona čije univerzalne odredbe doznaje u samome sebi, a čije partikularne odredbe primjenjuje i prakticira u svojim činima i postupcima.

Bilo koja jedinka u svojim pojedinačnim činima i postupcima nalik je jednoj potpunoj vlasti koja ima svoje zakone, odredbe, običaje i način vladanja. Djelatne snage u toj vlasti imaju u dužnosti da čine i postupke te vlasti, prvo uspoređuju i saobražavaju sa tim zakonima a potom da djeluju.

Društveni poslovi koji se odvijaju u bilo kom društvu nalik su poslovima jedinke. U dotičnom društvu sudi se po skupini zakona i ravna po načinima vladanja kojima se potčinjava većina pojedinaca tog društva. U suprotnom, za kratko vrijeme uslijedit će anarhija i pokidat će njihove društvene veze.

Dakako, duh društva razlikuje se po zakonima koji vladaju u njima i po kojima se sudi. Ako je neko društvo vjersko i konfesionalno u njemu važe zakoni te konfesije i njeni propisi. Ukoliko društvo nije konfesionalno već se zadovoljava civilizacijom, postupci takvog društva poprimaju duh građanskog zakona. Ako je pak to društvo domorodačko, te u njemu civilizacija nema nikakva udjela, onda u takvom društvu vladaju običaji pojedinaca i prosti zakoni jedinke, ili pak vladaju zakoni koji su se stekli kroz kontakt različitih vjerovanja i običaja u jednom anarhičnom, neorganizovanom obliku.

Prema tome, čovjek mora imati osobni cilj u svojim ličnim, pojedinačnim i društvenim radnjama i djelovanjima; da bi ostvario taj svoj željeni cilj nema mu druge nego da prakticira svoje radnje i postupke u skladu sa zakonima i posebnim uspostavljenim običajima, bilo da su ti zakoni postavljeni od strane neke vjere ili nekog društva i nečeg drugog osim toga dvoga. Sam Časni Kur'an potvrđuje ovakvo gledanje kad kaže:

"Svako se okreće prema svojoj strani, a vi se potrudite da druge, čineći dobra djela, pretečete!" (Bekare, 148)

U kur'anskoj upotrebi riječ vjera (din) primjenjuje se općenito, na običaje i zakone. I vjernici i nevjernici (idolopoklonici) – pa čak i oni koji sasvim niječu postojanje Uzvišenog Allaha – ne mogu biti bez određenoga uvjerenja, "vjere". Jer, svaki čovjek slijedi posebne zakone u svojim poslovima i postupcima, bili ti zakoni izvedeni i utemeljeni na Vjerovjesniku i Objavi, ili bili postavljeni od strane neke osobe ili grupe, društva.

Allah dž.š. kaže: "Koji od Allahova puta odvrćaju i nastoje slijediti krive putove" (A'raf, 45)¹

3. Najljepši i najstameniji običaji i norme koji su dostojni čovjeka da ih slijedi jesu običaji i norme koje mu se zadaju iz njegove zdrave unutarne prirode, a ne one običaje koje izviru iz osjećanja i hirova, bili oni pojedinačni ili društveni.

Ako pažljivo upravimo pogled prema svakom djeliću svemira, zapazit ćemo da on ima jedan cilj ka kojemu stremi od prvog dana svoga stvaranja, izvršavajući i ostvarujući taj cilj na najpogodniji i najljepši način. Univerzum obuhvata i sadrži ono bez čega ne može da bi ostvario svoj cilj: sadrži sredstva i pomagala. Tako je i sa svakim stvorenjem u Univerzumu koje ima dušu ili koje nema dušu.

Na primjer, zrno pšenice, od prvog dana od kad se stavi u zemljinu utrobu, stremi na putu usavršavanja, iznikne kao zelena biljka, raste dok se ne stvore od nje klasovi čiji svici nose mnogo zrnevlja pšenice. A pšenično zrno snabdjeveno je i opremljeno potrebnim sredstvima

¹ Vanjsko značenje ovoga časnoga ajeta, kao što smo i rekli, jeste da se sintagma "Put Božiji" uzima u kur'anskoj upotrebi u značenju "vjere" (din). Ajet ukazuje na to da i nevjernici (kafiri) - time što ima među njima onih koji niječu Allahovo postojanje - mijenjaju Božiju vjeru, (prirodnu vjera). A običaji koje oni u svome životu koriste jesu njihova "vjera".

posredstvom čijim se koristi uzimajući elemente bez kojih ne može i koje crpi na putu svoga sazrijevanja i usavršavanja. Ono u sebe upija dijelove i sastojke zemlje, vazduha i drugoga na poznat način, potom s time ono probija zemlju (niče iz nje), zazeleni se, raste iz dana u dan, i preobražava se iz jednog oblika u drugi oblik, sve dok ne nastane iz njegov klasje, a u svakom klasu zrnelje. Tada je ono posijano zrno u zemlju stiglo do svoga postavljenoga cilja i stiglo je do svoga savršenstva ka kojem je išlo.

A tako isto i orahovo stablo, ako ga pažljivo posmatramo, zapažamo kako također ide prema posebnom cilju od prvog dana svoga stvaranja. Da bi ono stiglo do svoga cilja opremljeno je posebnim sredstvima koja odgovaraju orahu na njegovu putu usavršavanja, njegovoj snazi i veličini. Orah na svome putu ne koristi sredstva pšeničnoga zrna, kao što ni pšenično zrno ne koristi na svome putu ka savršenstvu, iz jedne u drugu razinu, sredstva oraha. I orah i pšenično zrno imaju svoj poseban razvoj, svako ponaosob, i on se ne ukršta na pravoj liniji. Sve što vidimo u Univerzumu slijedi ovakvo postavljeno pravilo. Mi nemamo nikakva dokaza da je čovjek bilo kakav izuzetak od ovoga na svome prirodnome putu do svoga cilja, a na tom putu i čovjek je snabdjeven pomagalicama nužnim da bi došao do cilja. Dakako, pomagala i sredstva koja su pohranjena u čovjeka najbolji su dokaz daje čovjek najbolji primjer za to u Univerzumu. Čovjek ima svoj poseban cilj koji sadrži njegovu sreću, a na čovjeka su obilno prosuta sredstva da do toga cilja dođe.

Prema tome, ne samo stvaranje čovjeka – nego stvaranje cijeloga Univerzuma čiji je dio čovjek, čovjeka vodi istinskoj sreći, a to je da mu objavljuje za njega najvažnije, najljepše i najčvršće zakone koji sačinjavaju njegovu sreću.

Allah dž.š. kaže:

"Gospodar vaš je onaj koji je svemu onom sto je stvorio dao ono što mu je potrebno!" (Ta-Ha, 50)

Također kaže: "Allah je onaj koji sve stvara i čini skladnim, koji sve s mjerom određuje i nadahnjuje!" (E'Ala, 2-3)

Allah dž.š. još kaže: "Tako mi duše i Onoga koji je stvorio, pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini, uspjeh će samo onaj ko dušu očisti a biće izgubljen onaj koje na stranputicu odvede." (Šems:7-10)

Allah dž.š. još kaže: "Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovom, prema kojoj je On ljude načinio – ne treba da se mijenja Allahova vjera, jer to je prava vjera." (Rum, 30)

"Allahu je prava vjera jedino – islam!" (Ali Imran, 19)

A onaj, ko želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena!" (Ali Imran, 85)

Rezultat koji se izvodi iz ovih i drugih ajeta ovakvog sadržaja, a koje nismo spomenuli, ukratko je sljedeći: Allah dž.š. vodi svako svoje stvorenje – a među njima je i čovjek – ka cilju najviše sreće radi koje ih je i stvorio. Ispravni čovjekov put jeste onaj kojem ga i zove njegovo posebno stvaranje. Stoga, čovjek treba da provodi u svojim postupcima pojedinačne i društvene zakone koji izvire iz njegove nepatvorene prirode. On ne treba da skrštenih ruku slijedi svoje strasti, porive i ono čemu ga guraju njegove žudnje.

Zahtjev prave prirodne vjere jeste da čovjek ne zanemaruje sredstva pohranjena u Njegovom Biću, već da koristi svako sredstvo u svojim granicama i onako kako mu je zadalo, sve radi toga da bi uravnotežio svoje skrivene moći u sebi, te da ne bi jedna moć nadvladala drugu. Nadalje, čovjeku treba da sudi zdrav razum koji je daleko od nedostataka i sumnje, a ne zahtjevi duše koji izvire iz strasti i osjećanja koja su suprotna razumu. Također, sudac u društvu treba da bude istina i ono što je istinski dobro za društvo, a ne čovjek moćnik i tiranin koji slijedi svoje strasti i puti, niti većina koja se suprotstavlja istini i općim interesima.

Iz istraživanja koje smo do sada proveli izvodimo drugi zaključak, a on glasi: Propisivanje zakona i njihovo uspostavljanje pripada samo Allahu jedinom.

Niko drugi ne posjeduje pravo da propisuje zakone, da donosi odluke i da sudi o temeljnim stvarima. Jer, iz prethodnog smo saznali da običaji i zakoni koji koriste čovjeku u njegovom praktičnom životu proizlaze iz njegovog prirodnog bića. Pod tim prirodnim bićem mislimo na zakone i "običaje" koji pozivaju ka toj prirodi unutarnjim i vanjskim uzročnicima skrivenim u samom čovjekovom stvorenju. To znači, također, da te uzroke Allah i "želi", a ovo "želi" znači da je Allah sam stvorio u čovjeku uzroke i razloge koje iziskuju ti zakoni i "običaji". Dakako, volja se dijeli na dva dijela: volja koja prisiljava na nešto, da se nešto zbiva, kao što su, npr. prirodni događaji koji se zbivaju svaki dan. Takva volja naziva se "stvaralačkom voljom".

Druga vrsta volje jeste volja koja zahtijeva da se nešto dogodi posredstvom izbora a ne posredstvom prisile, kao što je jedenje, pijenje i slično tome. Ova volja poznata je pod nazivom "zakonodavna volja".

Allah dž.š. kaže:

"Sud pripada samo Allahu" (Jusuf, 40/67)

Kur'an uspostavlja puteve i programe života čovjeku

Imajmo na umu sljedeće tri premise:

Kur'an, uz brigu spram ove tri spomenute premise, a te premise su:

1. Da čovjek ima cilj do koga treba da stigne na putu u svome životu svojim trudom i djelima;
2. Da čovjek ne može stići do tog zadatog cilja izuzev ako ne slijedi posebne zakone i načela;
3. i da čovjek te zakone i načela mora učiti iz knjige nepatvorene prirode i stvaranja pod čim podrazumijevamo božanski nauk – čovjeku donosi programe po kojima treba da se odvija njegov život.

Dakle, uspostavlja puteve za čovjekov život i to na sljedeći način.

Temelj toga puta Allah je dao da počiva na spoznaji Njegova Uzvišenog Bića. Također, vjeru u Njegovu jedinstvo Allah je učinio prvim osnovom vjere, a na putu spoznaje Allaha ukazao je na budući svijet i vjerovanje u Sudnji Dan. Na taj Dan nagradit će se dobročinitelji za dobra djela a kazniti zločinitelji za zlo.

Vjera u budući svijet jeste drugi osnov, a posredstvom vjerovanja u budući svijet Allah je ukazao na spoznaju poslanstva. Jer, nagrađivanje ili kažnjavanje za djela ne može se provesti osim nakon spoznaje pokornosti i nepokornosti, te nakon spoznaje šta je dobro a šta zlo. Ova spoznaja dolazi isključivo posredstvom Objave i poslanstva. Kao što ćemo naprijed objasniti i tu spoznaju Bog je dao kao treći temelj vjerovanja.

Dakle, Kur'an podrazumijeva i naznačava sva tri temelja vjerovanje u Božiju jedinstvo, vjerovanje u poslanstvo i vjerovanje u onaj svijet, osnovama islamske vjere.

Nakon toga Kur'an objašnjava temelje morala sa kojim je Allah zadovoljan, dobre atribute koji su u skladu sa ova gornja tri temelja i koje svaki čovjek vjernik mora izražavati.

Zatim Kur'an čovjeku propisuje praktične zakone koji obuhvataju istinsku sreću i koji u čovjeku povećavaju ćudoredne vrijednosti i činioce koji čovjeka dovode do istinskih vjerovanja i fundamentalnih postavki vjerovanja.

Naime, mi ne možemo smatrati vrijednim nekog čovjeka koji ima karakteristiku blagosti, ali je ogrezao u seksualnim porocima, krade, pronevjerava data mu povjerenja i u svojim

poslovanjima je prijevarne duše. Također, mi ne možemo priznati darežljivom neku osobu koja prekomjerno voli imetak, skuplja ga i gomila, sprečava druge da u pogledu imetka ostvare svoja prava i škrtari prema njima. Isto tako, mi ne možemo smatrati nekog čovjeka vjernikom u Allaha dž.š. i u Sudnji dan ako on ne vjeruje Allaha i ako ga ne spominje u danima i noćima. Dakle, hvale vrijedno moralno i čudoredno ponašanje u čovjeku je živo samo onda ako je popraćeno djelima koja odgovaraju moralu.

Ovaj odnos koji postoji između morala i djelovanja također postoji i između morala i vjerovanja. Ma koji čovjek koji je uronuo u nadmenost, oholost, egoizam, ne može vjerovati u Allaha, dž.š., i pokoriti se Njegovoj Veličini. Ko ne poznaje tokom cijelog svoga života značenje pravednosti, čojstva i viteštva, te sažaljenja prema nemoćnima i slabima, takvome vjerovanje u Sudnji Dan i u polaganje računa ne ulazi u srce.

Allah, dž.š., kaže, povezujući istinsko vjerovanje sa čudorednošću sa kojom je On zadovoljan, sljedeće:

“K Njemu se dižu lijepe riječi i dobro djelo On prima.” (Fatir, 10)

Allah, dž.š., kaže, povezujući vjerovanje i djelo, sljedeće:

“Oni koji su zlo činili završit će najužasnijom patnjom zato što su Allahove Riječi poricali i što su ih ruglu izvirgavali!” (Rum, 10)

Zaključak ovoga izlaganja jeste sljedeći: Kur'an Časni sadržava tri izvora, osnova islama, a to su:

a – Osnovi vjerovanja

Oni se dijele na tri osnova same vjere (vjera u Jednog Boga, vjera u poslanstvo, i vjera u budući svijet), te na različita druga vjerovanja kao što su vjerovanje u ploču, u pero, u predodređenost i sudbinu, u meleke, u Allahove prijestolje, u stvaranje nebesa i zemalja i tome slično.

b – Moral (čudoređe) sa kojim je Allah zadovoljan

c – Šeriatski propisi i praktični zakoni čije je osnove Kur'an objasnio i opunomoćio Poslanika da objasni njihove detalje, a Božiji Poslanik je učinio sâm da objašnjenje tih propisa od strane njegove porodice bude kao i njegovo objašnjenje, kao što je to poznato iz Hadisa Sekalejn² koji su vjerodostojno preneseni kako od strane Ehli-sunneta tako i šija³.

Kur'an je potpora poslanstvu

Kur'an Časni na nekoliko mjesta izjavljuje da je on Allahov govor uzvišeni, to jest da je to govor objavljen od Allaha baš istim ovakvim riječima koje mi čitamo. Poslanik a.s. je te riječi dobio posredstvom Objave koju je primio od Allaha, dž.š.

Da bi potvrdio da je Allahov govor i da nije ljudska tvorevina, sam Kur'an izaziva u svojim ajetima cijelo čovječanstvo da donese makar ajet poput Kur'ana. To ukazuje daje Kur'an nadnaravan (Mu'džiza) i da niko ne može tako nešto dati od ljudi.

Allah dž.š. kaže:

“Zar oni da govore: ‘Izmišlja ga!’ – Ne, nego oni neće da vjeruju; zato neka oni sastave govor sličan Kur'anu, ako istinu govore!” (Tur, 33-34)

² "Es-Sekalejn" su predaje u šiijskoj indiciji koje su na najvišem stupnju vjerodostojnosti i sa neprekinutim lancem prenosilaca (nap. prev).

³ Vidi djelo "Abakatul-Envar" (o tom Hadisu-sekalejn) u njemu je spomenuto na stotine predaja, različitih lanaca prenosilaca za gornju tvrdnju, kako za običan svijet tako i za odabrane.

“Reci: ‘Kad bi se svi ljudi i džini udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali!’” (Isra', 88)

"Zar oni da govore: "On ga izmišlja!" Reci: "Pa sačinite vi deset sura, sličnih, izmišljenih...!" (Hud, 13)

“A oni govore: ‘On ga izmišlja!’ Reci: ‘Pa dajte vi jednu suru sličnu njemu!’” (Junus, 38)

“A ako sumnjate u ono što objavljujemo slugi našem, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim Njemu...!” (Bekare, 23)

Allah, dž.š., ih također izaziva govoreći da u Kur'anu ne postoji nesuglasje:

“A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti!” (Nisa, 82)

Kur'an Časni koji, upućujući ove izazove, tvrdi da je Allahov govor, na mnogo mjesta izjavljuje da je Muhamed, s.a.v.a., Poslanik od Allaha poslan i daje vjerovjesnik. Otuda je Kur'an potpora poslanstva i osnažuje poslanstvo u njegovim tvrdnjama.

Stoga se Poslaniku a. s. naređuje u nekim ajetima da potvrdi svoje poslanstvo svjedočanstvom Allahovim dž.š. o tome. To znači, da navede kur'ansku potporu za svoje poslanstvo.

Kur'an kaže:

“Reci: ‘Meni i vama dovoljan će biti Allah kao svjedok.’” (Ra'd, 43)

Na drugom mjestu svjedočanstvu Allahovu dodaje se i svjedočanstvo meleka Poslaniku o tome.

Allah dž.š. kaže:

“Allah svjedoči da je istina ono što ti objavljuje, objavljuje ono što jedini On zna, a i meleki svjedoče; a dovoljn je Allah kao svjedok!” (Nisa, 166)

2. Poglavlje - Čemu Kur'an uči

Kur'an je univerzalna svjetska knjiga

Kur'an se u svojim temama ne posvećuje jednom od naroda kao što je, na primjer, arapski narod. Također, Kur'an posebno ne izdvaja ni neku grupu kao što su muslimani Kur'an, naime, upravlja svoj diskurs i prema nemuslimanima kao što govori i o muslimanima. Argument za ovu tvrdnju jesu mnoga obraćanja,⁴ upravljena u Kur'anu prema idolopoklonicima, paganima, politeistima, sljedbenicima Knjige, Jevrejima, sinovima Isra'ilovim, kršćanima... Navodi dokaze za svaku od ovih grupa i poziva ih svojim istinitim spoznanjima i razmišljanju o njegovim plemenitim navodima i ajetima.

Kur'an raspravlja sa svakom od tih grupa i poziva ih u vjeru, bez toga da svoj diskurs upravlja i uposebljuje na Arape same.

Tako Kur'an kaže idolopoklonicima:

“Ali ako se oni (idolopoklonici) budu pokajali i namaz obavljali i zekat davali, braća su vam po vjeri.” (Tevbe, 11)

Isto tako, Kur'an kaže i sljedbenicima Knjige:

“Reci: ‘O Sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Bogu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Boga, Božanstvima ne držimo!’” (Ali Imran, 64)

Zapažamo da Uvišeni Allah nije svoj govor usmjerio u ovom i sličnim časnim ajetima, niti ga je posebno iskazao riječima: “Ako se politeisti Arapa budu pokajali...”, niti je kazao: “O Sljedbenici Knjige između Arapa”, niti je rekao nešto drugo tome slično, a što bi se odnosilo posebno na neku određenu skupinu.

Dakako, u samom početku islama – dok se on nakon islamskog poziva nije bio proširio i dok nije izašao iz okvira Arabijskog poluotoka – bilo je obraćanja upućenih Arapima. Međutim, od šeste godine po Hidžri, kada se islamski poziv proširio i prešao granice Arabijskog poluotoka, nije bilo niti ostalo mjesta za upućivanje Kur'anskog govora nekoj posebnoj zajednici.

Uz časne ajete koji su naprijed navedeni ima i drugih ajeta koji upućuju na općenitost tog islamskog poziva, kao što su Allahove riječi:

“A meni se ovaj Kur'an objavljuje da njima opomenem i vas i one do kojih Kur'an dopre.” (En'am, 19)

“A Kur'an je svijetu cijelom opomena!” (Kalem, 52)

“Kur'an je, doista, svijetu cijelom opomena!” (Sad, 87)

“Kur'an je ljudima opomena!” (Muddessir, 36)

Sa historijskog stanovništva gledano, zapažamo da su se mnogi idolopoklonici Jevreji i kršćani odazvali pozivu islama, kao i to da je jedna grupa ljudi iz ne-arapskih nacionalnosti primila islam, kao što su Selman Farisi, Suhejb Rumi, Bilal Habeši i njima slični pojedinci.

⁴ Ovakva obraćanja i dokazivanja nalaze se u mnogim ajetima. Stoga, ne vidimo potrebu da ih ovdje iscrpno navodimo.

Kur'an je savršena knjiga

Kur'an sadržava najviši cilj ka kome teži čovječanstvo i on upućuje tome cilju najpotpunijim dokazima i najljepšim svjedočanstvima. A do tog cilja se može stići samo sa realnim nazorima o Univerzumu i sa radom i postupanjem u skladu sa moralnim principima i praktičnim normama. Objašnjenje za to Kur'an nudi u jednoj potpunoj formi rekavši:

“Kur'an vodi ka Istini i na Pravi put upućuje.” (Ahkaf, 30)

Na drugom mjestu, nakon što je spomenuo Tevrat i Indžil, Kur'an kaže sljedeće:

“A tebi objavljujemo Knjigu (Kur'an), samu istinu da potvrdi knjige prije objavljene i da nad njima bdi!” (Maide, 48)

Objašnjavajući to da obuhvata bit vjerzakona Božijih poslanika Kur'an kaže:

“On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što je objavljeno tebi, Muhammede, i ono što smo naredili Ibrahimu, Musau i Isau!” (Šura, 13)

O tome da Kur'an obuhvata i ostale stvari, kaže se sljedeće:

“Mi tebi objavljujemo Kur'an kao objašnjenje za sve.” (Nahl, 89)

Ukratko rekavši, siže prethodnih ajeta glasi: Kur'an obuhvata istine objavljene u nebeskim knjigama, a i više od toga. U Kur'anu postoji sve što je potrebno ljudima za njihov savršeni put ka željenoj sreći, bilo to da su temelji vjerovanja ili da su praktični principi.

Kur'an je vječna knjiga

Prethodna cjelina potvrđuje nam da je Kur'an Plemeniti vječna i trajna knjiga, unatoč prolaženju stoljeća i vremena. Tako, ma koji drugi govor, pa bio on sasvim tačan u apsolutnom smislu, ne može biti usmjeren na sveukupnost vremenskog trajanja. Kur'an navodi ovu potpunost svoga govora i cjelovitosti i kaže:

“Kur'anje doista govor koji rastavlja istinu od neistine, lakrdija nikakva on nije!” (Tarik,13-14)

Tako su istinske spoznaje apsolutno istinite i čista stvarnost. Moralni principi i praktični zakoni koje Kur'an objašnjava su rezultat ovih čvrstih, stalnih istina. Do njih ne dopijeva nikakva neistinitost i one se ne troše niti prolaze prolaskom godina i stoljeća.

Allah dž.š. kaže: “Mi Kur'an pun mudrosti objavljujemo i na istinit način ga objavljujemo?” (Isra, 105)

Allah dž.š. također kaže: “Zar poslije istine ima išta osim zablude?” (Junus, 32)

Allah dž.š. još kaže: “A Kur'an je zaista knjiga zaštićena. Laž joj je strana bilo s koje strane!” (Fussilet, 41-42)

Nije nepoznato da su mnoge studije napisane o kur'anskim propisima, te da su ti propisi stalni i vječni i ne odnose se na jedno određeno vrijeme. Međutim, tema kur'anskih propisa izlazi iz okvira teme ove naše studije u kojoj pokušavamo objasniti mjesto Kur'ana kod muslimana i to onako kako to sam Kur'an na to ukazuje.

Kur'an je autonoman po svom smislu

Plemeniti Kur'an je govor kao i ostali govori kojim ljudi govore. On jasnim smislom ukazuje na namjeravana značenja i na ono što se traži iz objašnjenja smisla i podataka, i nema u Kur'anu ničega skrivenog od slušatelja u njegovim ajetima.

Ne nalazimo nikakva dokaza da Kur'an svojim riječima ukazuje na neka druga značenja sem onih do kojih dolazimo i koja nam se nadaju iz njegovih riječi i rečenica.

Što se jasnoće Kur'ana u njegovom smislu i značenju tiče, ma koji čovjek koji razumije arapski jezik u mogućnosti je da dosegne do značenja plemenitih ajeta na isti način kao što doseže i do značenja svakog govora ne arapskom.

Uz to, mi u mnogim ajetima nalazimo govor i diskurs upravljen ka posebnim grupama kao što su sinovi Israilovi, ili vjernici, ili nevjernici. A ima i ajeta Kur'ana koji se obraćaju cjelokupnom čovječanstvu.⁵ Sa njima Kur'an raspravlja, izaziva ih da donesu govor sličan Kur'anu, ako sumnjaju u to da je Kur'an od Uzvišenoga Allaha. Sasvim je jasno da ne bi bilo ni od kakve koristi govoriti sa ljudima u terminima koji njima nisu jasni, kao što ne bi koristio ni izazov da donesu suru sličnu Kur'anu ako se ne razumiju riječi kojima je izazov upućen. Povrh svega toga, Kur'an kaže:

“Pa zašto oni ne razmisle o Kur'anu ili su im na srcima katanci!” (Muhammed, 24)

Također, Kur'an kaže:

“Pa zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge proturječnosti!” (Nisa, 82)

Ova dva ajeta ukazuju na nužnost razmišljanja o Kur'anu u smislu razumijevanja. Razmišljanje o Kur'anu uklanja ono što se na prvi pogled očituje kao razlika i nekonzistentnost među ajetima. Sasvim je jasno to da ukoliko ajeti ne bi imali vanjski, jasni smisao svojih značenja, tada ne bi bilo smisla razmišljati i dublje pronicati u njih, kao što ne bi ostalo nikakva mjesta za rješavanje formalnih razlika među ajetima posredstvom razmišljanja i pronicanja u njih.

Tvrdimo da ne postoji neki vanjski dokaz kojim bi se zanijekala autoritativnost, vanjska jasnoća Kur'ana, jer mi nismo našli nigdje dokaza za tako nešto, osim tvrdnje nekih ljudi da mi – u razumijevanju značenja i intencija Kur'ana – moramo da se vraćamo onom što je preneseno od Poslanika, s.a.v.s., ili što je preneseno od njegove čiste porodice, a.s., Ali, ova njihova tvrdnja je manjkava i ne može se prihvatiti jer se jasnoća i autoritativnost Riječi Allahova Poslanika i Imama, mir s njima, mora da se izvodi i razumijeva iz Kur'ana, a ne obratno – da se jasnoća Kur'ana izvodi iz Riječi Allahova Poslanika i Imama, mir s njima. Kako, naime, shvatiti to da se solidnost vanjskih značenja Kur'ana temelji na njihovim (Poslanikovim i imama) izričajima?! Naprotiv, mi povrh toga tvrdimo: Dokazivanje samog temelja poslanstva mora da se vezuje za nit Kur'ana koji je temelj poslanstva, kako smo to prije rekli.

Ovo što navodimo nije oprečno tome da je dužnost Poslanika i Imamam mir s njima, da objašnjavaju neke pojedinačne propise i neke detalje šerijatskih propisa koje ne nalazimo u vanjskom značenju Kur'ana; niti je oprečno da budu vodiči ka spoznajama Kur'ana Časnoga, kako se to i vidi iz sljedećih ajeta:

“A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje!” (Nahl, 44)

“Što vam Poslanik naređuje to uzmite, što vam zabranjuje toga se klonite!” (Hašr, 7)

⁵ Naprimjer: “O vi koji ne vjerujete”, “O sljedbenici Knjige!“, “O sinovi Israilovi“, zatim “O ljudi!”

“A Mi smo poslali svakog poslanika zato da bi mu se, prema Allahovom naređenju, pokoravali.” (Nisa, 64)

“On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči!” (Džumu'a, 2)

Ono što se razumije iz ovih ajeta jeste daje Poslanik, s.a.v.a., taj koji objašnjava pojedinačne stvari i detalje šerijata i on je Božanski učitelj (od Boga dat učitelj) za Uzvišeni Kur'an. Također se razumije iz hadisa es-sekalejn da su Imami, mir s njima, nasljednici Božijih poslanika u tome. A to sve nije oprečno tome da se dolazi do nakane i značenja Kur'ana posredstvom vanjskog značenja ajeta ko je to naučio od istinskih učitelja i ko ima ispravan osjećaj i čulo u razumijevanju.

Kur'an ima vanjsko i unutarnje značenje

Allah, dž.š., kaže u svome veličanstvenom govoru:

“I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte!” (Nisa, 36)

Vanjsko značenje ovoga časnoga ajeta ukazuje na to da ono zabranjuje obožavanje kipova – kao što se i navodi u Allahovim riječima:

“Budite što dalje od kumira poganih.” (Hadždž, 30)

Ali, nakon promišljanja i analize jasno se pokazuje da je uzrok zabrane obožavanja kipova zapravo u biti bilo koje potčinjavanje nečemu i nekome drugom osim Allahu Uzvišenom. A to se ne odnosi samo na obožavanje kipova, nego je Allah, dž.š., i samo pokoravanje šejtanu izrazio također rječju robovanje, obožavanje kad je rekao:

“O sinovi Ademovi, zar vam nisam naredio: "Ne klanjajte se šejtanu...!" (Ja-sin, 60)

S druge strane, jasno je da ne postoji nikakva razlika u pogledu prezrene pokornosti bilo da se ona iskazuje prema nečemu drugom što nije čovjek ili pak prema samom čovjeku. Naime, slijediti strasti duše također je obožavanje nečega mimo Allaha, dž.š., kako nam to pokazuju i sljedeće riječi Allahove:

“Da li si vidio onog ko je strast svoju za svoje Božanstvo uzeo?” (Džasije, 23)

Posredstvom preciznije analize zapažamo da se ne smije u vjeri okretati prema nečemu drugom osim Allahu, dž.š. Jer, okretanje i predanost tome drugom znači da se tome drugom priznaje neovisnost i da mu se pokorava. A to je već u biti pokornost i obožavanje. Allah, dž.š., kaže:

“Mi smo za Džehennem mnoge džine i ljude stvorili: oni pameti imaju – a njome ne shvaćaju, oni oči imaju – a njima ne vide, oni uši imaju – a njima ne čuju; oni su kao stoka, čak i gori – njih se ništa ne tiče!” (A'raf, 179)

Razmišljajući o ovim ajetima mi na prvi pogled zapažamo da Allah, dž.š., u svojim riječima “ništa Allahu ravnim ne smatrajte!” – zabranjuje obožavanje kipova. Međutim, kada malo dublje razmislimo o tome, zapažamo da je to zabrana da se obožava neko drugi sem Allaha mimo Allahove dozvole. Međutim, ako još više razmislimo (nego li smo to učinili u prva dva pokušaja), vidjećemo da je tu posrijedi i zabrana da čovjek obožava samoga sebe slijeđenjem duševnih prohtjeva. A ako, napokon, još dublje razmislimo, vidjećemo da je tu posrijedi zabrana da se predanost iskazuje prema bilo kome drugom osim prema Allahu, ma ko taj dugi bio!

Ovakvo postepeno koračanje – pod tim mi mislimo na pojavljivanje i očitovanje prvog značenja u ovom gornjem ajetu, pa potom pojavljivanje šireg značenja nego li je ono prvo, i tako redom – prisutno je u svim časnim ajetima, bez izuzetka.

Razmišljanjem o ovoj temi postaje jasnije značenje onog što je preneseno od Allahovog Poslanika, s.a.v.a., u hadiskim i tefsirskim djelima, tj. da je on rekao:

“Kur'an doista ima vanjsko i unutarnje značenje. A unutarnje značenje Kur'ana ima svoje daljnje unutarnje značenje sve do sedam unutarnjih značenja!”⁶

Prema tome, Kur'an ima vanjsko i unutarnje značenje, eksplicitno i implicitno značenje. Oba značenja su namjerena i traže se u Časnim ajetima. Ipak, ta dva značenja događaju se i zbivaju u nekom ajetu “po dužini” a ne “po širini”. Naime, nakana vanjskog nije oprečna nakani unutarnjeg značenja, a nakana unutarnjeg značenja ne prigušuje nakanu vanjskog značenja.

Zašto Kur'an govori na način vanjskog i unutarnjeg značenja?

1. Čovjek u ovom svom prvom, kratkotrajnom, ovozemaljskom životu nalik je mjehurićima pjene koja plovi po vodi. Jer oslonci i stubovi njegove ljske bivanja pobodeni su u vode materijalnog, tvarnog mora. I sve što on poduzima, sav trud i napor spleten je rukom ovog uzburkanog, tvarnog mora!

Naime, ljudska vanjska i unutarnja čula zauzeta su materijom. I čovjekove misli prate njegove osjetilne spoznaje. Jedenje, pijenje, sjedenje, stajanje, govorenje, slušanje, kretanje tamo-amo, kretanje i mirovanje – sve što čovjek poduzima od poslova i radnji, temelji svega toga postavljeni su u materiji i ne mogu se ni zamisliti osim u njoj.

Tako u nekim prilikama zapažamo da se dojmovi apstraktnog – npr. kao što je ljubav, neprijateljstvo, ambicija, čast i slično tome – od strane shvatanja ljudi spoznaju i recipiraju kad se predstave tako da otjelovljuju materijalne potvrde. Čovjek zaključuje o slasti pobjede posredstvom analogije sa slašću šećera, o privlačnosti prijateljstva posredstvom analogije sa privlačnom silom magneta, o ambiciji posredstvom analogije sa visinom nekog položaja ili sa visinom noćnih zvijezda, o veličini nekog položaja, njegovom dostojanstvu, zaključuje posredstvom analogije sa veličinom neke planine, te tome slično.

Uz sve to, shvatanja ljudi se razlikuju u spoznavanju apstrakcija koje su šireg i većeg opsega od materijalnih stvari. Tako su neki umovi vrlo slabi u spoznavanju apstrakcija, neki opet malo spoznaju, te se tako postepeno ide dok se ne stigne do ljudskih umova koji sa lahkoćom spoznaju i recipiraju apstrakcije bez posredstva materije.

Bilo kako bilo, u mjeri u kojoj ljudski umovi napreduju prema spoznaji apstrakcija u tolikoj mjeri smanjuje se ovisnost tih umova o privlačnim materijalnim fenomenima. I kako god se smanjuje ta njihova ovisnost o materiji, oni jačaju u svojoj spoznaji. To znači: Svaki čovjek po svojoj ljudskoj prirodi posjeduje osobnu predisponiranost za ovu spoznaju. Ako čovjek nije sasvim pogođen nekim akcidentalnim nedostacima on će moći biti u stanju da razvije i unaprijedi ovu svoju sposobnost da apstrahuje.

2. Iz prethodnoga izvodimo zaključak da se ono što čovjek spozna, a šta je na nekoj višoj razini razumijevanja i pameti (um), ne može svesti na ono što je na nižoj razini. Ako bismo ipak pokušali provesti to svođenje rezultat bi bio suprotan, naročito onda kad su posrijedi apstrakcije koje su važnije od osjetilnih materijalnih stvari. Ako bi se te apstrakcije recipirale kako je to kod običnog puka, dobio bi se rezultat koji kontrira ispravnom željenom rezultatu. Nije na odmet da ovdje predočimo ukratko idolopoklonstvo i napravimo jednu aluziju. Ako istraživač dublje razmisli o odjeljku “Upanišade” iz knjige “Vede” (Sveta budistička Knjiga), ako dakle on o tom odjeljku razmisli i pravilno uporedi njegove tvrdnje vidjeće da odjeljak cilja ka čistom monoteizmu. Ali, na žalost, ovaj cilj je široko izložen i bez ikakva zastora, te

⁶ Vidi: ES-safi, El-Mukaddime, Es-Samine; također, vidi: Sefinetul-Bihâr – odrednicu “batin”.

je još i na nivou pučkog mišljena, tako da je rezultat bio da su ljudi slabijeg shvatanja između Hindusa usmjerili se ka obožavanju mnogih kumira.

Dakle, ne može se sasvim raskriveno podići zastor sa onostranih tajni i sa područja koje je skopčano sa metafizičkim na onakav način kako je materija opisana kod materijalista i onih koji se ne pokoravaju “ezoteričkim” istinama.

3. Usprkos tome što mi nalazimo u vjerama lišavanje običnog puka prava da se bavi mnogim vjerskim potankostima i osobitostima, kao npr. što je lišavanje u brahmanizmu, judaizmu i kršćanstvu, te lišavanje laika da prime znanje Svete Knjige u paganstvu i kršćanstvu, usprkos, dakle, svemu tome, vrata islamske vjere nisu ni pred kim zatvorena! Vjerske vrijednosti u islamu su za sve i nisu posjed jedne određene grupe.

Nema razlike između puka i odabranih, između muškaraca i žena, između bijelca i crnca. Svi su oni jednaki u pogledu islama i niko nema prednosti ni pred kim. Allah dž.š. kaže:

“Ni jednom trudbeniku između vas trud njegov neću poništiti, ni muškarcu ni ženi, vi ste jedni od drugih!” (Ali Imran, 195)

Allah, dž.š., također veli:

“O ljudi! Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji je kod Allaha onaj koji Ga se najviše boji.” (Hudžurat, 13)

Nakon izlaganja ovih triju premisa možemo tvrditi sljedeće:

Kur'an u svojim ispravnim učenjima gleda na čovječanstvo upravo kao na čovječanstvo. Pod tim mislimo da Kur'an izlaže svoja učenja čovjeku na način da je čovjek u stanju odgajati se i prolaziti kroz stupnjeve savršenstva.

S obzirom na to da se umovi, razumijevanja i mentaliteti razlikuju u shvatanju apstrakcija, te se nije nikada sigurno da neće doći do opasnosti pogrešnog tumačenja kod priopćavanja njegovih uzvišenih učenja, kako smo to naprijed istakli, s obzirom, dakle, na sve to Kur'an izlaže svoja učenja jednostavnim standardima, kako odgovara puku, i govori u granicama njihova razumijevanja i njihovih jednostavnih razina shvaćanja.

Rezultat ovakvog mudrog načina govora bio je da Kur'an izlaže svoja uzvišena učenja jednostavnim jezikom koji shvaća običan svijet. Tako se vanjsko značenje kur'anskih riječi priopćava na jedan osjetilan način ili način koji je tome približan. Unutarnja apstraktna značenja ostaju iza koprene vanjskog značenja i pojavljuju se prema sposobnosti razumijevanja. Do njih svaka osoba dolazi po mjeri svog uma i svojih stupnjeva spoznaje. Allah dž.š. kaže:

“Mi Kur'an objavljujemo na arapskom jeziku da biste razumjeli. A on je u Glavnoj knjizi, u Nas, cijenjen i mudrosti pun!” (Zuhruf, 3-4)

Allah, dž.š., kaže još, predstavljajući u prenosnim slikama Istinu i zabludu, te stepen spoznavanja i razumijevanja, sljedeće:

“Allah spušta kišu s neba, pa rijeke teku koritima s mjerom, i bujica nosi otpatke koji plivaju po površini.” (Ra'd, 17)

I Allahov Poslanik, s.a.v.a., u jednom poznatom hadisu kaže:

“Doista, mi poslanici govorimo ljudima prema stepenu njihova shvatanja.” (Biharu-l-Envar, 1/37)

Drugi rezultat toga zašto Kur'an govori o “vanjskom” i “unutarnjem” jeste sljedeći: Vanjsko kur'anskih ajeta jesu primjeri koji se odnose na Unutarnje, to jest oni ukazuju na Božanska znamenja koja su iznad toga da bi ih shvatio puk prema svojim standardima. Tako vanjska značenja bivaju primjerima koji približavaju razumijevanju zakučastih znamenja.

Allah dž.š. kaže:

“Mi u ovom Kur'anu objašnjavamo ljudima svakojake primjere, ali većina ljudi nikako neće da vjeruje.” (Isra, 89)

Također, Allah, dž.š., kaže:

“To su primjeri koje mi ljudima navodimo, ali ih samo oni koji znaju shvaćaju.” (Ankebut, 43)

U Kur'anu ima još mnogo primjera, osim spomenutih ajeta, čije je značenje općenito i bezuvjetno i ne tiče se posebnih kur'anskih primjera.

Stoga se mora reći da su svi ajeti primjeri u odnosu na uzvišena znamenja i spoznaje koje i jesu krajnji cilj Kur'ana.

U Kur'anu postoje jasni i teže shvatljivi ajeti

Allah, dž.š., kaže: “(Kur'an) je Knjiga čiji se ajeti jasno nižu.” (Hud, 1)

Allah, dž.š., još kaže: “Allah objavljuje najljepši govor, Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju, zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje!” (Zumer, 23)

Također, Allah dž.š. kaže: “On tebi objavljuje Knjigu, u njoj su ajeti jasni, oni su glavina Knjige, a drugi su manje jasni. Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svoga tumačenja – slijede one što su manje jasni. A tumačenje njihovo zna samo Allah i oni koji su duboko u nauku upućeni. ‘Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!’ – govore oni.” (Ali Imran, 7)

Vidimo na temelju prvog ajeta da taj ajet izjavljuje da je cijeli Kur'an jasan. Pod tim se misli da je Kur'an stamena Knjiga u kojoj nema nikakve manjkavosti ili netačnosti. Drugi ajet izjavljuje da je cijeli Kur'an mutešabih, (tj. ajeti su mu slični, nižu se pomno). Time se hoće kazati da su kur'anski ajeti na jedan način ustrojeni glede ljepote, načina izlaganja, slatkoće jezika i nadnaravnosti.

Što se trećeg ajeta tiče, on dijeli Kur'an na dva dijela: Muhkem (jasni ajeti) i Mutešahib (manje jasni ajeti). Siže toga što iz ajeta razumijemo jeste sljedeće:

Prvo: Muhkem je onaj ajet koji je jasan po svojoj nakani i značenju tako da njegova nakana ne nalikuje nekoj drugoj nakani. Mutešabih je onaj ajet kod kojeg nije takav slučaj.

Drugo: Svaki vjernik duboka vjerovanja mora vjerovati u Muhkem ajete i po njima raditi, a također, on mora vjerovati i u Mutešabih ajete, ali ne i raditi po njima. Po njima neki postupaju na način kako im tumačenje njihovo nalaže, takvi su skrenuli od istine i oni žele unijeti smutnju i zavesti ljude.

Značenje jasnih (muhkem) i teže shvatljivih (mutešahib) ajeta kod komentatora Kur'ana i znalaca vjere

Znalci islama se mnogo razilaze glede toga što znače Muhkem i Mutesabih. Moguće je da o tome ima dvadesetak mišljenja.

To što se može zaključiti iz njihovog rada u vezi Muhkema i Mutešabiha od vremena prvog stoljeća islama pa do danas, i na šta se možemo osloniti je sljedeće:

1. Muhkem su oni ajeti čije je namjereno značenje jasno i ono ne nalikuje nekom značenju koje nije namjereno. U takve ajete mora se vjerovati i po njima raditi.

2. Mutešabih su oni ajeti koji nemaju za cilj to što se iz njihove vanjštine vidi. Njihova istinska značenja koja se izobrazavaju te'vilom ne zna niko drugi do jedino Allah Uzvišeni. U te ajete se mora vjerovati, ali se po njima ne treba postupati i raditi.

Ovo je rasprostranjeno i rašireno mišljenje kod naše braće, sunijske uleme i znalaca, a također, to mišljenje je poznato i kod šija, s tim što šije vjeruju da Poslanik, s.a.v.a., i Imami, mir s njima, znaju tumačenje mutešabih ajeta. Što se tiče većine ostalih vjernika, budući da nemaju puta kako da doznaju tumačenje mutešabih ajeta, oni prepuštaju znanje o njima Allahu, dž.š., Poslaniku i Imamima.

Ovaj stav i ovo mišljenje, bez obzira na to što po njemu postupa većina komentatora Kur'ana, nije u suglasju s ajetom:

“On tebi objavljuje Knjigu u kojoj su jasni ajeti, oni su glavnina knjige, i oni koji su manje jasni...” (Ali Imran, 7)

Evo razloga:

1. Mi ne poznajemo u Kur'anu nikojih ajeta za koje ne bismo našli načina kako da njihove nakane i intencije protumačimo i doznamo. Uz to, Kur'an je sam sebe opisao opisima kao što su: “Svjetlost”, “Uputa”, “Objašnjenje”. Ovakvi opisi nisu u suglasju sa stavom koji tvrdi da se ne zna intencija, značenje i nakana Kur'ana.

S druge strane, ajet koji slijedi kaže:

“A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti.” (Nisa, 82)

Kako to onda da bude uputno i ispravno razmišljati o Kur'anu pored svih razilaženja i oprečnosti kad u Kur'anu ima mutešabih ajeta do čijih se značenja ne može tobože doći, kako to tvrdi stav većine mufessira koje smo prenijeli?!

Može se reći i sljedeće: Pod mutešabih ajetima cilja se na tzv. isprekidana slova koji se nalaze na početku nekih sura kao što su Elif-Lam-Mim, Elif-Lam-Ra, Ha-Mim, i tome slično, čija se prava značenja ne mogu doznati.

Ali, mora se skrenuti pažnja na to da je u 7. ajetu sure Ali Imran izraz “mutešabihat ajeti” stavljen nasuprot “muhkemat ajeta”. Treba iz samog ovog imenovanja zaključiti da mutešabih ajeti imaju značenje sa strane samog značenja riječi s tim što ovo vanjsko značenje riječi nalikuje, prisposobljuje i upućuje na stvarno ezoteričko značenje sama isprekidana slova na početku sura ne posjeduju takvo značenje.

Uz to, 7. ajet sure Ali Imran ukazuje i na skupinu smutljivaca koji su željni smutnje i koji siju zabludu posredstvom mutešabih ajeta. A nije poznato da je bilo koja ličnost od muslimana na krivi put zavodila svijet sa ovim spomenutim isprekidanim harfovima, već, naprotiv, oni koji su zavodili svijet zavodili su ga krivim tumačenjem svih ajeta, a ne samo sa tumačenjem ovih slova.

Neki komentatori tvrde: Sedmi ajet sure Ali Imran ukazuje na jednu priču čiji je siže sljedeći: ... Jevreji su pokušali da doznaju rok trajanja u kojem će živjeti islam posredstvom ovih slova na početku sura. Ali, Poslanik, s.a.v.a., je ove početke sura učio (bili su mu objavljavani) jedne iza drugih i tako opovrgao ovo što su Jevreji smislili.⁷

Ova priča, međutim, nije tačna. Jer, da je tačna ona bi također pokazivala i to da bi od strane Poslanika bio makar pokušaj da im se na istom skupu da odgovor. Ova priča nema važnosti makar ona prizivala i ukazivala na 7. ajet sure Ali Imran, gdje se govori o mutešabih ajetima i gdje se kore oni koji takve ajete žele krivo tumačiti.

Uz to, u mišljenju Jevreja o počecima sura ne postoji nikakva spletko. Jer vjeri, ako je istinska, ne može naštetiti vremensko ograničavanje. Pod tim mi mislimo na sposobnost vjere

⁷ Vidi Tefsiru-l-Ajaši 1/26, Tefsiru-l-Kummi (početak sure Bekare), vidi također djelo Nuru-s-Sekalejn, 1/22.

da pretrpi derogaciju, koju mi vidimo u svim religijama istinskim koje su bile prije islama. Ovo mišljenje uslovljava da riječ te'vil u sedmom ajetu sure Ali Imran upućuje na nešto što je suprotno zahiru (vanjskom značenju), te da se te 'vilsko značenje tiče ajeta i odnosi na ajete koji su mutešabih. Međutim, oba ta mišljenja nisu tačna. Mi ćemo spomenuti u studiji kojom se naprijed bavimo (Spoznaja te'vila i tenzila) da riječ te'vil u kur'anskoj upotrebi i rabljenju nije u vezi značenja, niti jezičkog upućivanja, kao što ćemo također spomenuti da svi ajeti, bili oni muhkem ili mutešabih, imaju te'vil i da te'vil nije nešto što je specifično samo za Mutešabih ajete.

Časni ajet (3:7) opisuje skupinu muhkemat ajeta riječima: “Oni su glavni dio Knjige (Kur'ana).”

To znači da muhkem ajeti sadržavaju i obuhvataju glavne teme koje se nalaze u Kur'anu, da su ostali ajeti u zavisnosti od muhkem ajeta. Potrebno je dakle da se mutešabih ajeti vraćaju muhkem ajetima glede svog jezičkog upućivanja i intencije koja je u njima. Pod tim mi mislimo na vraćanje i saobrazavanje mutešabih ajeta sa muhkem ajetima kako bi se tako doznalo njihovo istinsko značenje.

Prema tome, ne postoji u Kur'anu niti jedan ajet kojem nismo u stanju doznati značenje, nego je neki ajet ili muhkem bez ikakva posredujućeg tumačenja, kao npr. što su to muhkemat ajeti sami po sebi, ili je neki ajet muhkem sa posredujućim tumačenjima kao što su to ajeti mutešabihat. A što se tiče samostalnih slova na počecima sura, ta slova ne posjeduju izričito jezičko značenje. Ona (ta slova) nisu ni među muhkem ni među mutešabih ajetima.

Ovo što tvrdimo može se doznati iz općeg značenja Allahovih riječi: “Zašto oni ne razmisle o Kur'anu, ili su na njihovim srcima katanci?!”

“Pa, zašto oni ne razmisle o Kur'anu?! Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge proturječnosti!”

Način na koji su Imami Ehlul Bejt tumačili muhkem i mutešabih ajete

Ono što razumijemo iz sažetka (učenja) koje nam je u tradiciji ostalo iza Imama Ehli Bejta, mir s njima, jeste negiranje postojanja mutešabih ajeta u Kur'anu koji se ne mogu shvatiti, odnosno čije se pravo značenje ne bi moglo saznati. Naime, ajeti koji u svom pravom značenju nisu samostalni, mogu se saznati njihova prava značenja posredstvom drugih ajeta. To znači: mutešabih treba vraćati muhkemu. Vanjsko značenje sljedećeg ajeta:

“Bog koji je zaposjeo Tron (Prijestolje).” (Ta-ha, 5)

kao i sljedećeg:

“I kad dođe tvoj Gospodar i meleki...” (Fedžr, 22);

upućuju na tjelesnost te na to da je Allah, dž.š., materija. Međutim, ako te ajete u postupku razumijevanja vratimo i saobrazimo sa ajetom:

“Ništa nije Allahu slično!” (Šura, 11);

tada doznajemo da “zaposjedanje” i “dolaženje” ne znače zauzimanje i nastanjivanje nekoga mjesta, niti znače prelaženje sa jednog mjesta na drugo.

Allahov Vjerovjesnik, s.a.v.a., je rekao, opisujući Kur'an, sljedeće:

Kur'an nije objavljen da se jedan dio njegov poništava i opovrgava drugim njegovim dijelom, nego je objavljen tako da jedan dio njegov potvrđuje drugi njegov dio. Što od Kur'ana razamijete po tome postupajte, što vam bude nejasno u to vjerujte!” (Ed-Durru-l-Mensur, 2/80)

Imam Alija je također, rekao: “Jedan dio Kur'ana posvjedočuje drugi njegov dio, i jedan njegov dio pojašnjava drugi njegov dio?” (Nehdžu-l-Belaga, govor 131.)

Imam Sadik je rekao: “Muhkem je onaj ajet po kome se radi, a mutešabih je ajet koji se čini nejasnim onome ko taj ajet ne zna!” (Tefsiru-l-Ajaši, 1/-62)

Od Imama Ar-Ride prenosi se da je rekao: “Ko vraća i saobražava mutešabih Kur'ana sa muhkemom Kur'ana upućen je Pravim Putem.”

Ar-Rida'a je potom još rekao: “I u vijestima i predajama našim postoji mutešabih kao što je i mutešabih Kur'ana, pa vraćajte i saobražavajte mutešabih naših predaja sa muhkemom naših predaja, a nemojte slijediti samo mutešabih pa da zalutale!” (Ujunu-l-Ahbar, 1/290)

Svi ovi hadisi i predaje, a naročito ova posljednja, jasni su u tome da su mutešabih ajeti oni koji nisu samostalni po svome značenju, već se moraju saobražavati i vraćati muhkem ajetima. A to znači, kako smo i naprijed rekli – nema u Kur'anu niti jednog ajeta čije se značenje ne bi moglo doznati na jedan od određenih načina.

U Kur'anu ima te'vil i tenzil

“Te'vilul-Kur'ani” naveden je u tri ajeta. To su:

1. “Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svog tumačenja – slijede one šta su manje jasni. A te'vil njihov zna samo Allah.” (Ali Imran, 7)

2. “A Mi ovima Knjigu objavljujemo, koju smo kako Mi znamo objasnili, da bude putokaz i milost ljudima koji budu vjerovali. Čekaju li oni Te'vil knjige. Onoga dana kada Te'vil knjige dođe reći će oni koji su na Te'vil zaboravili: ‘Istinu su Poslanici Gospodara našeg donosili...’” ('Araf, 52-53)

pa do Allahovih riječi:

3. “A oni govore: ‘On ga izmišlja!’... Ne, nego oni poriču prije nego temeljito saznaju šta ima u njemu, a još im nije došao ni Te'vil njegov; tako su isto oni prije njih poricali, pa pogledaj kako su silnici završili!” (Junus, 38-39)

Riječ te'vil izvedena je od riječi el-evl u značenju povratak, odnosno vraćanje. Pod te'vilom se misli na nešto čemu se ajet vraća.

Značenje “te'vila” kod komentatora Kur'ana i znalaca tumačenja

Komentatori Kur'ana su se žestoko razilazili i ne slažu se u pogledu značenja riječi te'vil. Nakon pregleda njihovih stavova možemo ih sve svesti na više od deset mišljenja. Međutim, poznata su dva mišljenja:

1. Mišljenje starih znalaca tefsira. Rezultat njihovog raspravljanja o te'vilu i tefsiru je sljedeći: te'vil i tefsir su istog značenja i dva su sinonima. Prema tome, svaki kur'anski ajet ima te'vil. S druge strane Allahe riječi: “Tumačenje (te'vil) njihovo zna samo Allah”, nalažu zaključak da je znanje manje jasnih ajeta svojstveno samo Allahu, dž.š.

Stoga je jedna skupina starih komentatora smatrala da su mutešabih ajeta i ona izdvojena slova na početku sura. Jer, nije poznat ajet čije je značenje skriveno ljudima izuzev ovih slova. Međutim, mi smo u prethodnim odjeljcima o tome govorili detaljno i naveli smo jedan od razloga zašto to mišljenje nije tačno.

Bilo kako bilo, budući da Kur'an negira da znanje te'vila nekih ajeta zna neko drugi osim Allaha, a nemamo ajeta čiji se te'vil ne zna, to jest, čije je značenje sasvim skriveno, kako kažu oni, a kako isprekidana slova koja se nalaze na počecima sura nisu metašabih ajeti... iz svih tih razloga potonji komentatori Kur'ana napustili su mišljenje starih komentatora.

2. Stav novijih komentatora Kur'ana glasi: Te'vil je suprotnog značenja zahiru (vanjskom slovu Kur'ana) koje se namjerava reći samom vanjskom riječju. Prema tome, svaki ajet nema te'vila, već je te'vil ograničen samo na mutešabih ajete čije značenje ne zna niko drugi osim Allaha. To su oni ajeti koji svojim vanjskim slovom govore o tjelesnosti Boga, o dolasku, o zauzimanju Prijestolja, o Božijem zadovoljstvu, ljutnji, žalosti i drugim opisima koji se spominju uz Boga, dž.š. Također, tu spadaju i ajeti koji svojim vanjskim slovom pripisuju grijeh Poslaniku i vjerovjesnicima, a.s., a koji su čisti od grijeha.

Ovo mišljenje se proširilo tako da je izraz “te'vil” postao kao neka druga činjenica i istina u značenju nasuprot “zahiru”.

Doista, te'vil kur'anskih ajeta u apologetskim raspravama i dogmatskim svađama i znači doista samo to. Također, svodenje značaja ajeta na nešto suprotno zahiru (vanjskom značenju, vanjskoj riječi) oni (teolozi) su nazivali “te'vilom” i to je tema koja je kružila u njihovim raspravama, mada nije takvo mišljenje bez protivrečja.⁸

Ovo mišljenje, usprkos svojoj velikoj poznatosti i raširenosti, nije tačno i ne može se primijeniti na kur'anske ajete, jer:

1. Dva ajeta koje smo prenijeli u prethodnom odjeljku:

a) “Čekaju li oni Te'vil knjige”;

b) “Ne, nego oni poriču prije nego temeljito saznaju šta ima u njemu, a još im nije došao ni te'vil njegov...”;

jasno pokazuju da svi ajeti imaju te'vil i da se te'vil ne odnosi samo na mutešabih ajeta, kako se čini iz gore njihovog navedenog stava.

2. Gore navedeni njihov stav smatra nužnim postojanje ajeta u Kur'anu čije je pravo značenje ljudima nejasno i osim Allaha niko ne zna značenje takvih ajeta. Ali, sa ovakvim mišljenjem gdje je Kur'an predstavljen kao govor koji ne ukazuje na svoja značenja, ne može se staviti zajedno jasni kur'anski poziv i izazov jezikoznancima u pogledu svoje retoričnosti i ljepote izraza!

3. Na temelju takva njihova mišljenja ne bi onda bila dosljedna ni potpuna argumentacija Kur'ana Časnoga!!! Tako, prema tvrdnji iznešenoj u ajetu časnom:

“Pa, zašto oni ne razmisle o Kur'anu?! Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge proturječnosti!”; jedan od dokaza da Kur'an nije ljudski govor jeste i to da ne postoji značenjsko, a ni intencionalna razilaženja među ajetima usprkos udaljenosti vremena njihova objavljivanja i razlike u okolnostima njihova objavljivanja! A što se prividno javlja proturječje među nekim ajetima i na prvi pogled, takvo proturječje se uklanja promišljanjem i razmatranjem tih ajeta.

Ako se pretpostavi da se veliki broj kur'anskih ajeta koji su nazvani el-mutešabihat (nejasni, višesmisleni) razlikuje i razilazi sa velikim brojem drugih ajeta nazivanim el-muhkemat (neosporni, potpuno jasni), te ako ovo razilaženje među njima otklanjamo tako što tvrdimo da njihovo vanjsko značenje (zahir) nije namjeravano, a prava značenja koja su namjerena u tim ajetima zna samo Allah Uzvišeni... ako, dakle, tako pretpostavimo onda na taj način otklonjeno razilaženje ne pokazuje da Kur'an nije ljudski govor.

⁸ Jer je, naime, tumačenje nekog ajeta usprkos priznanju da te'vil zna samo Allah proturječan posao. Međutim, teolozi to navode tako u smislu da je to značenje u ajetu.

A tako isto će biti i ako otklanjamo ovo razilaženje među ajetima tako što mijenjamo vanjsko značenje svakog ajeta, čiji je sadržaj oprečan ili sasvim kontradiktoran, tzv. jasnim ajetima, te ako potom te ajete tumačimo (te'vil) – u značenju te'vila kakvo je kod potonjih komentatora Kur'ana – svodeći ih na značenje koje je suprotno njihovoj vanjskoj riječi.

4. Mi smatramo da uopšte nema dokaza da se pod “te'vilom” u ajetu gdje se govori o muhkem (jasnom) i mutešabih (nejasnom dijelu) Kur'ana ukazuje na značenje suprotno zahiru (vanjskom smislu, značenju Kur'ana), kao što se ne ukazuje ni na suprotno značenje u ajetima u kojima se spominje riječ te'vil. Tako, na primjer, u kazivanju o Jusufu, a.s., riječ te'vil izrečena je na tri mjesta⁹ u značenju “tumačenja sna” (te'vil).

Naime, jasno je da tumačenje snova nije suprotnog značenja samim snovima, nego je to vanjska istina koja se vidi u snu, u naročitom obliku.

Tako je npr. Jusuf vidio počast od strane njegovog oca, njegove majke i njegove braće u obliku klanjanja Sunca, Mjeseca i zvijezda njemu.

Vladar Egipta vidio je godine oskudice u obličju sedam mršavih krava koje pojedose sedam krava debelih.

Dvojica Jusufovih drugova iz tamnice vidjeli su razapinjanje i služenje Vladaru u obliku cijedenja grožđa i nošenja hljeba na glavi koji jedu ptice.

Tako imamo u kazivanju o Musau i Hidru, nakon što je Hidr probušio lađu, ubio dječaka i prezidao i uspravio zid, da se njemu Musa svaki put suprotstavlja i raspravlja sa njim, ali Hidr njemu navodi skrivenu tajnu koja počva iza njegovih djela i to naziva “te'vilom”. A poznato je da je unutarnja bit i istina djela koja su se zbila posredstvom Hidra, te također istinsko pronicanje u njihovom odobravanju koje je poput duše (duha) već nazvano te'vilom. A te'vil nije neko značenje koje je oprečno svome vanjskom smislu Allah, dž.š., kaže u vezi mjerenja i vaganja:

“Napunite mjeru kad mjerite na litru i pravo mjerite na kantar. To je bolje i te'vil je ljepši.” (Isra, 35)

Jasno je da Allah, dž.š., ovdje pod te'vilom mjere i vage hoće kazati da je potrebno uspostaviti pravilno i posebno gospodarsko mjerilo kakvo se nalazi na pijaci u vezi kupovanja, prodaje i prenošenja i tovarjenja. I te'vil sa ovim značenjem nije suprotnog značenja zahiru mjerenja i vaganja, nego je to vanjska istina i “duh” koji se uspostavio u mjerenju i vaganju i koji jača ili slabi u zavisnosti od toga da li je poslovanje pravilno ili je, pak, pravilnost poslovanja odsutna.

Allah, dž.š., kaže na drugom mjestu:

“A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku... to je vama bolje i te'vil je ljepši.” (Nisa, 59)

⁹ 1) U četvrtom ajetu sure "Jusuf" spominje se Jusufov san: "Kada Jusuf reče ocu svome: "O oče moj, sanjao sam jedanaest zvijezda, i Sunce i Mjesec, i u snu sam vidio kako mi se pokloniše. TE'VIL Jusufova sna spominje se u 100. ajetu sure "Jusuf" posredstvom samih Jusufovih riječi, kad je on vidio svoga oca i svoju majku nakon nekoliko godina rastanka: "I on roditelje svoje postavi na prijesto i oni mu se pokloniše, pa on reče: "O oče, moj, ovo je tumačenje moga sna nekadašnjega, Gospodar moj ga je ispunio!"

2) Također je san vladara Egipta spomenut u 43. ajetu sure "Jusuf": "I vladar reče: "Sanjao sam kako sedam mršavih krava pojede sedam debelih, i sanjao sam sedam klasova zelenih i sedam drugih sasušenih". Tumačenje (ovog vladarevog sna) spomenuto je u ajetima 47-49 posredstvom Jusufovih riječi: "Sijaćete sedam godina uzastopno - reče -, "pa ono što požanjete u klasu ostavite, osim ono malo što ćete jesti. Zatim će, poslije toga, doći godina u kojoj će ljudima kiše u obilju biti i u kojoj će cijediti".

3) I san dvojice prijatelja Jusufovih u tamnici spomenut je u 36. ajetu sure "Jusuf": "S njim (Jusufom) su u tamnicu ušla još dva momka. "Ja sam sanjao da cijedim grožđe" - reče jedan od njih. - "A ja, opet", - reče drugi - "kako na glavi nosim hljeb koji ptice kljuju". Tumačenje (TE'VIL) ovog ajeta spominje se Jusufovim riječima u 41. ajetu sure Jusuf: "O drugovi moji u tamnici, jedan od vas će gospodara svoga vinom pojit, a drugi će raspet biti, pa će mu ptice glavu kljuvati. Ono što ste pitali samo to znači."

Jasno je da je namjera i značenje riječi te'vil u ovome ajetu učvršćenje jedinstva i uspostavljanje duhovnih odnosa u društvu. A to je vanjska istina i nema suprotnog značenja zahiru (suzbijanju neslaganja i vraćanja Poslaniku i Allahu ako je do nesloge došlo).

Ovako isto je i sa drugim mjestima u Časnom Kur'anu na kojima je navedena riječ te'vil, a ukupno je šesnaest takvih mjesta. Ni najednom od tih mjesta nije moguće rabiti riječ te'vil u značenju "značenje koje je suprotno vanjskom tekstu", nego je to drugo značenje koje je prikladno također riječju te'vil kako je navedeno u sedmom ajetu sure Ali Imran, a što ćemo spomenuti u sljedećem odjeljku.

Stoga mi smatramo da ne postoji potreba za tumačenjem riječi "te'vil" u tom spomenutom ajetu (3:7) tumači kao "značenje koje je suprotno formalnom jezičkom izrazu".

Pravo značenje te'vila u Kur'anu

Ukratko rečeno, siže koji možemo izvesti iz ajeta u kojima je navedena riječ "te'vil" – a takvih ajeta naprijed smo nekoliko naveli – ukazuje da te'vil nije nešto što usljeđuje sa strane značenja koje se namjerava kazati doslovnim tekstom. Naime, jasno je da Jusufu san i njegovo tumačenje tekst sam ne objašnjava tako što bi ga doslovno tumačio.

Isto je i sa kazivanjem o Musau i Hidru, a.s. Same riječi toga kazivanja ne upućuju na tumačenje koje je Hidr kasnije naveo Musau. Također dvije rečenice u ajetu: "Napunite mjeru kad mjerite na litru i pravo mjerite na kantar..." ne upućuju doslovno na uspostavljanje naročito pravednog gospodarstva, već je to te'vil koji služi za to što je navedeno.

I u ajetu: "A ako se u nečem ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku...", sam ovaj ajet doslovno ne upućuje na svoj te'vil, a taj te'vil je islamsko jedinstvo.

I tako redom u drugim ajetima ukoliko bismo ih pomno proučili.

Naime, za neki san je tumačenje njegovo (te'vil njegov) vanjska istina koju snivaoci vide u posebnome obliku. U pripovijesti o Musau i Hidru te'vil (tumačenje) Hidrovo jeste istina iz koje izranjaju njegova djela koja je uradio.

Isto tako je i u ajetu o pravilnom mjerenju na litru i kantar te'vil toga ajeta je opći interes koji izranja iz pravedna mjerenja. I ajet o tome da se treba vraćati Allahu i Poslaniku također je sličan ovom što smo spomenuli.

Te'vil svake stvari jeste vanjska istina koju pokazuje iz sebe ta stvar, i samo tako ostvaruje te'vil. Po te'vilu očitovatelj te'vila opstoji, a i te'vil se očituje po svome očitovanju.

A takva ideja te'vila i postoji u Časnome Kur'anu; jer ova Knjiga Sveta snabdjeva se na česmi istina i značenja gdje prestaje prostor materije i tjelesnosti, a to je najviša razina osjećanja i osjetilnog i prostranija je i od ukalupljenosti riječi i izraza što je posljedica našeg materijalnog života.

Ove istine i značenja se ne mogu izraziti određenim izrazima i riječima; one su naprosto skretanje pažnje čovječanstvu od svijeta nevidljivog, na nužnost njihove pripreme za prispijevanje u sreću posredstvom pridržavanja vanjskih istinskih dogmi vjerovanja i ispravnih ponašanja. A kad se čovjek preseli na Onaj drugi svijet tad se njemu pojave ove istine i značenja otkrivene. Eto, to je ono na što upućuju ona dva ajeta iz sura A'raf i Junus koje smo naveli.

A na to upućuju također i Allahove riječi:

"Ha Mim. Tako Mi Knjige jasne, Mi je objavljujemo kao Kur'an na arapskom jeziku, da biste razumjeli, a on je u Glavnoj Knjizi, u Nas, cijenjen i pun mudrosti." (Zuhruf, 1-4)

Kontekstualna povezanost ovog ajeta sa "te'vilom" u značenju kakvo smo mi spomenuli je očita i bez ikakve nejasnoće, napose zbog toga jer Allah, dž.š., kaže: "Da biste razumjeli", a ne kaže "da biste Kur'an razumjeli". Jer, znanje te'vila je samo Božije, kako se i tvrdi u ajetu o muhkemu i mutešabihu (gdje se kaže "Njegov te'vil zna samo Allah!"). Zbog toga kad ovaj ajet želi da spomene one koji skreću s pravog puta i koji slijede nerazgovjetne mutešabih ajete, on takve ljude opisuje da teže razvratu, neredu i "te'vili", ali ih ne opisuje tako da su te'vil i našli!

Dakle, "te'vil" je istina (ili istine) koja je precizno utvrđena u Ummul-Kitab (Glavnoj Knjizi) i te'vil ne zna niko drugi osim Uzvišenog Allaha. Te'vil je ono što se tiče svijeta onostranog.

Allah, dž.š., kaže također u drugim ajetima:

"I kunem se časom kad se zvijezde gube – a to je, da znate, zakletva velika – on je, zaista, Kur'an plemeniti u Knjizi brižljivo čuvanoj, dodirnuti ga smiju samo oni koji su čisti – on je Objava od Gospodara svjetova." (Vaki'a, 80-85)

Jasno se očituje iz ovih ajeta da u Kur'anu Časnom postoje dvije razine. Razina koja je brižljivo čuvana od dodira i razina Objave koju razumiju svi ljudi.

Dodatna korist kojom se možemo iz ovih ajeta okoristiti, a koju nismo našli u prethodno navedenim ajetima jeste izuzimanje koje je navedeno u Allahovim riječima: osim onih koji su čisti, a što upućuje da tamo postoje neki koji mogu da dohvate Istine Kur'ana i njegov te'vil.

Ova tvrdnja nije oprečna negiranju koje se iznosi u Allahovim riječima: "Te'vil Kur'ana zna samo Allah!", jer ako se ove dvije tvrdnje jedna uz drugu saobraze, iz njih proishodi kako međusobna nezavisnost tako i zavisnost i uzajamnost. To jest, iz ovih ajeta se saznaje nezavisnost Allahova znanja ovih istina, koje ne zna niko drugi osim sa Allahovim dopuštenjem i Njegovom podukom (Uzvišen je i velik On).

Znanje te'vila slično je, prema ovome što smo naveli, znanju onostranog svijeta koje je Allah zadržao za Sebe, što se vidi iz mnogih ajeta. Ima jedan ajet u kome se izuzimaju oni Allahovi odani robovi sa kojima je Allah zadovoljan, te se i za takve robove tvrdi da su u prilici znati znanje onostranog svijeta. To se ističe u Allahovim riječima:

"On tajne zna i On tajne svoje ne otkriva nikome osim onome koga On za Poslanika odabere..." (Džinn, 26-27)

Iz cjeline svih riječi o znanju onostranog izvodimo zaključak da je to znanje nezavisno i pripada Allahu Uzvišenom i do tog znanja niko ne dolazi osim sa Allahovom dozvolom, Uzvišen je i Velik On.

Dakle, čisti su oni koji dohvaćaju kur'ansku istinu i stižu do nedokučivosti spoznaja Kur'ana, na što nas i upućuju ajeti koje smo citirali. A ako sve te ajete saobrazimo sa Allahovim riječima:

"Allah želi da od vas, o kuću Poslanikova, grijehe odstrani, i da vas potpuno očisti." (Ahzab, 33); koje su navedene, kako to tvrde vjerodostojne predaje, u vezi prava Kuće Poslanikove, mir s njima., tada ćemo znati da su Poslanik i čeljad njegove Kuće oni koji su čisti i koji su znalci te'vila Kur'ana Časnoga.

Kur'an, derogirani i derogirajući ajeti

U sklopu ajeta o propisima koji su navedeni u Kur'anu Časnom jesu i oni ajeti čiji su propisi došli na mjesto propisa koji su bili predmetom ajeta koji su prije objavljeni. Tako su ajeti koji su kasnije prispjeli zabranili ono po čemu se postupalo u ajetima koji su ranije objavljeni i ti propisi više nisu bili vraćeni da se po njima postupa. Takvi prethodno objavljeni ajeti nazivaju se "derogiranim", a ajeti koji su iza njih prispjeli nazivaju se "derogirajućim".

Tako, na primjer, na samom početku Poslanikove misije naređeno je muslimanima da prijateljuju i sarađuju sa sljedbenicima Knjige, i to u Allahovim riječima:

“Ali, vi sljedbenicima Knjige opostite i pređite preko toga, dok Allah svoju odluku ne donese!” (Bekare, 109)

Nakon izvjesnog vremena Allah, dž.š., je zabranio ovaj gornji propis i muslimanima je bilo naređeno da ratuju protiv sljedbenika Knjige u Allahovim riječima:

“Borite se protiv onih kojima je dato Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru.” (Tevbe, 29)

Bit derogacije kako se ona obično opisuje u nas jeste: Uspostavljanje propisa radi nekog interesa i razloga, te postupanje po tom propisu sve dok se ne pojavi greška u takvoj praksi, zatim se taj propis uklanja i uspostavlja se novi propis namjesto njega.

Ali, ne može se pripisati Allaha, dž.š., koji je čist od bilo kakva neznanja i greške, to da ovakva derogacija upućuje na neznanje i grešku. Takav derogacija ne postoji u ajetima časnim koji su daleko od toga da među njima ima ikakva razilaženja.

Naprotiv, derogacija u Kur'anu znači: Okončanje nekog perioda u kome se neki propis smatra derogiranim. Pod tim mi mislimo na to da je prvi propis imao neki razlog koji je privremen, ograničen, te također taj propis je imao neki povod koji je bio privremen, ograničen posebnim vremenom čije okončanje obznanjuje ajet koji derogira prijašnji propis. Taj ajet također govori da je minuo i razlog prijašnjeg propisa. S obzirom na to da su ajeti objavljeni u vezi posebnih prigoda tokom dvadest tri godine, tada je lahko zamisliti situaciju gdje su ajeti tokom ovog perioda obuhvatili te propise na ovaj način.

Uspostavljanje privremenog propisa za jedno vrijeme nije zadovoljilo potrebe za trajnim propisima, pa je nakon toga uspostavljen trajni propis, a zamijenjen njime privremeni propis i to nečim stalnim u što sumnje nikakve nema. Također, tako mi derogacije razumijemo i iz Časnog Kur'ana gdje se navode ove riječi o filozofiji derogacije. Allah, dž.š., kaže:

“Kada mi jedan ajet dokinemo drugim – a Allah najbolje zna šta objavljuje – oni govore: ‘Ti samo izmišljaš!’ A nije tako, nego većina njih ne zna!” (Nahl, 101-102)

Tok i podudarnost u Kur'anu

Kur'an Časni je vječna Knjiga, važi za sva vremena, a njegovi propisi dosežu i važe za sve ljude. Kur'an je važeći kako za prošle tako i za sadašnje. On je primjenljiv na prošlost kao što je primjenljiv i na budućnost, a također i na sadašnjost. Na primjer, ajeti koji su objavljeni sa nekim propisom za nekog vjernika u posebnim uslovima u vrijeme Poslanika, taj propis vrijedi i za druge kad se steknu takvi slični uslovi u narednim stoljećima, također. I ajeti koji hvale ili kude nekoga ko se pojavi sa dobrim ili lošim svojstvima također se odnose na svakog onog ko se pojavi sa takvim svojstvima, a koji i nije savremenikom Muhammeda, s.a.v.a.

Prema tome, povod i nakana objavljivanja nekog ajeta nije specificirana niti svedena samo tim ajetom. Pod ovim mi mislimo sljedeće: Ako je neki ajet objavljen o nekoj osobi ili osobama koje su određene, onda taj ajet nije ograničen tom osobom ili tim osobama, već se njegov propis odnosi na sve osobe koje sudjeluju u datim osobinama tih ljudi koji su bili razlogom objavljivanja i nakane tog datog ajeta.

To je naime, ono što se u jeziku tradicije naziva “primjenjivošću” Kur'ana. Imam Bakir, mir s njime, kaže u hadisu koji je izrekao Fadilu bin Jesaru, kad ga je ovaj pitao o sljedećoj predaji:

“U Kur'anu ne postoji niti jedan ajet a da nema svoje vanjsko i unutarnje značenje; nema niti jednog slova a da ono nema svoju granicu i nema niti jedna granice a da ona nema onoga što se iza nje nazire!”, naima šta se misli pod “vanjštinom” i “unutrašnjošću”, a Imam mu je rekao: “Vanjsko Kur'ana je njegova forma u kojoj je objavljen, unutrašnjost je Kur'ana je njegov te‘vil – nešto od toga se već dogodilo, a nešto još nije. Kur'an teče kao što teku Sunce i Mjesec i kad god nešto od Kur'ana dođe na red ono se i dogodi.”¹⁰

U nekim predajama “unutarnje značenje Kur'ana” – to je njegova primjenjivost na svaki pojedini slučaj koji je saobrazan sa onim koji je bio povodom objavljivanja tog ajeta – poput neprekidnog toka.¹¹

Tefsir, njegova pojava i razvoj

Tefsir (tumačenje) nekih ajeta, te objašnjavanje značenja Kur'anskih riječi i izraza datira još od vremena Poslanika, s.a.v.a. On je bio prvi učitelj Kur'ana Časnog i učitelj za razjašnjavanje značenja i za rješavanje onoga što je od kur'anskih rečenica bilo nejasno. Allah, dž.š., kaže:

“A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje...” (Nahl:44)

Allah, dž.š., još kaže:

“On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči...” (Džumu'a:2)

U doba Poslanika i s njegovom dozvolom grupa Ashaba se prihvatila recitiranja Kur'ana, učenja Kur'ana napamet i njegova zapisivanja. Takvi se nazivaju “recitatori (hafizi) – učači Kur'ana”. Nakon ashaba muslimani su nastavili sa tumačenjem Kur'ana i sve do sada su sami muslimani tumačili Kur'an.

Znanost tefsira i različite generacije komentatora

Nakon što je Poslanik, s.a.v.a, preselio na Ahiret u Visoko Društvo (Allahu, dž.š.), jedna grupa ashaba prihvatila se tumačenja Kur'ana. Među njima su bili: Ubejj ibn Ka'b, Abdullah ibn Mes'ud, Džabir ibn Abdullah El-Ansari, Ebu Seid El-Hudri, Abdullah ibn Zubejr, Abdullah ibn Umer, Enes, Ebu Hurejre, Ebu Musa, a najpoznatiji među njima bio je Abdullah ibn Abbas.

Način ovih ashaba u tumačenju Kur'ana sastojao se u tome što su oni prenosili predaje koje su čuli od Poslanika u vezi značenja ajeta i to su prenosili u vidu predaja koje su bile sa lancem prenosilaca.¹²

Broj ovih predaja penje se na 240 i nekoliko, čiji su mnogi predajni lanci slabi, a stotine ostalih predaja odbacuju se i na njih se ne može nikako osloniti.

Možda je tefsir nekih ajeta od strane ashaba uslijedio i tako što su oni dali tumačenje nekih ajeta bez predajnog lanca do Poslanika, s.a.v.a. Mufessiri iz potonjih vremena između redova ehli-sunneta ovaj dio tumačenja su pridodali također u grupu gore spomenutih predaja pod izlikom da su ashabi učili tumačenje i nauku Kur'ana od Poslanika te da su se oni sami ustručavali davati ikakvo vlastito tumačenje.

¹⁰ Tefsiru-l-Ajjaši I/10.

¹¹ Tefsiru-l-Ajjaši I/11.

¹² Itkan, II. Kairsko izdanje iz 1380. god. po Hidžri.

Ali, nema tvrdog dokaza za ovakvo mišljenje potonjih ehli-sunnetskih komentatora Kur'ana. Uz to, velika količina spomenutih predaja navedena je u vezi okolnosti i povoda objave nekih ajeta i historijskih kazivanja u njima, kao što, također među tim predajama imaju i one koje su bez predajnog lanca, jednostavno, prenesene su od strane nekih jevrejskih znalaca koji su primili islam kao što je Ka'b El-Ahbar.

Ibn Abbas je u razumijevanju značenja Kur'ana, u najviše slučajeva, navodio kao svjedočanstvo i potkrepu stihove poezije, kao što to vidimo sasvim jasno po pitanjima Nafi' ibn El-Ezreka. Kad god bi mu odgovarao na ta pitanja, Ibn Abbas bi rekao potkrepu, navodio poeziju za više od dvije stotine navedenih ajeta. Sujuti prenosi u *Itqânu* 190 odgovara na El-Ezrekova pitanja.¹³

Stoga, ne mogu se predaje koje su prenesene od ashaba smatrati Poslanikovim predajama; ne može se kazati da ashabi nisu Kur'an uopšte tumačili po svome mišljenju.

Ashabi, komentatori Kur'ana, su prva grupa i generacija komentatora.

Druga grupa su tabi'ini (sljedbenici ashaba), koji su učenici ashaba. To su: Mudžahid, Seid b. Džubejr, Ikrima, Dahhak; također u ovu grupu i generaciju spadaju El-Hasan El-Basri, Ata 'Ibn Ebi Rebbah, Ata 'Ibn Ebi Muslim, Ebi L-'Alije, Muhamed Ibn El-Ka'b El-Kurezi, zatim Katade, Atijje, Zejd b. Eslem i Tavus El-Jemani.¹⁴

Treća generacija komentatora Kur'ana jesu učenici druge generacije, kao npr. što su: Rebi' Ibn Enes, Abdurahman Ibn Zejd Ibn Eslem¹⁵, Ebu Salih El-Kelbi i njima slični.

Metod na koji su sljedbenici ashaba (tabi'ini) tumačili Kur'an sastojao se u tome što su oni prenosili predaje, ponekada u formi hadisa od Poslanika, s.a.v.a., i ashaba, a ponekada su tumačenje Kur'ana prenosili u obliku posebnih mišljenja bez lanaca prenosilaca do bilo kojeg izvora. Potonji su mufessiri prema ovim predajama zauzeli stav kao i prema Poslanikovim hadisima i smatrali su ih pouzdanim¹⁶.

Za ove dvije generacije (II i III) komentatora Kur'ana dato je ime "stari komentatori".

Četvrta generacija komentatora Kur'ana jesu prvi koji su pisali u nauci Tefsira, kao što su Sufjan Ibn Ujejne, Veki' Ibn Džerrah, Šu'be Ibn el-Hadžadž, Abd Ibn Humejd, te drugi. U ovu grupu (generaciju) komentatora Kur'ana spada i Ibn Džerir Et-Taberi, autor poznatoga tefsira¹⁷.

Metod ove generacije komentatora Kur'ana sastojao se u prenošenju mišljenja od ashaba i sljedbenika ashaba (tabi'ina) u formi predaja koje su navedene u njihovim tefsirskim spisima,

¹³ Itkan II/120-133.

¹⁴ Mudžahid, poznati komentator, umro je 100. godine ili 103. H godine (Tehzibu-l-esma od Nevevija). Seid B. Džubejr je također poznati mufessir, učenik Ibn Abbasa. Ubio ga je Hadždžadž Es-Sekafi godine 94. (Tehzib). 'Ikrima, štićenik Ibn Abbasov, njegov učenik u tefsiru i učenik Seida b. Džubejra, umro je 104. (Tehzib). Dahhak je učenik 'Ikrima, (Lisanul-Mizan). El-Hasan El-Basri, Asketa pobožnjak i poznati mufesir umro je 110. H. godine (Tehzib). Ala Ibn Ebi Rebbah, poznavalac fikha i poznati mufesir, od učenika Ibn Abbasvih, umro je 115. H. godine (Tehzib). Ata 'Ibn Ebi Muslim spada u velike sljedbenike ashaba, učenik je Ibn Džubejra i 'Ikrima. Umro je 133. H. godine (Tehzib). Ebi-'Alije spada u velike imame tefsira i u velike poznate sljedbenike Ashaba. Živio je u prvom stoljeću po H. (Tehzib). Muhamed b. Ka'b H-Kurezi je poznati mufessir, on je iz jevrejske porodice iz plemena Benu Kurejza. Živio je u prvom stoljeću po Hidžri. Katade, bio je slijep, spadao je u velike mufessire i učenik je El-Hasana El-Basrija i 'Ikrima. Umro je 117. godine H. godine (Tehzib). Atijja je prenosio tefsir od Ibn Abbasa (Lisanul-Mizan). Zejd Ibn Eslem je rob Omera Ibn El-Hattaba, poznavalac je fikha i mufessir, umro je 136. godine H. godine (Tehzib). Tavus El-Jemani spada u najveće učenjake svoga doba, učenik je Ibn Abasov, umro je 106. godine po H. (Tehzib).

¹⁵ Abdurahman Ibn Zejd, ubraja se u znalce Tefsira. Ebu Salih El-Kelbi, pripisuje mu se Tefsir. Spada u velike učenjake II stoljeća po Hidžri.

¹⁶ To su tzv. Mevkuf hadisi. To su oni hadisi gdje nije spomenuto od koga se prenosi predaja.

¹⁷ Sufjan Ibn Ujejne je iz Mekke, spada u drugu generaciju Tabi'ina, znalac je Tefsira, umro je 198. godine po h. (Tehzib).

bez navođenja svoga vlastitoga mišljenja. Jedino Ibn Džerir Et-Taberi u svome tefsiru objelodanjuje svoje mišljenje tako što daje prioritet jednim predajama na račun drugih predaja, a to je vidljivo i po načinu kako on sintetizira predaje.

Nakon ove generacije komentatora Kur'ana započinju generacije potonjih komentatora Kur'ana.

Peta generacija komentatora jesu oni komentatori koji su prenosili predaje u svojim tefsirima ispuštanjem predajnih lanaca prenosilaca. Oni su se zadovoljavali samo prenošenjem mišljenja i tvrdnji.

Sujuti tvrdi: "Od ovog vremena u tefsir se uvlači patvoreni materijal. Miješa se ispravno i neispravno!"¹⁸

Pažljivi istraživač tradicije s predajnim lancima primijetit će, dakako, mnogo laži i podmetanja. On će biti svjedokom predaja koje su međusobno oprečne, a koje se pripisuju jednom od ashaba. Čitaće pripovijesti i priče koje se odbacuju i bez ikakve su osnove. Primijetit će i čitanjem će nailaziti na predaje o povodima Objave, o derogiranim i derogirajućim ajetima, a koje se ne slažu sa kontekstom ajeta. Zbog toga se prenosi da je Ahmed ibn Hanbel rekao: "Tri stvari nemaju osnova: priče o vojničkim junaštvima, priče o krvavim sukobima i predaje u tefsiru!"

Od imama Šafije se prenosi da je rekao da je samo stotinu predaja koje se prenose od Ibn Abbasa ispravno.

Šesta generacija jesu oni komentatori Kur'ana koji su napisali tefsire i to nakon pojave različitih nauka i njihova razvoja. Svaki od njih napisao je komentar Kur'ana prema svojoj specijalnosti i upućenosti i u skladu sa znanošću u koju je precizno bio upućen. Gramatičar je unosio u svoj komentar gramatička istraživanja kao npr. Ez-Zedžadž, El-Vahidi i Ebu Hajjan.¹⁹

Stilista i poeta je svoja istraživanja usmjerio oko stilistike kao npr. Ez-Zamahšeri u svome komentaru Kur'ana pod nazivom El-Keššaf.²⁰

Teolog bi se posvećivao teološkim studijama kao npr. El-Fahr Er-Razi u svome komentaru Kur'ana²¹ "Tefsirul-Kebir".

Sufija bi potonuo u sufijska (mistička) istraživanja kao što je Ibn Arebi i Abdurezak Kašani u njihovim tefsirima.²²

Pripovijedač bi svoj komentar Kur'ana punio predajama kao što je to činio Es-Sa'lebi u svome komentaru.²³

Vjerski pravnik ponudio je vjersko-pravne resprave kao što je to učinio EL-Kurtubi u svom komentaru.²⁴

Grupa drugih komentatora Kur'ana sintetizirala je u svojim tefsirima različite nauke kao što to vidimo u tefsirima Ruhul-Me'ani²⁵, Ruhul-Bejan²⁶, i Tefsirun-Nejšaburi²⁷.

¹⁸ Itkan II/190.

¹⁹ Ez-Zedžadž, pripada gramatičarima, umro 310. po Hidžri (Rejhutetul-Edeb).

²⁰ Ez-Zamahšeri, od poznatih je znalaca literature i poezije, pisac je tefsira El-Keššaf, umro 538. godine H. (Kešfu-z-zunûn)

²¹ Imam Fahraddin Er-Razi je teolog i poznati komentator Kur'ana, pisac tefsira "Mefatihul-Gajb", umro 606. godine po H. (Kešfu-z-zunûn).

²² Abdurezak Kašani je jedan od poznatih sufijskih znalaca u osmom vijeku po Hidžri (Rejhanetul-Edeb).

²³ Ahmed Ibn Muhamed Ibn Ibrahim Es-Sa'lebi je pisac poznatog tefsira. Umro je 426. ili 427. godine (Er-Rejhane).

²⁴ Muhammed Ibn Ahmed Ibn Ebi Bekr El-Kurtubi, umro je 668. godine po H. (Er-Rejhane).

²⁵ Pisao ga je Šihabuddin Mahmud El-Alusi El-Bagdadi, umro godine 1270. po H. (Dodatak "Kešulz-zunun").

²⁶ Pisao ga je Šejh Ismail Hakki. Umro 1137. po H. (Dodatak "Kešulz-zunun").

Usluga koju je ova grupa mufesira napravila tefsirskoj nauci jeste što je tu nauku izvukla iz sterilnosti i postavila je u žižu istraživanja i izučavanja. Međutim, pravda traži da se kaže sljedeće: Mnoga tefsirska istraživanja koja su napisali ovi mufesiri više se sastoje od iznošenja materijala o Kur'anu na koji se ne odnose kur'anski ajeti svojim značenjem.

Metod ši'itskih mufesira i njihove generacije

Generacije i skupine mufessira koje smo naprijed naveli spadaju u mufessire ehli-sunneta. Vidjeli smo da oni imaju poseban metod u tumačenju Kur'ana pod čijim svjetlom su išli još od postanka takvog tefsira. Oni su se prihvatili toga da im tefsir budu Poslanikovi hadisi, mišljenja ashaba i njihovih sljedbenika, a nisu dopuštali teorijske aktivnosti unutar tih predaja, jer taj tefsir i nije bio tefsir sa strane ličnog napora (idžtihada) spram Kur'anskog teksta.

Međutim, sa pojavom suprotnih stavova, oprečnih mišljenja, lažnih i patvorenih predaja u takvom tefsiru, šesta generacija komentatora Kur'ana počela je raditi po svome razumu i koristiti idžtihad.

Što se tiče metoda koji su prihvatili šiijski komentatori Kur'ana u svome tumačenju, taj se razlikuje od ehli-sunnetskog metoda. Usljed toga razlikuju se i podjele generacija njihovih mufesira od spomenutih ehli-sunnetskih generacija.

Šiije vjeruju, na temelju kur'anskog teksta, da Poslanikove izreke, s.a.v.a., u tefsiru imaju snagu argumenta. Smatraju, međutim, da su mišljenja ashaba i tabi'ina kao i mišljenja ostalih muslimana, i njihove izreke ne posjeduju snagu argumenata, izuzev ako se ne utvrdi da je to Poslanikov hadis.

Utvrđeno je također, posredstvom vjerodostojnih predaja u hadisima zvanim Es-sekalejn, da su mišljenja Čiste Poslanikove Porodice i njenih članova, mir s njima, a koja slijede Poslanikova mišljenja, također sa snagom argumenta. Odatle šiije uzimaju svoje tumačenje Kur'ana, na tragu, dakle, tradicije Poslanika, s.v.a.a., i njegove porodice, mir s njima, pa su stoga generacije šiijskih mufesira prema sljedećem redosljedu:

Pprva generacija: To su oni koji su prenosili tumačenje Kur'ana od Poslanika, s.a.v.a., i od Imama Poslanikove porodice. Oni su te predaje unijeli u svoje različite zbirke, kao što je uradio Zurara i Muhammed Ibn Muslim, zatim Ma'ruf i Džerir i drugi njima slični.²⁸

Druga generacija: U njoj su prvi šiijski pisci tefsira, kao što su Furat Ibn Ibrahim El-Kufi, zatim Ebu Hamza es-Sali, Ajaši, Ali Ibn Ibrahim El-Kummi, i En-Nu'mani.²⁹

Metod ove generacije u njenom tumačenju Kur'ana nalikuje metodi četvrte generacije ehli-sunnetskih komentatora Kur'ana. Oni su prenosili hadise koji se tradiraju od prve generacije mufessira i umetali ih sa predajama u svoje spise ne pokazujući svoje mišljenje o datoj temi.

Jasno je, naime, da je vrijeme u kojem se moglo učiti od Imama, mir s njima, bilo dugo, dostizalo je negdje oko tri stotine godina. Stoga je prirodno što se između ove dvije generacije komentatora Kur'ana ne može uspostaviti vremenski slijed na jedan precizan način. One se, naime, prožimaju i teško ih je precizno razgraničiti.

U tefsirima kod prvih ši'ijskih komentatora Kur'ana malo se prenose tefsirske predaje u obliku predaja sa lancima prenosilaca. Kao uzorak i obrazac za prenošenje predaja bez lanca

²⁷ Tefsir se zove "Gara'ibul-Kur'an", pisao ga je Nizamuddin Hasan El-Kummi En-Nejšaburi, umro 728.g. po H. (Dodatak "Kešulz-zunun").

²⁸ Zurara B. A'jan i Muhamed B. Eslem spadaju u šiijske znalce prava i u odličnike koji su se družili sa dvojicom imama, El-Bakrom i Es-Sadikom a.s.

²⁹ Furat ibn. Ibrahim El-Kufi pisac je čuvenog tefsira, jedan je od učitelja Alija ibn Ibrahima El-Kummija (Rejhanetul-edeb).

prenosilaca skrećemo pažnju na tefsir od El-Ajašija čije su predaje neki njegovi učenici izostavili skraćujući tako taj tefsir. Tako je poznat primjerak koji su napravili učenici i on je zauzeo mjesto originala.

Treća generacija: Među ovu generaciju komentatora spadaju poznavaoци različitih znanosti, kao što su Šerif Er-Redij (pisac tefsira, poetske i literarne provenijencije), zatim šejh Et-Tusi u svome tefsiru teološke provenijencije pod naslovom Et-Tibjan, zatim El-Mevla Sadrudin Eš-Širazi u svom tefsiru filozofske provenijencije, pa El-Mibudi El-Kunabadi u svom tefsiru sufijske provenijencije, zatim šejh Abdul-Ali El-Huvejzi, Sejjid Hašim El-Bahrani i Fajd El-Kašani u svojim tefsirima pod naslovom: Nuru-s-Sekalejn, Burhan i Es-Safi.³⁰

U ši'ijском tefsiru ima i grupa komentatora Kur'ana koji su u svojim komentarima kombinirali različite znanosti. Među njima je Eš-Šejh Et-Tabersi, koji je u svome tefsiru pod naslovom "Medžme 'ul-Bejan" tako postupio i u njemu raspravlja o jeziku, gramatici, čitanjima Kur'ana, teologiji, tradiciji i drugom.³¹

Na koji način Kur'an prima tumačenje

Odgovor na ovo pitanje objašnjava se u prethodnim odjeljcima. Naime, Kur'an je – kao što smo napomenuli – Vječna Knjiga za sve; on se obraća svima i upućuje ih svojim ciljevima. Kur'an je, također, uputio izazov u svojim ajetima ljudima da donesu nešto poput Kur'ana i time ljudima iznio dokaz o sebi. Kur'an sam sebe opisuje da je on "Svjetlost", "Svjetlo", "Objašnjenje" za sve, svaku stvar. Knjiga kao što je Kur'an ne potrebuje ništa drugo. Kur'an kaže, tvrdeći da nije ljudski govor, sljedeće:

"A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti!" (Nisa, 82)

U Kur'anu ne postoji bilo kakve protivrječnosti. A ako se na prvi pogled i nađe protivrječnost, ona se otklanja razmišljanjem o samome Kur'anu.

Kad bi jedna Knjiga, kao što je Kur'an, bila potrebna nečeg drugog u objašnjavanju svojih ciljeva, onda ona ne bi bila sama po sebi dostatan argumenat. Jer, ako bi se pretpostavilo da jedan idolopoklonik nađe razilaženje u nečemu od Kur'ana, a što se ne može otkloniti posredstvom načina ukazivanja na tekstove ajeta, tada se taj i takav idolopoklonik ne bi zadovoljio otklanjanjem navodnog protivrječja nekim drugim načinima, npr. da je Poslanik, s.a.v.a., rekao da se ta protivrječnost otklanja tako i tako, jer taj idolopoklonik ne vjeruje u

³⁰ Eš-Šerif Er-Redij, Muhammed ibn El-Husejn El-Musavi, spada u istaknute pravnike imamija. U poeziji i književnosti najučeniji u svome vremenu. Od njegovih spisa je i "Nehdžul-Belaga". Umro je 404. ili 406. (Rejhanetul-Edeb).

Šejh Et-Tusi je predvodnik jedne grupe komentatora, puno ime mu je Muhammed b. El-Hasan Et-Tusi, spada među istaknute učenjake imamija. Od njegovih spisa treba spomenuti "Tehrib" i "El-Istibsar". To su dva, od ukupno četiri hadiska temelja kod ši'ija. Umro je 460. godine (Er-Rejhane).

Muhamed Ibn Ibrahim Eš-Širazi (poznat je još kao Sadrul-Muteellihin - prvak pobožnjaka), je znameniti filozof, pisac je djela "Esrarul-Aja't" i "Medžmu'atu Tefasir". Umro je 1050 godine (Revdatul-Džennat).

El-Mibudi Es-Sejjid Hašim el-Bahrani, pisac je tefsira "El-Burhan" u četiri velika sveska. Umro je 1107 godine (Er-Rejhane).

El-Fajd El-Kašani, El-Mevla Muhamed Muhsin Bin El-Murteda, pisac je djela "Es-Safi" i "El-Esfa". Umro je 1091 godine (Er-Rejhane).

Eš-Šejh Abd 'Ali El-Huvejzi El-Širazi, pisac je djela "Nurus-Sekalejni" u pet svezaka. Umro je 1112 godine (Er-Rejhane).

³¹ Eminu-l-islam, El-Fadl ibn el-Hasan Tabersi, spada u velike učenjake ši'ija imamija, autor desetotomnog "Medžme'ul-bejân", umro 548. g. H.

istinitost Poslanikovu, ne vjeruje u njegovo poslanstvo niti u njegovu bezgrješnost. Idolopoklonik ne bi napravio ustupak Poslanikovim riječima i tvrdnjama.

Drugačije kazano: Nije dovoljno onome ko ne vjeruje u Poslanikovo poslanstvo i bezgrješnost da Poslanik bude otklonitelj kur'anskih protivrječnosti bez samog tekstualnog osvjedočenja iz samoga Kur'ana. Časni ajet:

“A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti!”

Ovdje se obraća svojim diskursom idolopoklonicima i nevjernicima koji ne vjeruju u Poslanika, s.a.v.a. Nevjernici nisu primali islam na temelju njegovih riječi, ako nije tu bilo izričitog Kur'anskog svjedočanstva!

S druge strane, mi vidimo da sam Kur'an potvrđuje dokaznost i argumentatibilnost Poslanikovih riječi i njegovog tumačenja, kao što i sam Poslanik potvrđuje dokaznost i argumentatibilnost riječi njegove porodice i njihovog tumačenja Kur'ana.

Iz ove dvije prethodne premise izvlačimo sud da u Kur'anu postoje ajeti koji tumače druge ajete.

Mjesto Poslanika i Njegove porodice spram Kur'ana je poput bezgraničnoga vodiča koji ne pravi greške u svojim učenjima i upućivanjima. Što oni protumače, to se slaže sa tumačenjem koje se dobija iz saobražavanja jednih ajeta drugim ajetima i niukoliko ne odstupaju od toga.

Rezultat ovog istraživanja

Rezultat do kojeg smo došli u minuloj studiji jeste da je istinsko tumačenje Kur'ana ono tumačenje koje izvire iz razmišljanja o časnim ajetima i iz saobražavanja jednih ajeta sa drugim ajetima.

Razgovjetnije kazano: Mi u tumačenju Kur'ana možemo da slijedimo jedan od tri metoda:

1. Tumačenje nekog ajeta samog za sebe uz pomoć prethodnih spoznaja, znanstvenih i neznanstvenih, kojima raspolažemo.
2. Tumačenje nekog ajeta uz pomoć predaja prenesenih od bezgrešnih, mir s njima. (Tabatabai misli na Poslanika, s.a.v.a., i njegovu Časnu porodicu, nap. prev.)
3. Tumačenje nekog ajeta sa preciznim razmišljanjem o njemu i o drugim ajetima, i korištenje predaja, hadisa (od Poslanika i od njegove Časne porodice).

Ovaj treći metod jeste metod do kojeg smo došli u prethodnoj studiji. To je metod na kojeg je podsticao Poslanik, s.a.v.a., i njegova porodica, mir s njima, a što vidimo u onom što je od njih preneseno. Muhammed, s.a.v.a., kaže: “Kur'an je objavljen da jedan njegov dio posvjedočuje drugi njegov dio.” Alija, mir s njime, kaže: “Jedan dio Kur'ana posvjedočuje drugi njegov dio, i jedan njegov dio pojašnjava drugi njegov dio!”

Iz ovog što smo spomenuli jasno je da ovakav Metod tumačenja Kur'ana nije zabranjen u poznatom hadisu Muhammeda, s.a.v.a., koji glasi:

“Ko Kur'an tumači po svome razumu (nahodanju) nek sebi pripravi mjesto u paklu!”

Jer, treći metod koji smo spomenuli jeste tumačenje Kur'ana Kur'anom, a ne razumom. Na prvi metod od ta tri navedena mjesta ne može se osloniti. To je, ustvari, tumačenje Kur'ana prema razumu koje nije dozvoljeno, osim ako se ne slaže sa trećim metodom.

Što se tiče drugog metoda, njega su koristili i slijedili znalci tefsira u prvome dobu i radili su po njemu tokom nekoliko stoljeća. Po tom metodu postupaju sve do danas tradicionalisti među ši'ijama i sunijama.

Ovaj je metod ograničen i ne koristi mnogo neograničenim potrebama. Jer, spram šest hiljada i nekoliko stotina ajeta koje učimo u Kur'anu, suprotstavljeno je stotinu hiljada znanstvenih i neznanstvenih pitanja. Kako da nađemo odgovor na sva ta pitanja i kako da se od njih spasimo?

Da li da se radi odgovara vratimo predajama i hadisima?

Doista, ono što se u tefsiru može nazvati Poslanikovim hadisom, prenesenim posredstvom puteva ehli-sunneta, ne premašuje cifru veću od dvije stotine i pedeset hadisa. Uz to, treba znati da su mnogi od ovih hadisa slabih predajnih lanaca, a neki su i lažni.

Da, hadisi preneseni od Poslanikove porodice, mir s njima, posredstvom ši'ija dostižu broj od nekoliko hiljada. Tu ima velika količina hadisa na koje se može osloniti. Pa ipak, ta količina nije dovoljna da odgovori na neograničen broj pitanja koje mi sučeljavamo spram časnih kur'anskih ajeta.

Uz to, postoje i oni ajeti o kojima nije navedeno uopšte nikakva hadis, niti posredstvom ehli-sunneta niti posredstvom ši'ija. Šta onda činiti sa takvim ajetima?

Kad su posrijedi takvi problemi može se postupiti na jedan od dva načina:

ili da se uputimo na odgovarajuće ajete za ono što imamo namjeru protumačiti, a to baš sprječava tradicionalistički metoda;

ili da se suzdržimo od istraživanja datog ajeta potpuno i neopozivo i suzdržimo od znanstvene potrebe koja nas poziva ka istraživanju.

A šta onda, u tom slučaju, da činimo sa sljedećim časnim ajetima koji nas podstiču na istraživanje, razmišljanje i razjašnjavanje?

Allah dž.š. kaže: "Mi tebi objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve!" (Nahl, 89)

Također, Allah dž.š. kaže: "Pa zašto oni ne razmisle o Kur'anu...?" (Nisa, 82)

Allah dž.š. nadalje veli: "Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njenim razmislili i da bi oni sa razumom obdareni pouku primili." (Sad, 29)

Allah dž.š. kaže: "Zašto oni o Kur'anu ne razmisle? Zar im dolazi nešto što nije dolazilo njihovim precima davnim?" (Mu'minun, 68)

Ali, u mnogim vjerodostojnim predajama prenesenim od Poslanika, s.a.v.a., i Imama Ehli-bejta navedeno je da su oni podsticali na vraćanje Kur'anu kad god se dogode smutnje i kad god se pojave problemi.³² Šta onda da činimo sa ovim mnogobrojnim predajama?

Također je utvrđeno posredstvom mnogih Poslanikovih hadisa opštepoznatog karaktera, a i onih hadisa posebnoga karaktera koji su vjerodostojnim predajama preneseni od Poslanika, s.a.v.a., i od Imama njegove porodice, mir s njima, da je nužno potrebno izlagati predaje o Allahovoj Knjizi.³³

Među zahtjevima tih tradicija je i sljedeći: Treba izlagati predaje o Kur'anu, pa ako se sa Kur'anom slažu onda ih uzimati, a ako se sa Kur'anom ne slažu (ako su Kur'anu oprečne) – treba ih odbaciti.

Jasno je, naime, sljedeće: Sadržaj ovih predaja je ispravan ukoliko ajeti Kur'ana ukazuju na njihovu intenciju i ako njihov smisao – to jest tefsir koji nude – ima svrhu u samome Kur'anu. A ukoliko bismo se vraćali samo hadisu da bismo saznali značenje nekog ajeta – to jest, tefsir, tada ne preostaje mjesta da se izlaže hadis o Kur'anu.

Ovi hadisi i predaje na koje smo ukazali najbolji su dokaz da kur'anski ajeti, budući da su riječi kao i druge riječi kojima govornici govore, imaju svoj vlastiti smisao i značenje.

³² Vidi podsjetke Tefsir Ajjaši, zatim Es-Safi, El-Burhan, Biharul-Envar.

³³ Biharul-Envar 1/137 Poglavlje "O razilaženju predaja".

Kur'anski ajeti sami su za sebe dokaz bez obzira na hadise koji su navedeni u tefsiru (tumačenju Kur'ana).

Jasno je iz prethodnih istraživanja da je dužnost komentatora Kur'ana da napomene hadise koji su navedeni o tumačenju Kur'ana od Poslanika i Imama Ehli-bejta, mir s njima, te da mu je dužnost pomno ih proučavati da bi znao njihov metod, a potom tumačiti Kur'an prema metodi koji se naučava iz Kur'ana i Sunneta i uzimati samo one predaje koje se sa Kur'anom slažu, a odbacivati one predaje koje su mu suprotne.

Primjer tumačenja Kur'ana Kur'anom

Allah, dž.š., kaže: "Allah je Stvoritelj svega!" (Zumer, 62)

Sadržaj ovoga časnoga ajeta ponavlja se na četiri mjesta u Kur'anu. Prema tom sadržaju sva stvorenja koja postoje u svemiru jesu Allahova stvorenja i Njegovo djelo.

Ne treba da nam promakne ova činjenica da je u stotinama ajeta potvrđena i osvjedočena tema o uzroku i uzrokovanom i da se u njoj svako djelo pripisuje onome ko ga je izvršio. Razmatrana su i djela koja je čovjek sam uradio svojom voljom odabiranja skladno se povezuju djelovatelji i ono na čemu se djelovanje odvija, kao što je npr. to da vatra sagorijeva, da biljke zahvaljuju svoje postojanje zemlji, kiša nebu itd.

Rezultat toga je sljedeći: činiocu svake stvari i njenom agensu, pripisuje se njegov čin i djelo koje je uradio, ali onaj ko je dao da se cijeli Bitak pojavi i ko je Istinski Postojitelj i Proizvoditelj svakog djela je Allah, dž.š., i niko drugi osim Njega.

Odavde mi shvaćamo uopštenost koju nalazimo u Allahovim riječima:

"Allah je Onaj koji savršeno sve stvara..." (Sedžda, 7)

Pa ako se ovaj ajet saobrazi sa prethodnim ajetom vidjećemo da savršenstvo i stvaranje idu jedno s drugim. Naime, sva stvorenja koja nalazimo u Allahovu stvaranju okarakterisana su ljepotom.

Trebalo bi također da nam ne promakne ni jedna druga činjenica, a ta je, naime, da Kur'an u mnogim svojim ajetima određuje i definira dobro naspram zla, korisno naspram štetnog, lijepo naspram ružnog, ljepotu naspram ružnoće. Kur'an također eksplicitno naglašava da su ljudska djela, riječi i misli dobri ili loši, međutim ta zla djela, ružni i ogavni čini postaju jasni i razgovjetni ako se kompariraju sa onim djelima i činima koji su im oprečni. Njihovo postojanje je relativno, a ne bitno!

Na primjer, zmija i škorpija su dva bića koja su štetna. Međutim, one su samo štetne u odnosu na čovjeka i one životinje koje osjećaju bol od njihova otrova, ali ne i u odnosu na kamen, zemlju.

Također, nešto što je gorkog okusa i ružnog mirisa jeste odvratno, ali samo u odnosu na čovjekov okus i miris, a ne i u odnosu na okus i čulo mirisa ostalih životinja. Nadalje, neki postupci i riječi nekad se čine pogrešnim, ali samo u odnosu na sredinu u kojoj živi čovjek, ne i u odnosu na sve sredine.

Dakle, ukoliko ne uočimo relacijsku povezanost i analogiju, i ako gledamo na stvari jednim apsolutnim pogledom, vidjećemo ih sve da su na krajnjem stupnju ljepote i zapaziti ćemo da je Bitak privlačan, plijeni pogled. Ne može se ni opisati ljepota njegova niti divota njegova, jer i samo opisivanje usljeđuje od strane stvorenja koje je lijepo i koje je i samo, sa svoje strane, potrebno opisa.

Naprijed spomenuti ajet želi da odvрати poglede od posmatranja oblika ljepote i ružnoće po ukusima relativnog, analogijskog i uobičajenog da bi poglede upravio ka Apsolutnoj ljepoti i

kako bi pripremio ljudski razum i razboritost da spozna Cijelo, Opće, a ono je i najvažnije. Ako bismo došli do ovako objašnjenih postavki u stotinama kur'anskih ajeta koji opisuju svijet Bitka – sve dio po dio, pa potom skupinu po skupinu i sa različitim njegovim sistemima, univerzalnim i partikulanim – vidjeli bismo da je Bitak najbolji dokaz za monoteizam i da je najveći vodič ka spoznaji Allaha, dž.š., Njegovom savršenstvu i moći.

Ako bismo razmislili o dva naprijed spomenuta ajeta i ako bismo se pronicljivo usredsredili i na ono što smo prethodno rekli, znali bismo da je ova zadivljujuća ljepota, koja je ispunila cijeli svijet Bitka, samo jedan sjaj Božanske ljepote do koje mi stižemo posredstvom znakova nebeskih i znakova zemaljskih. Svaki dio svijeta je niša kroz koju gledamo na beskrajnu moć! A gledamo da bismo znali da u ovim djelićima svijeta ne postoji ništa od moći, a da ona ne proističe od Allaha.

Stoga i primjećujemo u mnogim kur'anskim ajetima pripisivanje različitih vrsta ljepote i savršenstva Allahu, dž.š.

U jednom ajetu se veli: “On je Živi. Nema boga osim Njega!” (Gafir, 65)

Zatim: “Svu moć samo Allah ima!” (Bekare, 165)

“Sva snaga pripada Allahu!” (Nisa, 139)

“On sve zna i može!” (Rum, 54)

“On sve čuje i sve vidi!” (Isra, 1)

“Allah drugog boga osim Njega, najljepša imena ima.” (Ta Ha, 8)

Prema ovim ajetima, sva ljepota i savršenstvo koje vidimo u svijetu Bitka jesu, u biti, od Allaha Uzvišenog, a drugom ne pripadaju osim metaforično i u nestvarnom smislu.

U potvrdu ovoga što je spomenuto, Kur'an časni objašnjava na jedan drugačiji način da su ljepota i savršenstvo koji su uspostavljeni u stvorenjima svijeta zapravo ograničeni i konačni. A kod Allaha ljepota i savršenstvo su neograničeni, i njima nema nikakva kraja. Allah dž.š. kaže:

“Mi sve s mjerom stvaramo!” (Kamer, 49)

Allah dž.š. još kaže: “I ne postoji ništa što Mi nismo kadri stvoriti, a od toga Mi dajemo samo onoliko koliko je potrebno!” (Hidžr, 21)

Kad se čovjek susretne sa ovom kur'anskom istinom sebe vidi pred ljepotom i savršenstvom beskrajnim. Ona ga okružuje sa svake strane i on u Kur'anu ne vidi nikakva nesavršenstva. On zaboravi svaku ljepotu i savršenstvo u svijetu, čak i sebe osobno zaboravi, a i sam je od tih znakova koje zaboravlja. Čitalac Kur'ana bude po svemu privučen svome Stvoritelju, Stvoritelju ljepote i savršenstva.

Allah dž.š. kaže: “Pravi vjernici Allaha najviše vole!” (Bekare, 165)

Tada Allahov štovatelj svoju volju i neovisnost prepušta Allahu Uzvišenom, jer Allah je “predmet” ljubavi i potpune odanosti i štovanja. Allahov štovatelj se sklanja pod zastavu Istine i ulazi u njeno okrilje, kao što i kaže Allah, dž.š.:

“Allah je zaštitnik vjernika?” (Ali Imran:68)

“Allah je zaštitnik vjernika, On ih izvodi iz tmina na svjetlost!” (Bekare:252)

Tada Allahov štovatelj nađe drugi duh, i on počinje da živi drugi život, a u njegovom srcu počinje sijati svjetlo Istine i ono mu otvori puteve sreće kako bi i on sam trasirao svoj plemeniti put u društvu ljudskom! Allah, dž.š., kaže:

“Zar je onaj koji je bio mrtav (tj. u zabludi), a kome smo Mi dali život i svjetlo pomoću kojeg se među ljudima kreće...” (En'am:122)

“Allah je njima u srca njihova vjerovanje usadio i svjetlom svojim ih osnažio!” (Mudžadele:22)

U jednom drugom ajetu Allah, dž.š., govori o načinu kako se dolazi do ovoga svjetla, pa kaže: “O vi koji vjerujete, Allaha se bojte i u Poslanika njegova vjerujte, On će vam dvostruku milost svoju darovati i daće vam svjetlo pomoću kog ćete ići...!” (Hadid:28)

Allah, dž.š., je objasnio vjerovanje u svoga Poslanika, s.a.v.a., u jednom drugom ajetu tako što se treba Poslaniku pokoriti i slijediti ga, pa kaže:

“Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti...” (Ali Imran:31)

Slijedenje i pokoravanje objasnio je u drugom ajetu i rekao:

“Onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika, koji neće znati ni da čita ni da piše, kojeg oni kod sebe, u Tevratu i Indžilu, zapisana nalaze, koji će od njih tražiti da čine dobra djela i od odvratnih odvrata ih, koji će im lijepa jela dozvoliti a ružna im zabraniti, koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali osloboditi...” (Araf:157)

Još jasnije, u jednom drugom ajetu također nalazimo značenje pokornosti i slijedenja gdje Allah, dž.š., kaže:

“Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovu, prema kojoj je On ljude načinio, ne treba da se mijenja Allahova vjera, jer, to je prava vjera...” (Rum:30)

Prema ovom časnom ajetu, savršeni islamski obrazac života jesu zahtjevi koji se traže od onoga ko živi u Svemiru. Pod tim se misli na zakone i propise na koje i ukazuje ljudska priroda kao i sretan život koji živi ispravan čovjek, kao što i kaže Allah, dž.š.:

“Tako Mi duše i onoga koji je stvorio, pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini, uspjeh će samo onaj ko dušu očisti, a biće izgubljen onaj ko je na stranputicu odvede!” (Šems:7-10)

Časni Kur'an je jedina knjiga koja uravnotežuje ljudski sretni život i čistu ljudsku prirodu, a to je oprečno svim drugim svetim knjigama i svim drugim putevima i načinima života, bili oni vjerski ili neki drugi. Kur'an ima svoj nazor o pojedincu i o društvu. Kur'an ima o svemu svoju riječ. Njegov ustav gleda na nepromjenljive istine (spoznaja Uzvišenog Allaha – zatim cjelovit nazor o Univerzumu) najdubljim pogledom.

Kur'an opisuje Allahove ugodnike i evlije, Njegove štovatelje odane mnogim karakteristikama, mnogim vidljivim i apstraktnim osobinama posredstvom kojih oni postižu vrhunski ishod u svome čistom vjerovanju i čvrstom imanu. Žao nam je, da je ova rasprava kratka i da nema prostora da te njihove karakteristike detaljno navedemo.

O značenju valjanosti izreka Poslanika, s.a.v.a, i Imama

Rekli smo već naprijed da sam Kur'an potvrđuje izreke Poslanikove, s.a.v.a., i izreke Imama u tefsiru.

Što se tiče, pak, valjanosti i argumentabilnosti samih izreka Poslanika i Imama, ona je izričita i jasna u pogledu onih predaja koje su kategorički potvrđene kao ispravne i sa neprekinutim lancem prenosilaca.

A što se tiče onih predaja koje nisu kategorički potvrđene (tzv. predaje sa usamljenim lancem prenosilaca i o kojima se sami muslimani razilaze da li su valjane ili ne, odnosno koje nemaju valjanosti) sam komentator Kur'ana neka o njima sudi.

Ehli-sunnet općenito prihvata i jednu ispravnu predaju, a što se ši'ija tiče kod njih se približno prihvata jedna usamljena predaja ako je sa punim (cjelovitim) lancem prenosilaca u Usuli-fikhu. Ali kad su posrijedi šerijatski propisi ona se mora ispitati. Više o ovoj temi treba pogledati u Usuli-fikhu.

Tabatabajjeva napomena

Ako se pretpostavi da se tefsir sastoji u objašnjenju samog značenja nekog ajeta, onda u nauku Tefsira spadaju istraživanja koja imaju udjela u tumačenju tog ajeta. Što se tiče istraživanja koja nemaju udjela u spoznaji samog značenja nekog ajeta – kao što su jezičke studije, zatim o čitanjima Kur'ana, o stilistici i tome slično – takve studije i nisu ni po čemu Tefsir Kur'ana.

3. Poglavlje - Objava časnog Kur'ana

Muslimani i objava Kur'ana

Časni Kur'an o Objavi i načinu njenog dolaska govori više od drugih nebeskih svetih knjiga, Tevrata i Indžila. U njemu nalazimo ajete koji govore čak o načinu dolaska Objave. Većina muslimana³⁴ vjeruje da je Kur'an doslovni govor Uzvišenog Allaha koga je On objavio poslaniku Muhammedu, s.a.v.a., posredstvom jednog od odabranih meleka. Taj melek se zove Džibril ili Pouzdani Duh. On je sa Govorom Uzvišenog Allaha dolazio Poslaniku u različitim periodima u trajanju od 23 godine. Poslanikova zadaća je bila da ljudima recitira – uči te ajete, da ih učvršćuje u njihovu razumijevanju i poziva ih da spoznaju vjerske, društveno-etičke, pravno-civilizacijske i osobne dužnosti iz njih.

Poslanik je doslovno provodio ono što mu je bilo naređeno, nije se po svome nahođenju ponašao u stvarima Božanske Objave. Nije joj ništa dodavao niti je od nje što oduzimao, ni u čemu nije niti preurao niti zakasnio u onome što mu je Allah dž.š. povjerio.

Savremeni autori, Objava i poslanstvo

Suvremeni istraživači i historičari religija i religijskih pravaca o objavi Kur'ana i poslanstvu smatraju sljedeće:

Poslanik islama je bio darovit znanjem po prirodi društvene pozicije. Zauzeo se za spasenje čovječanstva iz provalije divljaštva i moralnog pada i uzdigao ga do vrhunca civilizacije i slobode. Naveo je ljude da prihvate njegove čiste poglede koji su se pojavili u obliku univerzalne i savršene vjere.

Oni tvrde: Poslanik je bio kreposna, pronicljiva i jaka duha. Živio je u vremenu u kome su vladali mrak i nasilje, laž i društveni nemiri, samovolja i nezakonita vlast. U tom vremenu su do izražaja došle najžešće pojave barbarstva.

Zbog ovog poročnog vremena Poslanik je trpio stalnu duševnu bol. Kad su bolovi njegove plemenite duše dosezali nepodnošljivu granicu tražio je utočište u pećini brda Tihame i ostajao u njoj nekoliko dana posvećujući se svojoj duši. Sva svoja čula je usmjeravao nebesima, zemlji, brdima, vodi, dolinama, tvrđavama i svim ostalim blagodatima što ih je priroda čovjeku stavila na raspolaganje. Žalio je ljude ogrezle u nemaru i neznanju koji su svoju sreću i spokoj promijenili u nedostojan život ravan životu divljih životinja.

Poslanik je sve do svoje četrdesete godine spoznao sve te društvene poroke koji su mu nanosili duševnu bol još od njegove mladosti. U četrdesetoj godini on je otkrio jedini mogući put ispravljanja takvog stanja kroz promjenu poročnog života u život sreće i općeg dobra. Taj put je bio islam koji je obuhvatao najviši poredak primjeren naravi tog vremena.

Božiji poslanik je shvatio da su njegove čiste ideje Božanski Govor i Nebeska Objava koju mu je Uzvišeni Allah ubacio u srce i tako razgovara s njim. Isto tako je shvatio da je onaj dobri duh iz koga su izbile sve ove ideje da bi se učvrstile u njegovu srcu bio "Pouzdan duh", a Džibril onaj melek posredstvom koga je spuštena Objava.

Sile koje vode ka dobru i sreći Božiji poslanik je generalno nazvao meleki, a sile koje vode zlu nazvao je šejtan i džinn. Misiju koja mu je duhovnom spoznajom izdiktirana Božiji poslanik je nazvao vjerovjesništvo i poslanstvo.

³⁴ Ovo vjerovanje je formirano u pogledu razumijevanju pojavnih oblika Časnog Kur'ana.

Mišljenje koje smo ukratko iznijeli je mišljenje istraživača koji vjeruju u Uzvišenog Allaha i na islam gledaju pravedno i realno. Ateisti koji ne vjeruju u Uzvišenog Allaha, oni poslanstvo, Objavu, Božije zapovijedi, nagradu, kaznu, Džennet i Džehennem smatraju čistom vjerskom politikom. Oni drže da je sve ovo laž koja se iznosi radi posebnih važnih interesa u našem životu.

Oni smatraju da su poslanici bili reformatori koji su se pojavili sa reformatorskim programima u vjerskoj formi. Budući da su ljudi u minulim vremenima bili ogrezli u neznanju, nasilju i praznovjerju poslanici su im postavili vjerske sisteme u sjeni serije praznovjernih učenja koja su predstavljena u pitanjima početka i kraja svijeta.

Šta Kur'an kaže o prirodno materijalističkom-tumačenju vjere

Tumačenje Objave i poslanstva na način kako smo to izložili je tumačenje onih istraživača koji su zaokupljeni prirodno-materijalističkim znanostima. Oni smatraju da sve ono što se nalazi u kosmosu mora biti protumačeno na prirodno-materijalistički način. Svi događaji i rasprave o tome kod ovih istraživača završavaju u čistim prirodnim uvjetima. Otuda oni i Nebesku uputu i Poruku tumače na sociologistički način što se podudara sa njihovim pozitivističko-prirodnjačkim opredeljenjima. Na Nebesku uputu oni gledaju kao na događaje koji su se pojavili pod uticajem posebnih uzajamnih društvenih pojava.

To je, dakle, slično onim događajima u kojima su se pojavili istaknuti vladari kao Kir, Darije i Aleksandar Makedonski, pa kao što nema objašnjenja za to, ukoliko ih ne dovedemo u vezu sa Uzvišenim Allahom i nebeskim odredbama, također nema objašnjenja za djela poslanika.

Mi ovdje ne želimo istraživati ono što je metafizičko kao što se ne želimo ni pozivati se na te istraživače. Zadaća svake znanosti jeste da istražuje, ono što ulazi u domen njenih posebnih pitanja. Prirodne znanosti koje se izričito odnose na fenomene materije i osjećaj njenog djelovanja nemaju pravo, bilo poricati bilo ustanovljavati, ono što je metafizičko.

Mi to ne želimo, ali tvrdimo sljedeće:

Pomenuto tumačenje Objave i poslanstva potrebno je izložiti kur'anskim ajetima koja su oslonac Poslanikova časnog poslanstva da vidimo da li se to dvoje slažu ili ne?

Časni Kur'an je jasan u odbacivanju prethodnog tumačenja Objave i poslanstva i niti jedan njegov ajet se ni u čemu ne slaže sa prethodnim. Nije teško da ovdje uporedimo nepostojanost tog iluzornog tumačenja sa onim što Kur'an donosi.

1) Govor Uzvišenog Allaha

Prethodno tumačenje tvrdi da je Poslanik, s.a.v.a., svoja čista promišljanja koja su se upalila u njegovom duhu nazvao "Govor Božiji".

Poruka ovog tumačenja je da su te, kao i ostale Poslanikove ideje, bile rezultat onog što je kružilo u njegovoj vječnosti, a budući da su one čiste i svete, izvedene su iz Uzvišenog Allaha, pa su povezane s Poslanikom prirodnom vezom, a sa Allahom su povezane vezom poštovanja.

Časni Kur'an u ajetima izaziva, objavljuje da njegova bit nije ni govor poslanika niti bilo kojeg drugog čovjeka:

"A oni govore: On ga izmišlja! Reci: Pa, dajte vi jednu suru kao što je njemu objavljena, i koga god hoćete, od onih u koje mimo Allaha vjerujete, u pomoć pozovite ako istinu govorite." (Junus:38)

“Zar oni da govore: ‘On ga izmišlja!’ Reci: ‘Pa sačinite vi deset Kur'anu sličnih, izmišljenih sura, i koga god hoćete, od onih u koje pored Allaha vjerujete, u pomoć pozovite, ako je istina što govorite.’” (Hud:13)

“Reci: ‘Kad bi se svi ljudi i džini udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, kao što je on, ne bi ga sačinili, pa makar jedni drugima pomagali.’” (El-Isra:88)

“Ako sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu, a pozovite i Božanstva vaša, osim Allaha, ako istinu govorite.” (El-Bekare:23)

“A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivurječnosti.” (En-Nisa:82)

“Sasvim je jasno da ove izjave kao govor poslanika ne odgovaraju biti Kur'ana pa čak ako se Allahu pripišu iz poštovanja, nego neopozivo dokazuju da su one riječi Uzvišenog Allaha, a nikako nešto drugo.

U vezi s ovim Kur'an u mnogim ajetima navodi događaje koji su se pojavili kao mu'džize i nadnaravne pojave kod Poslanik, s.a.v.a., pomoću kojih su oni učvrstili svoje poslanstvo i preko njih pozivali uputi. Da je poslanstvo bilo taj intuitivni poziv, a da je Objava izraz tih čistih ideja kao što pomenuto tumačenje tvrdi, Kur'anu ne bi ni trebali dokazi kojima bi potvrđivao poslanstvo Poslanika navođenjem priča o neuobičajenim događajima i čudima. Neki pisci su mu'džize (nadnaravna djela) opisali na smiješan način tako da svaki čitalac dok istražuje ono što tvrde u njihovim interpretacijama primjećuje da značenje kur'anskih ajeta ne odgovara onome što oni pogrešno tvrde.

U ovom istraživanju ne želimo utvrđivati mogućnost izvjesnosti mu'džiza i neuobičajenih pojava ili potvrditi tačnost kur'anskih kazivanja. Ovdje pokušavamo zastupati mišljenje da je Kur'an sasvim jasno potvrdio mu'džize prethodnih Božijih poslanika kao Saliha, Ibrahima, Musaa i Isaa, a.s. Ova kazivanja ne možemo drugačije uzeti nego kao neuobičajene pojave. I kao što rekosmo, za mudžize ne trebamo potvrdu intuitivnog poziva i čiste ideje.

2) Džibril i Pouzdani Duh

Prethodno materijalističko tumačenje je Poslanikov čisti duh koji ga je pokrenuo da teži k dobru i društvenoj preobrazbi nazvalo Pouzdani Duh, a ono što je taj inteligentni duh ubacilo u njegovu blagoslovljenu dušu nazvalo je Objava. Časni Kur'an ne podržava to što oni zastupaju. On izjavljuje da se posrednik objave zove Džibril. Pomenuto tumačenje nije u potpunosti saglasno sa ovim imenovanjem.

Uzvišeni Allah kaže: “Reci: ‘Ko je neprijatelj Džibrilu? A on, Allahovom voljom, tebi stavlja na srce Kur'an.’” (El-Bekare:97)

Ovaj ajet je objavljen židovima koji su Božijeg poslanika, s.a.v.a., pitali ko mu donosi Objavu pa im je on odgovorio da je to melek Džibril, našto su oni uzvratili: ‘To je naš neprijatelj od meleka, a da to čini Mikail, sigurno bi te slijedili.’”³⁵

Uzvišeni Allah u ovom ajetu odgovara židovima i potvrđuje da je Džibril došao sa Objavom po Allahovu dopuštenju, da je Kur'an govor Uzvišenog Allaha, a ne govor Džibrilov. Jasno je da su židovi bili neprijatelji nebeskog meleka koji je sa neba donio Objavu. Taj melek nije bio Musa ibn 'Imran ni Muhammed ibn Abdullah, s.a.v.a., niti su njih dvojica bili taj čisti duh.

Sam je Kur'an u pomenutom ajetu izjavio da je posrednik Objave Džibril. U drugom ajetu Kur'an o “Pouzdanom Duhu” izjavljuje sljedeće:

“Donosi ga povjerljivi Džibril na srce tvoje.” (Eš-Šu'ara:193)

³⁵ Ed-Dur el-Mansur, 1/90; Nur es-Seqalejn, 1/87-89.

Na jednom drugom mjestu Uzvišeni Allah u pogled određenja posrednika Objave kaže sljedeće:

“Kur'an je, zaista, kazivanje Izaslanika plemenitog, moćnog, od Gospodara svemira cijenjenog, kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog. A drug vaš nije lud, on ga je na obzorju jasnom vidio.” (Et-Takvir:19-23)

Ovi ajeti pružaju jasan dokaz da je Džibril jedan od odabranih meleka kod Uzvišenog Allaha, velike snage i visokog položaja, i onaj kome se drugi potčinjavaju.

Odabrani meleki su na jednom drugom mjestu opisani na sljedeći način:

“Meleki koji drže prijesto i oni koji su oko njega veličaju i hvale Gospodara svoga i vjeru u Njega i mole se da budu oprosteni grijesi vjernicima.” (El-Mu'min:7)

Ajet upućuje da ovi meleki imaju svoju volju, razum i slobodu, jer pomenuta svojstva kao vjera u Allaha, zahvalnost Allahu i traženje oprašta za vjernike, ne sabiru se kod onoga ko nema punu slobodu, upotpunjenu moć spoznaje i vlastitu volju.

Uzvišeni Allah o odabranim melekima kaže i sljedeće:

“Mesihu neće biti zazorno da prizna da je Allahov rob, pa ni melekima, Njemu najbližim. A one kojima bude zazorno da se njemu klanjaju, i koji se budu oholili, Allah će ih sve pred Sebe sakupiti: vjernike koji su dobra djela činili On će prema zasluži nagraditi i još će im, iz obilja svoga više dati, a one koji su zazirali i oholili se - na nesnosne muke će staviti i oni neće naći sebi, mimo Allaha, ni zaštitnika ni pomagača.” (En-Nisa:172-173)

Mesih Isa, sin Merjeme, i odabrani meleki nisu otkazali poslušnost Allahu ni za tren oka, ali im je Allah, i pored toga zaprijetio bolnom kaznom ako bi se u to upustili. Određenje kazne na Sudnjem danu koje se temelji na zanemarivanju nekih obaveza nema nikakve svrhe ukoliko ne postoji sloboda volje.

Očigledno je iz pomenutog ajeta da je Pouzdani Duh koji se također zove Džibril, onaj koji donosi Objavu od Boga. On ima slobodu, volju i moć spoznaje. Šta više, iz ajeta sure Et-Takvir: “Kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog”, zaključujemo da on upravlja nebeskim skupom i da mu se odabrani meleki pokoravaju. Pored toga, vidimo da Objava ponekada možda dolazi i onim melekima koji rade na svoju ruku kao što na to ukazuju ajeti iz sure *Abese*:

“Ne čini tako! Oni su pouka – pa ko hoće, poučit će se – na listovima su cijenjenim, uzvišenim, čistim, u rukama pisara, časnih, čestitih.” (Abese:11-16)

3) Meleki i Šejtani

Prethodno navedeno materijalističko tumačenje tvrdi da meleki predstavljaju ime za prirodnu silu koja poziva k dobru i sreći, a šejtani predstavljaju ime za prirodnu silu koja poziva ka zlu i nesreći.

No, iz Časnog Kur'ana se doznaje protivuriječnost tog tumačenja. Takvo tumačenje drži da su meleki i šejtani stvorenja koja se ne spoznaju vanjskim čulima pored toga što imaju vanjsku egzistenciju i posjeduju moć spoznaje i slobodu volje.

Što se meleka tiče, iz prethodnih ajeta vidimo da su oni slobodna bića koja vjeruju i čine ona djela za koja su potrebni volja i moć spoznaje. U Kur'anu ima mnogo primjera ovih ajeta i istraživanje ih ne obuhvata sve. A kad je riječ o šejtanima, priča o Iblisu i njegovoj nepokornosti Ademu, a.s., i dijalogu koji je tekao između njega i Uzvišenog Allaha spomenuti su na nekoliko mjesta u Kur'anu. Nakon što je izašao iz redova meleka Iblis je rekao:

“Sigurno, ja ću ih sve na stranputicu navesti. Osim tvojih među njima robova iskrenih!” (Sad:83)

Uzvišeni Allah na to je odgovorio:

“Sigurno ću sa svima, tobom i onima koji se budu povelili za tobom, džehennem napuniti.” (Sad:85)

Poznato je da nagrada i kazna imaju svrhu samo za onoga ko spoznaje dobro i zlo, što znači da šejtan ima punu moć spoznaje i volju.

U drugom ajetu vidimo da Uzvišeni Allah o Iblisu govori na takav način da on posvjedočuje spoznaju:

“A Iblis se uvjerio da je o njima ispravno mislio, i oni su se povelili za njim, osim nekoliko vjernika.” (Saba:20)

Drugi ajet objavljuje da se Iblis branio od prijekora, a to se ne dešava onome ko ne spoznaje, ko ne shvata, dakle, on posjeduje punu slobodu volje. Uzvišeni Allah kaže:

“I kad bude sve riješeno, šejtan će reci: ‘Allah vam je pravo obećanje dao, a ja sam svoja obećanja iznevjerio; ali, ja nisam nikakve vlasti nad vama imao, samo sam vas pozivao i vi ste mi se odazivali, zato ne korite mene, već sami sebe.’” (Ibrahim:22)

Ovi, a i drugi časni ajeti sasvim sigurno potvrđuju svojstva šejtanova koja se ne mogu ispoljavati bez spoznajne moći i slobode volje i ona ne odgovaraju prirodnoj sili u kojoj se ta svojstva uopće i ne nalaze.

4) Džinovi

U Časnom Kur'anu je objavljeno mnogo ajeta o džinima, mnogo više nego li o melekima i šejtanima. U jednom od tih ajeta Uzvišeni Allah govori o onima koji ne slušaju poziv njihovih očeva i majki i vjeru izvode iz legendi:

“Na takvima treba da se ispuni Riječ rečena o narodima, džinovima i ljudima koji su prije njih bili i nestali, jer oni su, zaista, nastradali.” (El-Ahkaf:18)

Na jednom drugom mjestu Uzvišeni Allah kaže:

“Kad ti poslasmo nekoliko džinova da Kur'an slušaju, kad dođoše da ga čuju, oni rekoše: ‘Pst!’ A kad se završi, vratiše se narodu svome da opominju. O narode naš, govorili su: ‘Mi smo slušali knjigu koja se poslije Musaa objavljuje, koja potvrđuje da su istinite i one prije njih, i koja ka istini i na pravi put upućuje. O narode naš, odazovite se Allahovu glasniku i vjerujte u Allaha, On će vam neke grijehove vaše oprostiti i vas od patnje neizdržive zaštititi. A one koji se ne odazovu Allahovu glasniku, takvi Mu na Zemlji neće umaći i mimo njega neće zaštitnika naći. Oni su u velikoj zabludi.’” (El-Ahkaf:29-32)

Ovo kazivanje potvrđuje da džinovi kao i ljudi imaju samostalno opstojanje, volju i obaveze. I u ajetima koji govore o Sudnjem danu također nalazimo ono što potvrđuje zaključke iz prethodnih ajeta.

5) Zov savjesti

Iz prethodnog materijalističkog tumačenja se zaključuje da su poslanstvo i Objava zov savjesti za opću i cjelovitu društvenu preobrazbu i zalaganje za uspostavu društvene jednakosti koja bi u društvu garantirala sreću i blagostanje. No, iz Časnog Kur'ana se uočava protivuriječnost ovakvog shvatanja.

“Tako mi duše i Onoga koji je stvorio, pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini.” (Eš-Šems:7-8)

To znači da svaki čovjek zna svoja dobra i ružna djela posredstvom onoga što mu je dato u čistoj savjesti pa njime spoznaje intuitivni zov ka preobrazbi, s tim što postoje oni do kojih dopire ovaj zov pa postaju sretni, dok oni koji se ogluše ostaju u bijedi i nesreći.

Uzvišeni Allah kaže:

“Uspjet će samo onaj ko je očisti, a biće izgubljen onaj ko je na stranputicu odvede.” (Eš-Šems:9-10)

Da su vjerovjesništvo i poslanstvo bili rezultat uticaja tog zova savjesti, većina ljudi bi bili u potpunosti savjesni i svi bi bili vjerovjesnici i poslanici. Trebamo imati na umu da Uzvišeni Allah ljude odlikuje jedne nad drugima kao što se to vidi iz sljedećeg ajeta:

“A kad njima dokaz dolazi, oni govore: "Mi nećemo vjerovati sve dok se i nama ne da nešto slično onome što je Allahovim poslanicima dato.” (El-En'am:124)

Časni ajet iznosi da su nevjernici svoje vjerovanje uslovljavali poopćavanjem Objave kako bi imali udjela u njoj pa im je Allah odgovorio da je Objava odlika samo nekolicine odabranih.

O drugom tumačenju

Zaključili smo, dakle, da u ovom sažetom izlaganju ne pokušavamo dokazivati da je islam istina, a Poslanikov, s.a.v.a., poziv njeno ozbiljenje, nego želimo napomenuti da je tumačenje Objave, vjerovjesništva i poslanstva na način kako to čine ovi materijalistički istraživači pogrešno i da ne odgovara onome što je došlo u Uzvišenom Kur'anu. U pogledu ovog drugog tumačenja kažemo sljedeće:

Drugo materijalističko tumačenje pokušava razjasniti osnovne principe vjerovanja koje je donio Poslanik razumijevajući ih kao skup praznovjerica koje su ljudima prikazane u obliku nebeske vjere zato što su oni bili u neznanju i slijepilu da bi se među njima proširila kultura i znanost Nije bilo drugog puta za njihovu preobrazbu. Ovakvo praznovjerno poučavanje bilo je u interesu ljudi i bilo je nužno da im bude ukazano na takav način koji ih je plašio strahom od Boga, odgovornošću na drugom svijetu, džennetom i džehennemom i polaganjem računa.

Da to nije učinjeno kroz praznovjerje, preobrazba i njihov izlazak iz bolnog stanja nikako ne bi bili mogući.

Mi tvrdimo da ne znamo mnogo o životu prethodnih poslanika, a.s., osim poslanika Muhammeda, s.a.v.a., čiji je život do kraja jasno proučen. Iz sasvim preciznih izvora jasno se raspoznaje da je Muhammed, s.a.v.a., čvrsto vjerovao u svoju misiju i da je u potpunosti bio siguran u njenu ispravnost. Da je islamsko vjerovanje praznovjerno, kao što neki tvrde, ne bi bilo nikakve potrebe za mnogim dokazima na kojima se Časni Kur'an bazira, a među kojima su dokazi o Jednom Jedinom Tvorcu, Uzvišenom, o Božanskim svojstvima i cjelovite doktrine koje se odnose na pitanja poslanstva, vječnog života i drugog.

6) Šta Kur'an kaže o Objavi i vjerovjesništvu?

Ono što sažeto možemo zaključiti iz časnih ajeta jeste da oni Kur'an smatraju Nebeskom Knjigom koja je objavljena Poslaniku putem vahja – nadahnuća. Vahj je nebeski govor, neprolazan. Vanjska čula i razum ne dopiru do njega, vjerovatno kod nekih koje je Uzvišeni Allah obdario postoji nešto čime, po Božanskoj volji spoznaju Božanske zapovijedi i skriveni, nevidljivi poredak, neprimjetan za razum i druga osjetila. Ovo stanje je stanje vjerovjesništva i u njemu se vjerovjesnik susreće sa Božanskim zakonom.

Za dopunjenje ovog objašnjenja potrebno je proučiti sljedeće stavke:

a) Univerzalna i ljudska uputa

Već smo u prethodnom istraživanju detaljno ustanovili da sve postojeće u ovom kosmosu, živo i neživo, od momenta svoga postanja ima svoj cilj koji želi postići. Svakom stvorenju su imanentni sredstva i pretpostavke koji odgovaraju postizanju tog cilja pa se svako biće mora truditi dok ga ne postigne.

Uzvišeni Allah kaže:

“Gospodar naš je onaj koji je svemu onome što je stvorio dao ono što mu je potrebno, zatim ga, kako time da se koristi, nadahnuo.” (Ta-ha, 50)

“...Koji sve stvara i čini skladnim, i koji sve s mjerom određuje i nadahnjuje.” (El-'Ala, 2-3)

Istakli smo, dakle, da ovaj univerzalni zakon, zakon univerzalne upute, obuhvata čovjeka kao i druga bića. Čovjek u svom životu ima poseban cilj koji želi postići unutar univerzalnog plana u koga je već položeno ono što omogućava njegovo postizanje i zadobijanje. Njegov uspjeh, na ovom dugom putu u okviru pomenutog zakona, jeste postizanje savršenstva i sreće, a njegov neuspjeh na ovom putu je skliznuće u ponor vječne bijede i nesreće. Čovjekova narav i tajna položena u njega predstavljaju one činioce koji ga vode putu postizanja tog nebeskog cilja.

Uzvišeni Allah kaže:

“Mi čovjeka od smjese sjemena stvaramo da bismo ga na kušnju stavili i činimo da on čuje i vidi. Mi mu na pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti.” (Ed-Dehr, 2-3)

“Od kapi sjemena ga stvori i za ono što je dobro za njega pripremi, i pravi put mu dostupnim učini.” (Abese, 19-20)

b) Osobenost ljudskog ponašanja

Životinje se, pored ostalog, od drugih bića odlikuju po tome što su njihove radnje svjesne i zasnivaju se na opažanju i razumijevanju. Čovjek se, pored toga što u ovom pogledu ima nešto zajedničko sa životinjama, od njih razlikuje po tome što mu je data inteligencija, pa radnje koje on obavlja proizlaze iz razuma i razlikuje dobro od zla, korisno od štetnog. Čovjek svoje radnje obavlja nakon što se uvjeri da u njima prevladava dobro, a razum u njima slijedi ono u čemu vidi svoju korist.

Ono što razum shvati kao korisno, u čemu nema ničeg štetnog, zaključuje da je to potrebno raditi, a ono u čemu vidi štetu, u čemu nema onog što je korisno, zaključuje daje to potrebno izbjegavati.³⁶

c) Kako je čovjek postao društveno biće?

Nema nikakve sumnje da je čovjek živio i da još uvijek živi na način društvenog bića. Sa drugima obrazuje zajednicu, i svako svoje potrebe zadovoljava saradnjom sa drugim čovjekom. Ali postavlja se pitanje da li je društvena saradnja i savezništvo potreba njegove prvotne prirode i naravi koja ga je privoljela da ne živi sam, nego da saraduje sa svojim srodnicima?

Vidjeli smo da čovjek po svojoj prirodi ima neke potrebe. On ima i specifična osjećanja i umne sposobnosti koje ga pokreću da čini ono što mu je potrebno sredstvima kojima je okružen. U ovom stanju on nema razumijevanja za ono što drugi od njega trebaju.

Čovjek koristi sve da bi postigao ono što mu je potrebno i svoj cilj i na putu zadovoljavanja tih potreba traži pomoć koristeći sve olakšice i kombinacije. Na tom putu koristi se biljem i drvećem, malim i velikim, potčinjava životinje i sve drugo u čemu ima neke koristi. Sve to čini da bi nadoknadio ono što osjeća kao životni nedostatak i namirio praznine u svome životu.

Da li čovjek kome je upravo ovo cilj i koji koristi sve od čega koristi ima, zaključuje nešto iz

³⁶ Sudom razuma želimo spoznati nužnost djelovanja ili nedjelovanja. Što se tiče poticaja na neko djelovanje ili nedjelovanje, a ono je ugodna radnja koja razum privlači sebi, u tom slučaju je razum taj koji razlučuje šta je korist, a šta šteta. Pošto su ove spoznaje bile relativne, a sud o njima je jedinstven, one će se preciznije razmotriti.

plodova svoga postojanja? Da li čovjek koji očito poštuje drugog čovjeka izabira saradnju sa njim ne vodeći računa o svojim ličnim interesima, zarad općih, ljudskih interesa?

Ne, ni u kom slučaju.

Čovjek osjeća da život od njega iziskuje mnoge egzistencijalne potrebe i da ih on ne može sam ispuniti. On postaje svjestan da mu je potreban neko od njegovih srodnika ko će mu pomagati u zadovoljavanju tih potreba. S druge strane primjećuje da želja koja se kreće u njegovoj vječnosti pokreće razum drugih ljudi pa su aktivni u postizanju njihovih interesa kao što je on aktivan u postizanju svojih. Sada kad shvata ovu realnost čovjek pristupa društvenom potpomaganju i odustaje od nekih koristi svoga truda da bi svojim srođnicima pružio ono što im je potrebno kao što i sam, s druge strane, koristi trud drugih za svoje lične interese. On tako ulazi u proces društvene razmjene, koji postoji u svim vremenskim periodima, da bi zadovoljio svoje životne potrebe. Kada se proizvodi društvenog napora i udruženog rada međusobno mješaju svaki član društva uzima prema mogućnostima svoje društvene sredine ili prema vrijednostima rada koji je uložio. On ima dio u rezultatima rada koje troši prilikom zadovoljavanja životnih potreba.

Iz prethodnog je jasno da čovjek po svojoj prirodi u zadovoljavanju svojih ličnih interesa iskorištava druge u onome što mu donosi korist i ne pristaje na društveno potpomaganje izuzev ako na to nije žestoko prisiljen.

Ova istina se u potpunosti ukazuje u proučavanju života djece. Dijete želi da dobije ono za čim žudi nasumice, ne prihvatajući bilo kakvo usmjerenje, a ako mu ne pođe za rukom da to dobije, svoj zahtjev ponavlja plačem i dodijavanjem. Rastući ono se približava društvenom životu i upoznaje ono što mu nalaže društveno okruženje, postepeno se udaljava od nerazumnih zahtjeva i tako se mijenja sve dok jednom ne zaboravi svoje nerazumne zahtjeve.

Drugi dokaz: Primjećujemo da ako je nekom čovjeku data moć veća od one u njegovom društvenom okruženju, njega ne obavezuje zahtjev društvenog potpomaganja, pa on svim sredstvima pokuša upotrijebiti ljude kako bi iskoristio njihov trud bez bilo kakve nadoknade.

Uzvišeni Allah upućuje na društveno potpomaganje sljedećim riječima:

“Mi im dajemo sve što im je potrebno za život na ovome svijetu i Mi jedne nad drugima uzdižemo po nekoliko stepeni da bi jedni druge služili.” (Ez-Zuhruf, 32)

Časni ajet upućuje na pravi smisao društvenog potpomaganja koji se ogleda u tome da se svaki član ljudskog roda nadilazi onog drugog u pogledu zajedničkog truda. Svaki član zajednice ima moć kojom može iskorištavati druge i oni su jedna isprepletena društvena cjelina kao osnova i potka u tkanju.

Uzvišeni Allah kaže:

“Čovjek je, uistinu, nepravedan i nezahvalan.” (Ibrahim, 34)

A na drugom mjestu također.

“A on je, zaista, prema sebi nepravedan i lakomislen.” (El-Ahzab, 72)

Ova dva ajeta upućuju na prirodnu ćud čovjeka kojom on koristi druge ljude, čini im nasilje i otima plodove njihovog mukotrpnog rada.

d) Nesuglasja i nužnost zakona

Čovjek je prisiljen da prihvati društveni sistem radi svojih interesa jer ih bez sistema ne može zadovoljiti. Možda zbog toga odustaje od dijela svoje slobode radi obezbjeđenja slobode drugih. No, apstraktno postojanje društvenog potpomaganja i suradnje nije dovoljno u odnosu na društvene razlike i neravnotežu u eksploataciji i iskorištavanju, i u odnosu na jako izražene fizičke i duhovne razlike. Također primjećujemo da vrijednosti od kojih se očekuje da budu uvjetom poboljšanja jedinke i društva upravo one postaju razlogom za pojavu

razmimoilaženja.

Na ovaj način se uočava potreba za sustavom kolektivnih odredbi koje članovi društva prihvataju i pokoravaju im se. Za onoga ko se pokorava tim odredbama sasvim je jasno da neko ponašanje, pa makar se radilo o sasvim prostim oblicima kao npr. kupoprodaja, mora slijediti zajedničke odredbe između prodavca i kupca kako bi se međusobno ophođenje odvijalo na željeni način u svjetlu tih odredbi.

U zakonima, dakle, nema izuzimanja. Primjena zakona se proteže na sve jedinke kako bi zajednica ostala čvrsta, kako se u nju ne bi uvukao raskol i kako bi se, na taj način, sačuvali opći interesi. Zbog toga je prvi zakonodavac, koji želi uputiti čovjeka na pravi put i onome što je istina, postavio zakone koji osiguravaju ljudskoj zajednici sreću na ovome i na budućem svijetu obavezujući čovjeka da ih poštuje i provodi u svakodnevnom životu. Uzvišeni Allah kaže:

“Od kapi sjemena ga stvori i za ono što je dobro ga pripremi, i pravi put mu dostupnim učini.”
(Abese, 19-20)

e) Razum nije dovoljan da čovjeka uputi zakonu

Šta god bila ova uputa i kako god se obistinjavala ona je Božanski dar jer je Uzvišeni Allah onaj koji je stvorenje stvorio i dao smisao i cilj njegovom životnom putu koji mu jamči sreću. On je onaj koji mu je pokazao put opće upute u kojoj je sadržana i njegova osobna uputa. Jasno je da se u djelovanju Uzvišenog Allaha ne događaju greške i protivrječnosti, pa ako uzrok ne ostvaruje određeni cilj ili skreće od njega to nije krivica uzroka nego je on u tom slučaju utemeljen na uticaju drugih uzroka koji sprječavaju ili skreću postizanje tog cilja. Iz Jednog, Prvog zakona ne proizilaze suprotstavljene i protivurječne stvari. On ne griješi i ne skreće ako nema oponiranja drugih uzroka.

Iz kazanog se prepoznaje da razum sam po sebi ne može čovjeka uputiti zakonu jer on ponekad navodi na protivrječnosti. Razum je onaj koji pobuđuje nagon iskorištavanja i stjecanja koristi na bezuvjetan način i uz apsolutnu slobodu. On je taj koji prisiljava da se prihvati uravnotežena zajednica nakon što je iskušao suparništvo koje ga tjeskobi. Neosporno je da samo jedna sila ne prouzrokuje dva međusobno oprečna djelovanja – pojavu protivrječnosti i njihovo ukidanje. Da nema razuma, ono što se događa kršenjem prava, nepoštovanjem obećanja i sličnog, i to mudracima koji imaju potpunu spoznaju, onda ne bi bilo ispravno ubrajati im to što čine u grijeh niti ih za to kažnjavati. Da razum stvarno upućuje zakonima koji sprječavaju odstupanja on ne bi odustao od svoje zadaće jer je čovjeka želio odvratiti od onoga što smo spomenuli, nego bi mu to najstrožije zabranio.

Osnovni činilac napuštanja dužnosti, usprkos prisustvu razuma, jeste sam razum, koji je prinuđen na odluku da prihvati zajednicu koja čuva ravnotežu i zakone koji obezbjeđuju društvenu pravednost. Tu postoji konkurent koji ograničava apsolutnu slobodu u djelovanju. Da ne postoji konkurent, ni razum ne bi štitio potpomaganje i društvenu pravednost. Kršioci zakona su oni koji posjeduju moć jaču od one koja postoji u tom zakonu pa ga zato i krše bez bojazni i straha. To mogu biti i oni koji su prisiljeni tražiti pribježište koje otežava dolazak do njih postojećoj sili, ili obitavaju u mjestu gdje je zanemarena kontrola, ili zakon krše da bi zadovoljili svoju oholost i pokazali svoja djela u znaku zakona, ili zloupotrebljavaju slabost onoga koga iskorištavaju radi svojih interesa. U svakom slučaju ne nalaze ko će im konkurirati i uznemiravati ih jer je slabiji od njih i nema dovoljno moći da im se suprotstavi i smrvi ih. O ovom pitanju razum nema ništa naročito kazati. U ovom on ne nalazi ništa od apsolutne slobode i žrtvu iskorištavanja postavlja onako kakva ona i jeste. Dakle, razum sam po sebi nas ne može uputiti potpunom društvenom zakonu koji obezbjeđuje dobro zajednici i pojedincu na prevadan način, jer nas vodi očuvanju ovakvog zakona ako ne

nađe konkurenciju, a ako je nađe onda sprječava apsolutnu slobodu i sa svoje strane zabranjuje ovaj poziv, čak ga osuđuje kao prekršaj.

Uzvišeni Allah kaže:

“Uistinu, čovjek se uzobjesti čim se neovisnim osjeti.” (El-'Alek, 6-7)

Jedna od vrsta neovisnosti jeste i neimanje potrebe za društvenim potpomaganjem i zaštitom prava drugih.

f) Pravog puta nema bez Objave

Kao što smo naučili iz prethodnih izlaganja čovjek, kao i ostala bića, ima svoj vlastiti cilj koji mu objezbjeđuje sreću. Pošto on po svojoj prirodi ima potrebu za društvenim životom njegova i sreća i nesreća su u sreći i nesreći zajednice. On je samo jedan dio u društvenom skeletu pa svoju sreću i krajnje dobro mora naći u sreći zajednice.

Također smo naučili da je jedini put za postizanje njegovog željenog cilja kolektivni zakon u kome je društvena sreća, a koja obuhvata i ličnu, pojedinačnu sreću. Uočena je i nužnost upute čovjeku i drugim bićima ka cilju koji sadržava njegovu sreću kao i nužnost upućivanja na pretpostavke koje vode tom cilju. To znači da čovjek mora biti doveden do kolektivnog zakona koji se mora poštovati.

Iz svih ovih premisa zaključujemo da čovjek mora imati neku spoznaju, pored razumske, koja ga upućuje njegovom cilju, a jedini put koga mi znamo, pored puta razuma, jeste onaj koga nalazimo u ličnostima vjerovjesnika i od Boga poslanih. To je onaj put koga su vjerovjesnici nazvali “nebeska Objava” i pozivali na priznanje njihovih zakona i dokaza.

Uzvišeni Allah kaže:

“Svi ljudi su sačinjavali jednu zajednicu, a Allah je slao vjerovjesnike da donose radosne vijesti i opomene, i po njima je slao Knjigu, samu istinu, da se po njoj sudi ljudima o onome u čemu se oni ne bi slagali.” (El-Bekare, 213)

“Mi objavljujemo tebi kao što smo objavili Nuhu i vjerovjesnicima prije njega... o poslanicima koji su radosne vijesti i opomene donosili, da ljudi poslije poslanika ne bi nikakva opravdanja pred Allahom imali. (En-Nisa, 163-165)

Prvi ajet izjavljuje da je nemoguće riješiti protivrječnosti izuzev putem Objave i vjerovjesništva. Drugi ajet Objavu i vjerovjesništvo smatra jednim vodičem za upotpunjenje dokaza ljudima. Ova dva ajeta ustrajavaju na tome da razum nije dovoljan da bude vodič pravom putu i upotpunjenju dokaza. To znači, da vjerovjesnici nisu poslani i da nisu dostavili Božanske propise, onda uopće ne bi bilo moguće da mudri ljudi spoznaju odgovornost i kaznu za nasilje i izopačenost, na budućem svijetu.

g) Dvosmislenost i odgovor

Prva dvosmislenost

Razumu ste oduzeli mogućnost uspostave zakona i upute osebujnoj sreći uz dokaz da on ne može ljude spriječiti da čine pogreške i odstupanja i vodstvo ste predali Objavi i vjerovjesništvu da uspostave pravedan sustav koji na sebe preuzima usrećenje čovječanstva. Ali primjećujemo da ni zakoni Objave ne omogućavaju potpunu vlast i kontrolu nad čovjekom nego vidimo da se čovjek od vjere i vjerozakona udaljava više nego od pozitivnog zakonodavstva.

Odgovor:

Poimanje puta i upute ka sreći je jedna stvar, a ljudsko slijeđenje ili neslijeđenje i udaljavanje od te upute, druga je stvar. Onaj ko poziva zakonu opće upute on je upućivač ljudi i njihov

pravi put za postizanje sustava koji garantuje njihovu sreću. Njegovo nije da prisiljava ljude da bi ga slijedili.

Ono na osnovu čega smo zaključili nedovoljnost razuma pred kršenjem zakona koje zanemaruje potpunu slobodu u ponašanju, nije zato što razum ne ograničava dijelove ove slobode u posebnim pitanjima, nego zato što on uopće nema kategoričan i jasan stav o apsolutnoj slobodi. Razum ne zagovara cjelovitu društvenu solidarnost i poštivanje zakona. Jer, ono što je razum preduzeo pri nekim ograničenjima i pozvao poštovanju zakona bilo je posljedica pritiska i odgovarajuće nužde u suparništvu koje uskraćuje slobodu ponašanja. To je njegovo znanje da je gubitak u ujednačenosti aposlutne slobode u ponašanju veći od dobiti. Sasvim je jasno da razum, ukoliko nije izložen pritisku i ne nailazi na suparništvo i sprječavanje slobode ponašanja, ne ograničava apsolutnu slobodu i ne poziva poštivanju zakona koji je sam po sebi ograničenje slobode.

Dakle, pošto ne vidimo da razum uvijek poziva poštivanju zakona, tvrdimo da on sam po sebi nije dovoljan za uputu i da je nužno slijediti vjerovjesnike i poslanike jer Objava zapovijeda uvijek onakvo ponašanje koje je u svjetlu Božanskog Zakona koji nadzire čovjeka u svim njegovim stanjima i nagrađuje dobročinitelja za njegova dobra djela, a kažnjava zločinca za njegova zlodjela, bez bilo kakvih izuzetaka.

Uzvišeni Allah kaže:

“Sud pripada jedino Allahu.” (Jusuf, 40)

“Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjeće ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla – vidjeće ga.” (Ez-Zilzal, 7-8)

“Allah će na Sudnjem danu odvojiti vjernike od Jevreja, Sabejaca, kršćana, poklonika vatre i mnogobožaca. Allah je, zaista, o svemu obavješten.” (El-Hadždž, 17)

“Zar oni ne znaju da Allah zna i ono što kriju i ono što pokazuju.” (El-Bekare, 77)

“...A Allah na sve motri.” (El-Ahzab, 52)

Na osnovu kazanog jasno je da je Nebeska vjera koja je primljena putem Objave, jača od pozitivističkih zakona u utvrđivanju prekršioca jer, zadnja stvar do koje drži pozitivistički zakon, jeste da postavlja kontrolore vanjskih, vidljivih, ljudskih radnji i da zločince kažnjava parcijalno.

Što se tiče vjere, prvo, ona ima kontrolore nad vanjskim radnjama kao i pozitivistički zakon, drugo, ima strogu obavezu da naređuje dobro a zabranjuje zlo, koja svakog pojedinca među ljudima obavezuje i zadužuje da nadzire djela ostalih. Treće, prema vjerskom učenju sva djela se nadziru i bilježe do dana kad će svi ljudi biti skupljeni na općem skupu i kada će im se svoditi vrlo precizan račun. Četvrto i najvažnije, ona ima čvrsto uvjerenje da Uzvišeni Allah obuhvata cijeli svemir i sve što je u njemu i da zna i da vidi sva djela ljudska.

Pored kazne kojom će zločinci biti kažnjeni na ovom svijetu vjersko učenje smatra da će oni također i na budućem svijetu biti kažnjeni prema Božijim odredbama i da niko od njih nikada neće izmaći kazni.

Uzvišeni Allah kaže:

“O vjernici, pokoravajte se Allaha i pokoravajte se poslaniku i predstavnicima vašim.” (En-Nisa, 59)

“A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima, traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju.” (Et-Tewbe, 71)

“A nad vama bdiju čuvari, kod nas cijenjeni pisari, koji znaju ono što radite.” (El-Infitar, 10-12)

“A Gospodar tvoj bdi nad svim.” (Sebe, 21)

Druga dvosmislenost:

Iz prethodnog se da zaključiti da razum ne prosuđuje uvijek da je nužno poštivati zakon i izbjegavati njegovo kršenje. To protivuriječi onome što dolazi od Imama Poslanikove porodice u hadisima da je Allah, dž.š., ljudima dao dvije vrste dokaza, unutarnje i vanjske, ezoterijske i egzoterijske, a to su vjerovjesništvo i razum. Protivrječnost je u tome što razum nema jasan sud o ishodištu čovjekovog grijeha u odnosu na neke njegove obaveze. Šta je dokaz za to?

Odgovor:

Praktični razum uvijek poziva onome što je korisno, a izbjegava ono što mu šteti. No, zreo čovjek kad pristaje na društvenu saradnju i razmjenu zajedničkog truda to čini iz nužde, a osnov prinude je sila koju posjeduje neko drugi i njome uz punu slobodu iskorištava trud ostalih, ili je to sila u rukama onog ko postavlja zakone. Ako zakoni nisu postavljeni od te sile, razum se sam po sebi ne smatra obaveznim da ih poštuje kao što i ne spriječava ljude da ih krše.

No, ako se vratimo teoriji Objave u kojoj je osnov prinude Božanski Sud, kontrola djela i vjera u nagradu i kaznu, onda je sve ovo u "Božijoj ruci" i izuzeto od ravnodušnosti, neznanja i propasti. U prvo vrijeme kod čovjeka nije bilo mjesta za razum sve dok nije spoznao prinudu. Prema tome, on mora slijediti Objavu u rasuđivanju.

Uzvišeni Allah kaže:

“Zar Allahu Koji nad svim bdi, nad onim što ko radi, zar da Njemu druge smatraju ravnim.” (Er-Ra'd, 33)

“Nema čovjeka nad kojim neko ne bdi.” (Et-Tarik, 4)

“Svaki čovjek je odgovoran za ono što je radio.” (El-Muddessir, 38)

h) Objavi se ne potkradaju greške

Već je kazano da je način postojanja bića učenje oblika društvenog života putem Objave i jasno je da Stvaralac ne griješi u svojim djelima. U stvarima Nebeske Vjere koju čovjek spoznaje putem Objave nikada se ne potkradaju greške.

Uzvišeni Allah kaže:

“On tajne zna i On tajne Svoje ne otkriva nikome, osim onome koga On za poslanika odabere; zato On i ispred njega i iza njega postavlja one koji će ga čuvati da bi pokazao da su poslanice Gospodara svoga dostavili, On u tančine zna ono što je u njih, On zna broj svega što postoji.” (El-Džinn, 26-28)

Otuda doznajemo da su vjerovjesnici, Božiji poslanici, nepogrješivi u dostavljanju Objave iz Višeg Svijeta kao i u njenom učvršćenju i pozivanju. Oni su posrednici u općoj uputi kojoj stvorenja po svojoj prirodi streme. Ako bi pogriješili u njenom dostavljanju, učvršćivanju i poučavanju ili popustili pred šejtanskim ili osobnim kušnjama, ili počinili kakav prijestup, posljedice ovih pogrešaka bi se prirodnim redom stvari odrazile na opću uputu, a to se nikada ne dešava.

Uzvišeni Allah kaže:

“Allahovo je da ukaže na pravi put, a ima ih i krivih, a da On hoće, sve bi vas uputio.” (En-Nahl, 9)

i) Pravi smisao Objave za nas je skriven

Iz prethodnih istraživanja smo zaključili da je ljudski život pretpostavka za postizanje osebjne sreće. Upućivanje sreći je dužnost slobodnog stvorenja. Ona se ne može postići

putem razuma pa je pored njega potreban još neki put koji čovjeku pruža mogućnost i uputu da spozna svoje dužnosti u životu. Ta uputa je uputa Objave.

Ono što je ovdje potrebno podrobnije razmotriti jeste snaga upozorenja ljudskom rodu. Ne tvrdimo da upozorenje treba da imaju svi ljudi jer se oni mnogo razlikuju po jačini svoje savjesti i mogućnosti kontrole. Upozorenje su imali samo oni koji su dostigli najviši stupanj čistote i iskrenosti, a to je rijetkost koja se dešava kod malog broja ljudi. Zato Kur'an spominje skupine Božijih poslanika i vjerovjesnika, a ne navodi njihov potpun broj i imena izuzev njih 24.³⁷

Budući da mi ne pronicemo u ove nivoe i stanja ne znamo ni njihov pravi smisao i suštinu. Mi znamo samo jedan mali dio Objave, u šta spada i časni Kur'an, i neke njene oblike koje smo saznali posredstvom vjerovjesništva. S obzirom na to ne možemo tvrditi da je Objava samo ono što mi znamo, nego je moguće je da postoje i drugi oblici i načini Objave koji nama nisu otkriveni.

j) Način objave Kur'ana

Iz Časnog Kur'ana ukratko znamo sljedeće o načinu objave: Ova Nebeska Knjiga je objavljena u obliku govora. Uzvišeni Allah je govorio sa plemenitim poslanikom i on je primio taj govor u cjelini, ne prema svom nahodjenju.

Uzvišeni Allah kaže:

“Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jedan od tri načina: nadahnućem, ili iza zastora ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi. On je, zaista, Uzvišen i Mudar. Na takav način mi i tebi objavljujemo ono što ti se objavljuje. Ti nisi znao šta je Knjiga niti si poznavao vjerske propise, ali smo je Mi učinili svjetlom pomoću kojeg upućujemo one robove Naše koje želimo. A ti, zaista, upućuješ na pravi put.” (Eš-Šura, 51-52)

U citiranom ajetu su navedena tri načina obraćanja Uzvišenog Allaha. Analizom prvog ajeta zaključujemo da se prvi način objave, dakle, nadahnuće ne odnosi na neko posebno mjesto, dok se treći način objave, slanje meleka poslanika, odnosi na Poslanika, s.a.v.a. Ta tri načina ili oblika obraćanja Allaha, dž.š., ljudima klasificiraju se sljedećim redom:

- 1) Obraćanje u kome nema posrednika između Allaha i čovjeka.
- 2) Obraćanje koje se odvija iza zastora kakav je kur'anski primjer *drvo Tur* gdje je Musa, a.s., čuo Božanski Govor sa te strane.
- 3) Obraćanje koje prenosi melek i dostavlja ga čovjeku. Melek taj govor čuje kao Objavu i govori govorom Allaha.

Drugi ajet potvrđuje da je Kur'an objavljen Poslaniku na ovaj treći način i iz toga se zna da je objava Kur'ana tekla na način govora i usmenog obraćanja.

Uzvišeni Allah kaže:

“Donosi ga povjerljivi Džibril, na srce tvoje, da opominješ na jasnem arapskom jeziku.” (El-Bekare, 193-195)

“Ko je neprijatelj Džibrilu? A on Allahovom voljom, tebi stavlja na srce Kur'an?” (El-Bekare, 97)

³⁷ Adem, Nuh, Hud, Salih, Ibrahim, Lut, Ismail, Elijesea, Zul Kifl, Ilijas, Junus, Ishak, Ja' kub, Jusuf, Šu' ajb, Masa, Harun. Davud, Sulejman. Ejjub, Zekerija, Jahja, Isa i Muhammed a.s. Ovo su poslanici koji su u Kur'anu spomenuti poimenično, i na neke od njih je samo ukazano kao u suri En-Nisa 126. ajet, zatim u suri El-Bekare 246. ajet koji upućuje na vjerovjesnika židovskog naroda, zatim poslanik o kome govori 258. ajet sure El-Bakare i vjerovjesnici o kojima govori 14 ajet sure Ja-sin.

Iz ovih ajeta se zaključuje da je Kur'an u cijelosti ili jednim dijelom dostavljen posredstvom meleka Objave Džebraila, Pouzdanog Duha, a to je treći oblik Božanskog govora, kao i to da je Poslanik, s.a.v.a., Objavu primio od meleka u svoj njenoj punini i najdubljim dijelom svoga bića, a ne po svom htijenju.³⁸

Uzvišeni Allah kaže:

“I objavio je robu Njegovu ono što je objavio, srce nije poreklo ono što je vidio, pa zašto se prepirete s njim o onom što je vidio.” (En-Nedžm, 10-12)

Najednom drugom mjestu Kur'an Objavu opisuje kao recitiranje ispisanih listova ili ploča:

“Od Allaha Poslaniku koji čita listove čiste.” (El-Bejjine, 2)

Prije nego što završimo ovo istraživanje želimo kazati da o vrstama Objave i njenim svojstvima postoje i druga istraživanja na osnovama Časnog Kur'ana. Zadatost sažetog izlaganja u ovoj knjizi ne daje nam prostor da o tome opširnije govorimo.

³⁸ Prethodna dva ajeta iznose da je Kur'an objavljen na srcu Poslanikovom, a opće je poznato da Kur'an pod srcem misli na dušu. Iz više ajeta se vidi da se srcu pridaju poimanje, osjećanje i porok, a ustvari se misli na dušu.

4. Poglavlje – Kur'an i znanosti

Kur'ansko veličanje ugleda znanosti i podsticaj izučavanja

Časni Kur'an na takav način veliča značaj i ugled znanosti da mu u tome nije prethodio sličan primjer u ostalim nebeskim knjigama. Kao primjer dovoljno je navesti da je predislamsko doba Arapa nazvano “doba neznanja”, a u Kur'anu nalazimo stotine ajeta koji zagovaraju znanost i spoznaju i izražavaju veličinu znanosti i njeno visoko mjesto u životu čovjeka. Uzvišeni Allah, podstičući čovjeka onom najvrednijem, kaže sljedeće:

“Koji čovjeka poučava onome što ne zna.” (El-Alak, 5)

“Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje” (El-Mudžadele, 11)

“Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju.” (Ez-Zumar, 9)

Pored ovih postoji još mnogo ajeta koji pozivaju veličanju znanosti. U hadisima Božijeg poslanika i članova njegove porodice, s.a.v.a., nalaze se svjedočanstva koja obilato podstiču izučavanje znanosti i ističu njenu važnost i veličinu.

Znanosti čije izučavanje Kur'an podstiče

Časni Kur'an u mnogim ajetima, a ovdje ih sve ne prenosimo, poziva na razmišljanje o nebeskim znakovima, svijetlećim zvijezdama čudnovatog položaja i savršenom sistemu u kojem one plove. On poziva na razmišljanje o stvaranju Zemlje, mora, planina, kotlina, i o onome što je čudno u utrobi Zemlje, o smjeni noći i dana i o izmjeni godišnjih doba. On poziva na razmišljanje o čudnovatom ponašanju biljke i sistemu koji ona slijedi, i o stvaranju životinja, njihovim tragovima i onome što one u životu daju.

Kur'an poziva na razmišljanje o fenomenu stvaranja samog čovjeka i tajnama položenim u njega. Čak, on poziva na razmišljanje o duši i njenim unutarnjim tajnama i njenoj povezanosti sa višim svijetovima. On također poziva na putovanje u razne predjele Zemlje i na razmišljanje o drevnim tragovima, on poziva na istraživanje stanja naroda i ljudskih zajednica, njihove tradicije i povijesti.

Na ovako osoben način Kur'an poziva na izučavanje prirodnih, matematičkih, filozofijskih i ostalih znanosti do kojih dopire ljudska misao i podstiče njihovo istraživanje radi opće čovječanske koristi i usrećenja ljudskog roda.

Da, Kur'an poziva ovim znanostima uslovljavajući da one budu put spoznaji istine i pravog smisla i ogledalo spoznaji kosmosa, što je pretpostavka za spoznaju Uzvišenog Allaha. Što se tiče znanosti koje čovjeka odvrćaju od istine i pravog smisla u riječniku Kur'ana za njih je sinonim glupost i neznanje.

Uzvišeni Allah kaže:

“Oni znaju samo spoljašnju stranu života na ovome svijetu a prema onome svijetu su ravnodušni.” (Er-Rum, 7)

“Reci ti meni ko će uputiti onoga koji je strast svoju za boga svoga uzeo, onoga koga je Allah, znajući ga, u zabludi ostavio i sluh njegov i srce njegovo zapečatio, a pred oči njegove koprene stavio? Ko će mu, ako neće Allah, na pravi put ukazati? Zašto se ne urazumite.” (El-Džasije, 23)

Časni Kur'an, podstičući izučavanju raznovrsnih znanosti, upućuje na savršeni ciklus Božanske spoznaje, univerzalnost morala i islamskog prava.

Znanosti koje se odnose na Kur'an

Muslimani izučavaju znanosti čiji je predmet upravo Časni Kur'an. Vrijeme pojave ovih znanosti je sam početak Objave pa su njihova pitanja dozrela i kroz istraživanja dostigla potrebni stupanj jer su na tom planu poduzeta sigurna istraživanja i studije i napisane mnoge knjige.

Ove znanosti se generalno dijele na dvije vrste: one koje istražuju formalni izraz teksta i one koje istražuju značenja. U znanosti koje istražuju formu Kur'ana spadaju melodično recitiranje i čitanje Kur'ana, a to su:

- Umijeća izgovora glasova i način upotrebe organa koji ih proizvode kao i način njihovog kombinovanja. To su jednačenje glasova, zamjena glasova, pravila zaustavljanja i otpočinjanja pri učenju (recitiranju) i pravila izjednačavanja.

- Umijeće pravilnog slijeđenja – sedam načina čitanja, zatim – tri načina čitanja, zatim načina čitanja Poslanikovih drugova i ostalih rijetkih oblika čitanja.

Tu spadaju i discipline koje se bave utvrđivanjem broja sura, ajeta, riječi i glasova i discipline koje proučavaju kur'ansko pismo i njegov razvoj.

Znanosti koje proučavaju značenja Kur'ana:

- Discipline koje proučavaju generalna značenja kao doslovno slovo Objave i njeno prvotno značenje, unutrašnju i vanjsku stranu značenja, nejasne ajete i derogirajuće i derogirane ajete.

- Disciplina koja proučava ajete – propise što je zapravo jedna grana prava.

- Disciplina koja proučava značenja Kur'ana, a koja je općepoznata kao tefsir. Znanstvenici islama su o svim ovim znanostima napisali brojne knjige i studije.

Znanosti koje je inicirao Kur'an

Nema sumnje da vjerske znanosti koje muslimani danas prakticiraju potječu još iz vremena dolaska poslanika i objave Časnog Kur'ana. Poslanikovi drugovi i neposredni sljedbenici prakticirali su ove znanosti još u prvom stoljeću po Hidžri, ali na nesistematičan način zbog toga što je postojala zabrana zapisivanja svih oblika znanja. Način prenošenja i poučavanja odvijao se putem pamćenja i usmenog preuzimanja izuzev jako malog broja zapisa u oblasti fikha – prava, tefsira – komentara i hadisa – tradicije.

Početak drugog stoljeća kada je zabrana zapisivanja skinuta³⁹, muslimani su prvo počeli bilježiti hadis zatim i sve ostale grane znanosti i uspostavili originalan sistem obrazovanja i klasifikacije znanosti. Rezultat tog truda bili su znanost hadisa – tradicije i stručanjaci u toj oblasti, znanosti osnova prava apologetika i druge znanosti.

Čak i grčka filozofija, prevedena na arapski jezik, koja je dugo vremena zadržala grčku formu, pod uticajem sredine u potpunosti se promijenila i sadržinski i formalno. Najbolja potvrda za to je što ne nalazimo ni jedno filozofsko pitanje u teologiji, a koja su i danas u opticaju među muslimanima, a da njegovu osnovu i dokaz ne nalazimo pod krovom kur'anskih ajeta i hadisa.

Ova tvrdnja se također može primjeniti i na humanističke znanosti. Primjeri gramatike, sintakse, stilistike, semantike, retorike i upoće jezika i njegovih pravila, govore da je Božanski govor, hvale vrijedan i savršen sa ljepotom stila u stihu i prozi i sa najvišom jezičkom

³⁹ Prema većini historičara zabrana je ukinuta u vrijeme umevijskog halife Omera ibn Abdu-l-Aziza između 99. i 101. godine po Hidžri.

čistotom bio pokretač ljudi na izučavanje jezika i njegovih disciplina. Srca su bila privučena Božanskim Govorom, on je odredio tokove transcendentne spoznaje i pokrenuo na izučavanje formi savršenog stilskog izraza i onih slojeva tajni ispod njegovih rečenica i formi. Pod uticajem ovih činilaca nastale su pomenute jezičke znanosti.

Ibn Abbas je bio jedan od najvećih komentatora iz generacije Poslanikovih drugova. Dokazao se u komentiranju arapske poezije i naredio njeno sakupljanje i učenje. Rekao je: “Poezija je antologija Arapa.”

Ovolika pažnja i interesovanje utemeljili su arapsku prozu i pjesništvo koja je u djelu Halil bin Ahmed el-Farahidija, znalaca pjesništva iz Basre⁴⁰, dostigla najviši nivo. On je autor klasičnog djela “Kitab el-'ajn” o jeziku u kojem je postavio znanost o leksikografiji i poetskoj metrici. Na isti način su i drugi znanstvenici ovim dvjema znanostima dali vrijedna djela. Historijske znanosti su također izvedene iz hadisa – tradicije. U početku su to bila kazivanja i priče o poslanicima i narodima. Sve je počelo od biografije Muhammeda, s.a.v.a., zatim je slijedila historija pojave islama, a nakon toga opća historija svijeta. Djela historičara Et-Tabarija, El-Mas'udija, El-J'akubija i El-Vakidija predstavljaju izuzetnu historijsku vrijednost.

Sa sigurnošću možemo tvrditi da je Kur'an bio prvi pokretač muslimana na izučavanje racionalističkih znanosti, prirodnih i matematičkih. U početku se to odvijalo putem prevođenja i prenošenja sa drugih jezika, a potom su se muslimani osamostalili u njihovom prakticanju i kreiranju i potvrdili u značajnim znanstvenim istraživanjima i otkrićima.

U to vrijeme uz podršku muslimanskih vladara znanosti su prevođene sa grčkog, sirijskog i indijskog jezika na arapski. Na taj način znanje i znanosti su bile na dohvat ruke brojnih generacija muslimana. Proces utvrđivanja i primjene znanosti počeo se širiti sve dok nije postigao stupanj sigurne utemeljenosti i preciznosti. Islamska civilizacija koja je nakon Poslanikove smrti obuhvatila veliki dio naseljenog svijeta i u njemu imala apsolutnu prevlast, a proširila se do našeg doba u kome živi oko 600 miliona muslimana⁴¹, samo je jedan od tragova Časnog Kur'ana.

(Želimo staviti do znanja da mi, šije, permanentno oponiramo politici vladara i kraljeva kako bi bili obazrivi prema širenju vjerskog obrazovanja i potpunom slijeđenju islamskog prava. Vjerujemo da se svjetlo islama u tolikoj mjeri proširilo u svijetu zato što je ono sjaj Velikog Kur'ana.)

Neosporno je da će ova velika promjena, koja je samo jedna karika u svjetskim događanjima, direktno uticati na tokove u budućnosti. Otuda dolazi i uvjerenje da je jedan od činilaca kolosalnih znanstvenih promjena koje danas posmatramo uticaj Časnog Kur'ana.

Jasnije i bolje otkivanje ove teme traži široke studije, a metod sažimanja koji nas obavezuje u ovoj knjizi ne pruža nam takvu priliku. Pa zato, prihvatimo se specijaliziranih studija i knjiga.

⁴⁰ Halil ibn Ahmed abu 'Abdurrahman el-Farahidi, jedan od prvaka jezika i književnosti.

Utemeljio je znanost o leksikografiji. Bio je učitelj gramatičaru Sibewejhu. Poznat je po jezičkom djelu “Oko”. Umro je u Basri 170 god. po Hidžri.

⁴¹ Podaci o broju muslimana u svijetu koje autor ovdje koristi potječu iz sedamdesetih godina ovog vijeka.

5. Poglavlje – Objavljivanje Kur'ana i njegovo širenje

Kako su objavljeni ajeti

Kur'anske sure i ajeti nisu svi odjedanput objavljeni. Pored historije koja tvrdi da je objava Kur'ana trajala 23 godine i sami sjeti svjedoče o tome.

Uzvišeni Allah kaže:

“I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo da bi ga ti ljudima malo pomalo kazivao, i prema potrebi ga objavljujemo.” (El-Isra, 106)

Kur'anske sure i ajeti, nesumnjivo, nisu objavljeni onim redom kako ih danas u Kur'anu čitamo, prvo sura El-Fatiha pa El-Bekare pa Ali 'Imran pa En-Nisa itd. To pored historijskih izvora potvrđuje i sam sadržaj kur'anskih ajeta. Neke sure i ajeti svojim sadržajem odgovaraju početnom periodu objave, a nalaze se na kraju Kur'ana kao sura El-'Alek i En-Nun", a neke pak odgovaraju vremenu poslije Hidžre i kasnom periodu Poslanikove misije a nalaze se na početku Kur'ana kao sure El-Bekare, Ali'Imran, En-Nisa, El-Enfal i Et-Tewbe.

Različito sadržaja sura i ajeta i njihova potpuna povezanost sa događajima koji su se desili tokom vremena pozivanja obavezuju nas da tvrdimo da je Kur'an objavljan 23 godine u periodu Poslanikove misije.

Ajeti koji pozivaju mušrike da prihvate islam i odbace idole odgovaraju mekanskom periodu, prije Poslanikovog preseljenja u Medinu, kada je on i bio pogođen idolopoklonstvom. Ajeti koji pozivaju na borbu i izražavaju propise, objavljeni su u Medini kad se islam počeo širiti, kada je Medina predstavljala vrhovnu islamsku vlast.

Na osnovu prethodne analize kur'anski ajeti i sure se dijele prema lokalitetu i vremenu objave i prema njenim povodima i uvjetima.

1) Neke mekanske sure i ajeti, a i neke medinske, ako su objavljene prije Poslanikove hidžre smatraju se mekanskim. Tu je najveći dio sura i posebno kratke sure. One sure koje su objavljene poslije Poslanikove hidžre nazivaju se medinskim pa ako su objavljene i van Medine, pa čak ako su objavljujane i u Mekki.

2) Neke sure i ajeti su objavljeni na putovanju, a neke u mjestu boravka. Pored toga, Objava se dijeli na onu koja je došla noću i ona koja je došla danju, na onu koja je objavljena u ratu i ona koja je objavljena u miru, na onu koja je objavljena na Zemlji i onu koja je objavljena u nebeskim sferama, na onu koja je objavljena među ljudima i onu koja je objavljena u stanju osame. O značaju spoznaje ovih oblika objave raspravljajmo u poglavlju “Povodi objave”.

3) Objava nekih sura je ponovljena kao npr. sura El-Fatiha koja je objavljena i u Mekki i u Medini. I neki ajeti su objavljeni više puta kao ajet “Pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete” koji je u suri Er-Rahman ponovljen trideset puta.

Isti je slučaj i sa ajetom “To je zaista pouka, i većina njih nisu bili vjernici, a Gospodar tvoj je, doista, Silan i Milostiv”, koji je u suri Eš-Šu'ara ponovljen osam puta.

Neki ajeti su ponovljeni u više različitih sura kao ajet: “Oni govore: Kada će već jednom ta prijetnja, ako istinu govorite”, koji je ponovljen u šest različitih sura.

Pored toga u Kur'anu nalazimo rečenice koje su cjeloviti ajeti na jednom mjestu, a na drugom mjestu nalazimo samo njihove dijelove kao kod ajeta: “Allah je – nema boga osim Njega – Živi i Vječni”, koji se nalazi kao cjelina na početku sure Ali 'Imran, a u suri El-Bekare dio je “ajeta o Prijestolju”.

Bez obzira na sve kazano najveći broj ajeta objavljen je samo jedanput. Razlog ovom odstupanju je potreba jačeg objašnjenja, upozorenja i skretanja pažnje.

Slična ovim odstupanjima su i odstupanja između dugih i kratkih sura i ajeta. Uz suru El-Kewser, najkraću u Kur'anu, nalazimo suru El-Bekare koja je najduža, kao i ajet koji je najkraći uz 282. ajet o dugu u suri El-Bekare koji je najduži u Kur'anu.

Sva ova odstupanja imaju sasvim određen smisao. On se možda najbolje otkriva u dva energična ajeta, u 20. i 21. ajetu sure "Pokriveni". Prvi ajet je samo jedna rečenica, a drugi ima više od petnaest rečenica.

Jedan od vidova razlika koje pronalazimo pri usporedbi sura i ajeta jeste svakako razlika u jezgrovitosti, kratkoći i opširnosti u izrazu među pojedinim ajetima što se jasno vidi kod poređenja sura El-Fadžr i El-Lajl sa surama El-Bekare i El-Maide. Većina mekanskih sura su jezgrovite i kratke dok su medinske opširne i duge.

Na osnovu ovakvih razmatranja utvrđeno je da je prva Objava koju je dobio Muhammed s.a.v.a., bila sura El-'Alek ili prvih pet ajeta ove sure, a posljednja sljedeće riječi Uzvišenog Allaha:

"I bojte se Dana kad ćete se svi Allahu vratiti, kad će se svakome ono što je zaslužio isplatiti, nikome krivo učinjeno neće biti." (El-Bekare, 281)

Povodi objave

Već smo kazali da je mnogo sura i ajeta vezano za događaje i zbivanja iz vremena Poslanikove misije kao sure El-Bekare, El-Hašr i El-'Adijat⁴², ili su objavljene kao nužni propisi i islamski zakoni kakav je slučaj sa surama En-Nisa, El-Enfal, Et-Talak i drugim.⁴³

Ovi razlozi koji su uvjetovali objavu sura ili ajeta nazivaju se "povodi ili uvjeti objave". Njihovo poznavanje uveliko pomaže razumijevanju ajeta i njihovih unutarnjih značenja i tajni. Muhadisi (prenosioci i sakupljači Poslanikovih izreka) iz generacije Poslanikovih drugova i sljedbenika zainteresirali su se za hadise koji govore o povodima objave i prenijeli veliki broj ovih hadisa.

Kod sunija ima jako mnogo hadisa koji govore o povodima objave, možda nekoliko hiljada, a kod šija ih je malo, ne više od nekoliko stotina. Kod svih hadisa ove vrste primjetno je da nemaju potpun sened, lanac prenosilaca, i da nisu pouzdani i vjerodostojni. Oni su nepotpuno tradirani i u analizi pobuđuju sumnju u vjerodostojnost iz sljedećih razloga:

Prvo: Kontekst velikog broja ovih hadisa upućuje da pripovjedači povode ne prenose usmenim putem, neposrednim preuzimanjem i prenošenjem, nego prenose neka kazivanja o tome, zatim ajete dovode u vezu s tim događajem i to kategorički povezuju. Povod objave koga spominju je, u stvari, rezultat njihovog slobodnog rasuđivanja i zaključivanja, a nikako njihovo osobno viđenje i sigurno osjvedočenje.

Potpورا ovome što tvrdimo su brojne protivrječnosti u ovim hadisima. Za jedan ajet se navodi nekoliko hadisa o povodima njegove objave koji su međusobno protivrječni i među kojima se nikako ne može postići saglasnost. Za neke ajete čak jedna osoba, kao Ibn Abbas npr., navodi više povoda objave koji se međusobno ne mogu usaglasiti.

Pojavljivanje ovih protivrječnih i slabih hadisa može se razumjeti na jedan od dva načina: ili su oni plod slobodnog rasuđivanja i nisu neposredno usmenim putem preneseni, pa je svaki muhadis pokušavao napraviti vezu između ajeta i njegovog povoda objave ne imajući

⁴² El-Bekare je objavljena u prvoj godini po Hidžri. Mnogo njenih ajeta prekoraiva židove koji su stajali na putu napretka islama. Ostali ajeti se odnose na zakonodavstvo i neke propise kao što su promjena kible, propisivanje posta, hadža i ostalog.

⁴³ Sura En-Nisa govori o bračnim propisima i nasljedstvu žene. Sura El-Enfal govori o ratnom plijenu i zarobljenicima, a sura Et-Talak govori o propisima pri razvodu braka.

činjenice u stvarnosti, ili su svi ovi hadisi, ili veći dio, ubačeni, apokrifni i nemaju veze sa stvarnošću.

Pojavom ovih mogućnosti pada i sama svrha razmatranja povoda objave. Na osnovu priloženog nemoguće je uspostaviti potpunu sigurnost čak ni za hadise čiji je sened (lanac prenosilaca) valjan, jer valjanost seneda, istina, isključuje laž i slabost prenosilaca, ali mogućnost krivotvorenja i specifičnog odnosa prema hadisu sama po sebi ostaje.

Drugo: Historijski je utvrđeno da je u doba hilafeta bilo zabranjeno pisanje hadisa i sve što je bilo zapisano na pločama i listovima, a bilo je hadis, spaljeno je. Ova zabrana je trajala do kraja prvog stoljeća Hidžre, ili otprilike 90 godina.

Zabrana je otvorila mogućnost prenošenju hadisa po smislu. Postojala je opasnost izmjene hadisa svaki put kad je jedan prenosilac pričao drugom tako da hadisi u prenošenju izgube svoj oblik. Ovo je sasvim jasno onome ko je proučavao prenošenje hadisa različitim putevima. Možda čovjek prisustvuje kazivanju dva hadisa u jednoj prči i u nekom detalju ne može da ih sastavi. Širenje prenošenja hadisa po smislu, na sumnjiv način, jedan je od faktora koji je prouzrokovao umanjivanje vrijednosti hadisima o povodima objave.

Raširenost krivotvorenja u hadisu, laganje na poslanika, ulazak israilijeta ⁴⁴ u proces prenošenja i ono što su učinili kritičari i ljudi različitih interesa uz prenošenje hadisa po smislu, o čemu je već govoreno, sve su to činoci koji su umanjili vrijednost hadisa o povodima objave i oborili im značaj.

Stav koji se mora zauzeti o povodima objave

U prethodnim poglavljima naveli smo da hadis traži da bude podržan Kur'anom. Na osnovu toga hadis je potrebno izložiti pred Kur'an kao što je izneseno u hadisima Božijeg Poslanika i njegove porodice s.a.v.a. Povode objave za neke ajete, ako hadisi nisu – tradirani neprekinutim slijedom, treba uporediti sa Kur'anom. Prihvaća se samo onaj sadržaj hadisa koji odgovara ajetu, a ono što u hadisu odstupa od ajeta, odbacuje se. To znači da se hadis uvijek poredi prema Kur'anu, a nikako Kur'an prema hadisu.

Ovom metodom se obara najveći broj hadisa o povodima objave, s tim što ostatak sadrži punu pouzdanost i značaj.

Treba znati da visoki kur'anski ciljevi koji su vječne spoznaje (o čemu ćemo raspravljati u sljedećem poglavlju) ne trebaju mnogo, ili uopće ne trebaju povode za objavu.

Redosljed objavljivanja sura

Nema nikakve sumnje da kur'anske sure i ajeti u Kur'anu nisu ustanovljeni onim redom kako su objavljivani Poslaniku, s.a.v.a. Stara ulema islama, a posebno oni od sunija, utvrđivali su redosljed sura i ajeta onim redom kako su oni prvotno objavljeni. Jedan od stavova na kome se temelji ovaj redosljed jeste hadis koga prenosi Ibn Abbas, a on glasi:⁴⁵

Sura El-Fatiha je objavljena u Mekki i zapisana u Mekki zatim je Allah dodao ono što je htio. Prvo što je objavljeno od Kur'ana bilo je:

1. Al-Alaq – Ugrušak

⁴⁴ Israilijati predstavljaju židovsko uplitanje u teorijska pitanja islamskog vjerovanja. Israilijatima su najviše izloženi hadis i tefsir.

⁴⁵ Sujuti, El-Itkan, 1/10.

2. Kalem – Pero
3. Muzzemmil – Umotani
4. El-Muddesir – Pokriveni
5. El-Laheb – Plamen
6. Et-Takvir – Prestanak sjaja
7. El-A'la – Svevišnji
8. El-Lajl – Noć
9. El-Fedžr – Zora
10. Ed-Duha – Jutro
11. El-Inširah – Širokogrudnost
12. El-'Asr – Vrijeme
13. El-Adijat – Oni koji jure
14. El-Kevser – Mnogo dobro
15. Et-Tekasur – Nadmetanje
16. El-Ma'un – Davanje u naruč
17. El-Kafirun – Nevjernici
18. El-Fil – Slon
19. El-Felek – Svitanje
20. En-Nas – Ljudi
21. El-Ihlas – Iskrenost
22. En-Nedžm – Zvijezda
23. Abese – Namrštio se
24. El-Kadr – Noć Qadr
25. Eš-Šams – Sunce
26. El-Buradž – Sazvjezda
27. Et-Tin – Smokva
28. El-Kurejš – Kurejšije
29. El-Kari'a – Smak svijeta
30. El-Kijame – Smak svijeta
31. El-Humeze – Klevetnik
32. El-Murselat – Poslani
33. Qaf – Qaf
34. El-Beled – Grad
35. Et-Tarik – Danica
36. El-Kamer – Mjesec
37. Sad – Sad
38. El-'Araf – Bedemi
39. El-Džinn – Džini
40. Ya-sin – Jasin
41. El-Furkan – Furkan
42. El-Fatir – Stvoritelj

43. Merjem – Merjema
44. Ta-ha – Ta-ha
45. El-Vakia – Događaj
46. Eš-Šu'ara' – Pjesnici
47. En-Neml – Mravi
48. El-Kasas – Kazivanje
49. El-Isra' - Noćno putovanje
50. Yunus – Junus
51. Hud – Hud
52. Yusuf – Jusuf
53. El-Hidžr – Hidžr
54. El-An'am – Stoka
55. Es-Saffat – Redovi
56. Lukman – Lukman
57. Sebe' – Saba
58. Ed-Dehr – Vrijeme
59. El-Mu'min – Vjernik
60. Es-Sedžde – Padanje ničice
61. Eš-Šura – Dogovaranje
62. Ez-Zuhruf – Ukraš
63. Ed-Duhan – Dim
64. El-Džasije – Oni koji kleče
65. El-Ahkaf – Ahkaf
66. Ez-Zarijat – Oni koji pušu
67. El-Gašije – Teška nevolja
68. El-Kehf – Pećina
69. En-Nahl – Pčela
70. Nuh – Nuh
71. Ibrahim – Ibrahim
72. El-Enbija' – Vjerovjesnici
73. El-Mu'minun – Vjernici
74. El-Džasije - Teška nevolja
75. Et-Tur – Gora
76. El-Mulk – Vlast
77. El-Hakka - Čas neizbježni
78. El-Me'aridž – Stepeni
79. En-Nebe' – Vijest
80. En-Nazi'at – Oni koji čupaju
81. El-Infitar – Rascjepljenje
82. El-Inšikak – Cijepanje
83. Er-Rum – Bizantinci

84. El-'Ankebut – Pauk
85. El-Mutaffifun – Oni koji pri mjerenju zakidaju

Prema Ibn Abbasu ovaj dio Kur'ana je objavljen u Mekki, a ono što slijedi u Medini.

86. El-Bekare – Krava
87. El-Enfal – Plijen
88. Ali 'Imran – Imranova porodica
89. El-Ahzab – Saveznici
90. El-Mumtehane – Provjerena
91. En-Nisa' – Žene
92. Ez-Zilzal – Zemljotres
93. El-Hadid – Gvožđe
94. Muhammed – Muhamed
95. Er-Ra'd – Grom
96. Er-Rahman – Milostivi
97. El-Insan – Čovjek
98. Et-Talaq – Razvod braka
99. El-Bejjine – Dokaz jasni
100. El-Hašr – Progonstvo
101. En-Nasr – Pomoć
102. En-Nur – Svjetlost
103. El-Hadž – Hadž
104. El-Munafikun – Licemjeri
105. El-Mudžadele – Rasprava
106. El-Hudžurat – Sobe
107. Et-Tahrim – Zabrana
108. El-Džumu'a – Petak
109. Et-Tegabun – Samoobmana
110. Es-Saff – Bojni red
111. El-Feth – Pobjeda
112. El-Maide – Trpeza
113. Et-Tevbe – Pokajanje"

Osvrt na ovaj i druge hadise

Preneseni hadis od Ibn Abbasa određuje broj sura u Kur'anu na 113 i među njima ne spominje suru El-Fatiha. U drugom hadisu koga prenosi El-Bejheki⁴⁶ od 'Ikrima tvrdi se da Kur'an ima 111 sura, a među njima nisu spomenute sure El-Fatiha, El-'Araf i Eš-Šura. On prenosi i drugi hadis od Ibn Abbasa u kojem se tvrdi da Kur'an ima 114 sura s tim što postoje dvije predaje:

⁴⁶ El-Itkan, 1/10.

Prema prvoj predaji sura El-Mutaffifin se ubraja u medinske sure što je u suprotnosti sa prethodnim hadisom koji je smatra mekanskom. Prema drugoj predaji redosljed sura je kao i u prethodno citiranom hadisu.

Prenosi se i drugi hadis od Ali ibn Ebi Talhe⁴⁷ u kojem se tvrdi: “U Medini su objavljeni sure El-Bekare, Ali Imran, En-Nisa', El-Maide, El-Enfal, Et-Tewbe, El-Hadždž, En-Nur, El-Ahzab, El-Kafirun, El-Feth, El-Hadid, El-Mudžadele, El-Hašr, El-Mumtehane, Es-Saff, Et-Tegabun, Et-Talak, Et-Tahrim, El-Fedžr, El-Lajl, El-Kadr, El-Bejjine, Ez-Zilzal i En-Nasr, a sve ostalo u Mekki.”

Očigledno je da ovaj hadis želi napraviti razliku i specifikaciju između mekanskih i medinskih sura ne uzimajući u obzir redosljed objave, jer dvije sure, El-Maida i Et-Tewbe bez sumnje, po redosljedu objave dolaze mnogo kasnije nego što se ovdje navodi. Sure El-Fedžr, El-Lejl i El-Kadr ubraja u medinske sure dok ih prethodni hadis smatra mekanskim. Također, sure Er-Ra'd, El-Rahman, El-Insan, El-Džu-mu'a, i El-Hudžurat smatra mekanskim, a prema prethodnim hadisima one su ubrajane u Medinske sure.

U hadisu koga prenosi Qatade⁴⁸ tvrdi se:

“U Medini su objavljene sure El-Bekare, Ali Imran, En-Nisa', El-Maide, Et-Tewbe, Er-Ra'd, En-Nahl, El-Hadždž, En-Nur, El-Ahzab, Muhamed, El-Feth, El-Hudžurat, El-Hadid, Er-Rahman, El-Mudžadele, El-Hašr, El-Mumtehane, Es-Saff. El-Džumu'a, El-Munafikun, Et-Tegabun, Et-Talak, Et-Tahrim, a sure El-Zilzal i En-Nasr kao i preostale objavljene su u Mekki.”

Ovaj hadis je oprečan prethodnim hadisima, a posebno jednom drugom hadisu koga prenosi sam Qatada u pogledu sure El-Mutafifin, El-Insan i El-Bejjine.

Na ove hadise se nemoguće na bilo koji način osloniti jer nemaju niti vjersku niti historijsku vrijednost. Vjersku vrijednost nemaju zbog toga što njihov sened, lanac prenosilaca, ne dopire do Poslanika, s.a.v.a., i nije poznato da je Ibn Abbas, na primjer, redosljed objave Kur'ana čuo od Poslanika, s.a.v.a., ili od neke druge osobe, ili je pak slobodnim rasuđivanjem došao do toga. U historijskom smislu nisu valjani zato što je Ibn Abbas zapamtio samo jedan mali period Poslanikova života i nije stalno bio s njim kako bi saznao redosljed objave sura i ajeta. Ako on sam svojim rasuđivanjem nije došao do ovakvog redosljeda objave, onda je to morao preuzeti od nekog drugog, a mi toga ne znamo.

Historijsko preuzimanje koje ne navodi izvor nema vrijednost po principu provjere. Pretpostavka tačnosti i pouzdanosti ovih hadisa temelji se na snazi samo jedne obavijesti, a u osnovama islamskog prava utvrđeno je da samo jedna obavijest ne čini dokaz. Dakle, jedini način da saznamo koje su mekanske, a koje medinske sure jeste pažljivo razmatranje ajeta i njihovog toka koji odgovara onome stoje došlo prije Hidžre i poslije Hidžre. Ova metoda je samo donekle korisna za razlikovanje mekanske i medinske objave. Sadržaj sura El-Insan i El-Mutafifin potvrđuje da su one medinske uprkos tome što se u nekim hadisima tvrdi da su one mekanske sure.

⁴⁷ El-Itkan, 1/10.

⁴⁸ El-Itkan, 1/11.

Sakupljanje Kur'ana u Mushaf

Izlaganje o sakupljanju Časnoga Kur'ana nužno je iznijeti u dva dijela:

a) Kur'an prije Poslanikove smrti

Kur'an je objavljivan ajet po ajet i sure po sure. Pošto se koristio čudesnom čistotom jezika i nadmoćnim stilom širio se zapanjujućom brzinom. Arapi su bili zaljubljenici čistote jezika i stilistike, padali su u zanos pred Kur'anom i dolazili iz dalekih krajeva da slušaju neke ajete sa usana Božijeg poslanika, s.a.v.a.

Velikani Mekke i uglednici iz plemena Kurejš obožavali su idole i bili najžešći neprijatelji misije islama. Vrlo žestoko su pokušavali udaljiti ljude od Poslanika i ne dati im priliku da slušaju Kur'an tvrdeći da je on magija kojom su opčinjeni. Uz sve ovo, ipak su sa strahom u mrklim noćima dolazili blizu kuće Poslanika i slušali ajeta koje je Muhammed, s.a.v.a., učio.

Muslimani su vrlo marljivo memorirali i čuvali Kur'an jer im je Poslanik naredio da ga uče zajedno⁴⁹, a oni su vjerovali da je Kur'an Božanski Govor. Kur'an je prvi temelj njihovog vjerskog učenja i naređeno im je da u namazu uče suru Al-Fatiha i druge potrebne dijelove Kur'ana.

Nakon što je Poslanik preselio u Medinu i organizirao život muslimana naredio je zajednici svojih sljedbenika da posebnu pažnju posvete Kur'anu i njegovom poučavanju. Poslanik ga je izučavao i obznanjivao vjerske propise i ono što mu je objavom stiglo. Svakodnevno se zapisivalo ono što je stizalo dok Kur'an nije bio pohranjen. Oni koji su se bavili tim poslom ispričavali su se zbog izostanka na ratnom polju o čemu i Kur'an govori.⁵⁰

S obzirom na to da su Poslanikovi drugovi muhadžiri bili nepismeni, nisu znali ni čitati ni pisati, Poslanik je iskoristio židove zarobljenike i svakom od njih naredio da nauče pismu nekoliko njegovih drugova. Na taj način se oko Poslanika našla grupa onih koji su znali čitati i pisati.

Jedna grupa među njima je radila na učenju i memoriranju Kur'ana i zapisivanju njegovih sura i ajeta. To su oni koji su kasnije bili poznati kao "hafizi" učači, recitatori. Od njih je u bici kod Bi'r Mau'na poginulo četrdeset ili sedamdeset osoba.⁵¹

Sve što je bilo u cijelosti objavljeno ili postepeno dolazilo zapisivano je na pločama, plećnim kostima brava i palminoj kori, i pamćeno je.

Ono što nije podložno nikakvoj sumnji i što se ne može opovrgnuti, jeste svakako to da je najveći broj kur'anskih sura kružio i bio raširen među ashabima, Poslanikovim drugovima, prije Poslanikove smrti. Pojavila su se mnoga imena sura u mnoštvu hadisa prenesenih i kod šija i kod sunija. Ti hadisi opisuju način Poslanikove dostave islamskog poziva, način obavljanja namaza i način kako je Poslanik učio, recitirao Kur'an. Tako u hadisima nalazimo posebna imena za skupine sura koja su se koristila prije Poslanikove smrti kao što su druge sure, sure od stotinu ajeta, međusobno slične sure po duljini i kratke sure.

⁴⁹ En-Nahr: 44 ajet i mnogi drugi.

⁵⁰ Et-Tewbe: 122.

⁵¹ El-Itkan, 1/22.

b) Kur'an poslije Poslanikove smrti

Nakon Poslanikove smrti, Alija, mir s njime, koji je prema Poslanikovoju naredbi poučavao ljude Kur'anu u svojoj kući⁵² počeo je sakupljati Kur'an u Mushaf (knjižnu zbirku) prema redoslijedu kako je on objavljivan. Nije prošlo ni šest mjeseci od Poslanikove smrti, a Imam Alija, mir s njime, je završio sakupljanje Kur'ana u cjelosti i dao ga na korištenje ljudima.⁵³

Godinu dana nakon Poslanikove smrti⁵⁴ izbio je rat na Jemami u kome je poginulo sedamdeset učaća pa je tadašnji hilafet razmišljao da sakupi sure i ajeta u jednu knjigu bojeći se izbijanja drugog rata, nestanka učaća i odlaska Kur'ana sa njihovom smrću.

Hilafet je naredio da se svi učaći, Poslanikovi drugovi, okupe pod rukovodstvom Zejd bin Sabita i sakupe Kur'an sa ploča, palmove kore i plećnih kostiju koje su bile čuvane u Poslanikovoju kući i kod drugih ashaba. Kada je sakupljanje bilo završeno prepisali su nekoliko primjeraka i razaslali ih po islamskim pokrajinama.

Nakon izvjesnog vremena treći halifa Osman⁵⁵ uočio je da Kur'anu prijeti iskrivljavanje i mijenjanje iz nehata prilikom prepisivanja pa je naredio petorici ashaba, među njima je bio i Zejd bin Sabit, da uzmu Hafsina Mushaf, koji je bio prvi primjerak Ebu Bekra, i prema njemu prepisuju.

Također je naredio da se svi primjerci Kur'ana iz muslimanskih gradova vrata u Medinu i budu spaljeni.

Napisano je pet primjeraka Kur'ana. Jedan primjerak je ostavljen u Medini, jedan je poslat u Mekku, jedan u Šam, jedan u Kufu i jedan u Basru. Tvrdi se da je osim ovih pet primjeraka po jedan poslat u Jemen i Bahrejn. Ovaj prvi primjerak je poznat pod imenom "Mushaf vodič" i svi kasniji primjerci Kur'ana prepisivani su na osnovu njega.

Između ovih primjeraka i Mushafa koji je zapisan po naredbi prvog halife ne postoje razlike izuzev u jednoj stvari, a to je: u Mushafu prvog halife sura Et-Tewbe nalazila se između sura "sure od stotinu ajeta", a sura El-Enfal nalazila se između "međusobno sličnih sura". U "Mushafu vodiču" sure El-Enfal i Et-Tewbe smještene su na jednom mjestu između sura El-A'raf i Junus.

Interesovanje muslimana za Kur'an

Već smo kazali da su kur'anske sure i ajeti bili rašireni među muslimanima prije prvog i drugog sakupljanja u Mushaf i pobuđivali su njihovo puno interesovanje. Pored toga Poslanikovi drugovi i sljedbenici, učaći, izvršili su sakupljanje Kur'ana.

Svi su oni kasnije prihvatili Mushaf koji je sačinjen pod njihovim ravnateljstvom i prepisivali ga bez bilo kakvih prigovora i zahtjeva.

Prilikom drugog sakupljanja, u vrijeme halife Osmana, neki su htjeli izostaviti harf, "waw" iz ajeta⁵⁶ pa su spriječeni u tome na taj način što im je ashab Ebi ibn Ka'b zaprijetio sabljom ako ne zabilježe i harf "waw", pa su to i uradili.⁵⁷

⁵² El-Itkan, 1/59.

⁵³ El-Masahif, Sidžistani.

⁵⁴ El-Itkan, 1/5-60.

⁵⁵ El-Itkan, 1/61.

⁵⁶ Et-Tewbe, 34.

⁵⁷ Sujuti, Ed-Duru al-mansur, 3/232.

Drugi halifa, Omer,⁵⁸ svojevremeno je rečenicu iz ajeta⁵⁹ čitao izostavljajući veznik “we” pa su ga opomenuli i čak obavezali da čita sa veznikom.

Pored toga što Imam Ali, Bog njime bio zadovoljan, bio prvi koji je sakupio Kur'an prema redoslijedu objave, nisu ga uključili u prvo i drugo sakupljanje Kur'ana. To nije izazvalo nikakvo razmimoilaženje i opoziciju ni prije pojave Mushafa, a ni kasnije u toku njegove vladavine.

Tako Imami Poslanikove porodice, s.a.v.a., potomci Alijini i njihovi nasljednici, nisu se suprotstavljali po pitanju Mushafa i nisu ništa prigovarali čak ni u krugu najbližih prijatelja, nego su uvijek pozivali poštovanju Mushafa. Šije naređuju da se čita Kur'an onako kako ga ljudi čitaju i kako je prihvaćeno.

Sa sigurnošću možemo tvrditi da je Alijina šutnja u pogledu razlika između njegovog Mushafa i sunijskog koji je jako raširen, opravdana, jer povodi objave nemaju značaja u tumačenju Kur'ana samim Kur'anom, na čemu insistira Ehlu-l-bejt. U tom obliku tumačenja Kur'ana značajno je grupiranje ajeta i međusobno upoređivanje, jer je Kur'an vječna knjiga za sva vremena i sve narode i nemoguće je njegove poruke svesti u osobenost jednog vremena, mjesta, događaja i tome slično.

Spoznajom ovih osobenosti moguće je svakako polučiti određene koristi kao što su povijesni razlozi pojave nekih oblika svijesti i pravnih normi koji koincidiraju objavljivanju ajeta, intenzitet napretka islamske misije u toku 23 godine i sl. No, očuvanje islamskog jedinstva, koje je bilo stalni cilj Ehli-l-bejta, mnogo je važnije od ovih parcijalnih koristi.

Kur'an je zaštićen od iskrivljenja

Povijest Kur'ana je sasvim jasna od vremena njegove objave pa do danas. Ajeti i sure su kolali u jeziku muslimana i oni su ih međusobno razmjenjivali. Svi znamo daje Kur'an, koga danas držimo u našim rukama, onaj isti Kur'an koji je postepeno objavljivao Poslaniku prije 14 stoljeća.

Dakle, Kur'an ne traži historijsko utemeljenje i potporu historijskim objašnjenjem, jer se knjiga koja za sebe tvrdi da je Božanski Govor i kao dokazima se služi svojim ajetima, izazivajući ljude i džine da donesu nešto slično njoj, ne može dokazivati ili osporavati historijskim dokazima i svjedočanstvima i potporama nekih ličnosti ili grupa.

Najjasniji dokaz daje Kur'an koga danas držimo u našim rukama onaj isti Kur'an koji je objavljen časnom Poslaniku, bez bilo kakvih promjena i iskrivljanja, jeste svakako taj što svojstva i kvalitet koja je sam o sebi iznio, stoji još i danas kao što su stajala i prije.

Kur'an kaže:

- Zaista sam ja svejtlo i uputa i vodim ljude istini i pravom smislu stvari.
- Ja, zaista, razjašnjavam čovjeku ono što mu je potrebno i što odgovara njegovoj čistoj prirodi.
- Ja sam zaista, govor Uzvišenog Allaha pa ako ne vjerujete, sakupite ljude i džine da daju nešto slično, ili da donesu nešto slično što je donio nepismeni Muhammed, koji se nije školovao u toku cijelog života, a niko im nije govorio kao što Muhammed zboraše. Ili, promotrite Kur'an! “Da li pronalazite protivriječnosti u mome metodi, mojim spoznajama i sudovima?”

Ove vrijednosti i osobenosti u Časnom Kur'anu su vječne. Kada je riječ o uputi istini i pravom

⁵⁸ Ibid,3/369.

⁵⁹ Ibid,3/369.

putu Kur'an ima potpuno objašnjenje za svjetske tajne sa najpreciznijim racionalnim dokazima. On je jedini oslonac za sustav sretnog i mirnog života. On na profinjen način poziva čovjeka vjeri želeći mu opće dobro i lijepo utočište.

U smislu objave onog što je čovjeku potrebno u njegovu životu Kur'an je svojim svrhovitim nazorima postavio jednobojstvo (monoteizam) kao svoj osnovni temelj. Iz tewhida je izveo sve ostale dogmatske spoznaje i u tome nije zapostavio ni najmanje sitnice. Zatim je iz tewhida izveo idealnu etiku i izložio je na sasvim jasan način. Potom je definirao oblike njegovog ličnog i društvenog ponašanja i naveo njegove dužnosti koje odgovaraju ljudskoj prirodi upućujući pri tome podrobno na Poslanikovu tradiciju.

Sastavljanjem Kur'ana i Poslanikove tradicije dobijamo islamsku vjeru u svim njenim dimenzijama. To je vjera čiji je račun, za sve jedinice i sve društvene grupe u svim vremenima, precizan i čvrst, a njeni propisi lišeni parcijalnih i načelnih protivrječnosti. Islam je vjera čiji je popis pitanja, bez svake dvojbe, najveći u povijesti svijeta.

Kada je riječ o nadnaravnosti kur'anskog stila u izlaganju treba znati da kur'anski stil svoj korijen ima u arapskom jeziku njegovog zlatnog doba kad su Arapi uživali u riječitosti i stilskom izražavanju. Kur'anski stil je bio baklja koja je zasijala u tom vremenu. Arapi su rječitost i stilsko izražavanje izgubili u prvom stoljeću po Hidžri pod uticajem islamskih osvajanja i miješanjem sa strancima kojima je arapski jezik bio tuđ. Arapski jezik je postao puka konverzacija kao i ostali jezici koji su izgubili taj sjaj i ljepotu stilskog izražavanja. Nadnaravnost Kur'ana ne ogleda se samo u stilskoj formalnosti izlaganja, on ljude izaziva i značenjskim sadržajima svoga stila.

Oni koji su upućeni u arapski jezik, njegovu poeziju i prozu, ne mogu sumnjati da je jezik Kur'ana sam vrhunac jezičke slasti i rječitosti u kojem se uskovitla razbor tako da ga je nemoguće opisati. Kur'an nije niti poezija niti proza, nego naročit stil koji zadržava privlačnost suptilne poezije, a najugledjeniji je govor visoke proze. Ako bi samo jedan od njegovih ajeta, ili neka od rečenica, bili umetnuti u neki drugi stilski govor ili na stranice knjige nekog književnika, sigurno bi zasijao kao sjaj svjetiljke u tamnoj zemlji.

Pored formalno-stilske, Kur'an je sačuvao i svoju semantičko-sadržinsku nadnaravnost. Široki planovi islama što obuhvataju vjerske, moralne i pravne spoznaje, osobne i društvene naravi, a čije osnove i korijene nalazimo u Časnom Kur'anu, prevazilaze ljudske mogućnosti, osobito mogućnosti čovjeka i zajednice iz Poslanikova vremena.

Nedostižnost Objave Kur'ana jedinstvenim postupkom međusobno sličnih dijelova u periodu od 23 godine u različitim uvjetima i situacijama, u stanju straha i nemira, bezbjednosti i mira, u stanju rata i sigurnosti, u stanju osame i javnosti, košmara i organiziranog života, na putovanjima i mjestima boravka, jeste u tome što je objavljivane sure po sure, ajet po ajet, a da među njima nema protivriječnosti, neslaganja i nesuvislosti. Jednom riječju, sva svojstva koja su bila zastupljena u Kur'anu iz Poslanikova doba nalaze se i u ovom našem Kur'anu bez bilo kakvih promjena, otpunjanja ili izmjena. Uz to nas Uzvišeni Allah obavještava da je Kur'an zaštićen od svih promjena sljedećim ajetima:

“Mi, uistinu, Kur'an objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti.” (El-Hidžr, 9)

“A on je, zaista, knjiga zaštićena, laž joj je strana, bilo s koje strane, ona je Objava od Mudrog i hvale Dostojnoga.” (Es-Sedžda, 41-42)

Prema ovim ajetima Kur'an je zaštićen od svega što bi povrijedilo njegov ugled i njega Bog čuva, posebno zbog toga što je on uputa istini pa zato i treba da bude zaštićen. Allah, dž.š., je obećao njegovo očuvanje pa je zato i sačuvan od svih mana i nedostataka uprkos prolasku 14 stoljeća od njegovog objavljivanja i uprkos zavjeri miliona neprijatelja da unize njegov ugled i značaj. On je jedina Nebeska Knjiga koja je istrajala ovo dugo vrijeme, a da ga nije pogodila niti promjena niti izmjena.

Učenje, pamćenje i prenošenje Kur'ana

Već smo kazali da je još za Poslanikova života jedna posebna grupa ljudi prakticirala učenje (recitiranje) Kur'ana i poučavala Kur'anu. Oni su slušali ajete koji su uzastopno objavljeni i učili ih napamet. Ponekad bi recitali Kur'an pred Poslanikom kako bi ih on slušao. Neki od njih su prednjačili u poučavanju, a to su bili oni od kojih je učenje Kur'ana prihvaćeno putem predaje. Većina učaca Kur'ana svoje je znanje stekla posredstvom učitelja.

Ovaj oblik memoriranja i prenošenja bio je zahtjev vremena jer se tada upotrebljavao kufski oblik arapskog pisma u kojem se jedna riječ mogla čitati na nekoliko načina. Zbog toga je bilo nužno primanje i učenje od učitelja, a zatim memoriranje i prenošenje. S druge strane, većina stanovništva je bila nepismena i nisu imali drugog puta za očuvanje i prenošenje Kur'ana. Ostao je jedino ovaj način koji je korišten i u kasnijim vremenima.

Generacije učaca (recitatora) Kur'ana

Prvu generaciju učaca Kur'ana predstavljali su Poslanikovi drugovi, suvremenici, koji su radili na učenju i poučavanju Kur'anu dok je Muhammed, s.a.v.a., bio živ. Jedna grupa njih je sakupila cijeli Kur'an, a među njima je bila i jedna žena po imenu Umm Vereka, kćerka Abdullah bin Harisa.⁶⁰

(Ovdje se misli na sakupljanje koje se, prema hadisima, odnosi na četvoricu, petoricu, šestoricu ili više ensarija – Poslanikovih sljedbenika iz Medine, koji su naučili i memorirali cijeli Kur'an, a ne na zapisivanje sura i ajeta prema redosljedu kako je to u Mushafu, jer u suprotnom nije postojala mogućnost za pisanje Kur'ana po redosljedu objave nego u vremenu prvog i trećeg halife. Iz nekih hadisa primjećujemo da je Poslanik lično određivao i ustanovljavao položaj i mjesto sura i ajeta. Većina Poslanikovih hadisa ovu stvar poriče.)

Prema tvrdnjama nekih učenjaka jedna grupa iz ove generacije učaca istakla se u radu na poučavanju recitiranju – učenju Kur'ana. To su halife Osman i Alija, zatim Ubejd ibn Ka'b, Zejd bin Sabit, Abdullah bin Mes'ud i Ebu Musa el-Es'arf.⁶¹

Druga generacija: To su učenici prve generacije učaca. Oni su poznati Poslanikovi sljedbenici koji su održavali kružoke za učenje Kur'ana u Mekki, Medini, Kufi, Basri i Šamu, dakle, u gradovima gdje je poslat "Mushaf vodič" o čemu smo već govorili.

U Mekki su djelovali Abdullah bin 'Amir, 'Asa bin ebi Rijah, Tawus, Mudžahid, 'Ikrame, Ibn ebi Malika i dr.

U Medini su djelovali: Ibn el-Musib, 'Urwe, Salim, 'Umer bin 'Abdu-l-'Aziz, Sulejman bin Jasir, 'Asa' bin Jasir, Mu'az el-Kari, Abdullah bin el-'Aredž, Ibn Šihab ez-Zehri, Muslim bin Džendab i Zejd bin Aslam.

U Kufi su djelovali: 'Alkama, El-Esved, Mesruk, 'Ubejda, 'Amr bin Šarhabil, Haris bin El-Kajs, Rebi' bin Hejsem, 'Amr bin Mejmun, Ebu 'Abd Er-Rahman Es-Silmi, Zerr bin Habiš, 'Ubajd bin Nefla, Sa'id bin Džubejr i Eš-Š'abi.

U Basri su djelovali: Ebu 'Alija, Ebu Redža', Nasr bin El-'Asim, Jahja ibn Ja'mur, Hasan El-Basri, Ibn Sirin i Qatada.

U Šamu su djelovali: Mugira bin ebi Šihab, jedan od Osmanovih drugova i Halifa bin Sa'id, jedan od drugova Ebi Ed-Derdža' Es-Sahabi.

⁶⁰ El-Itkan, 1/74.

⁶¹ Navedene generacije u ovom djelu su one koje pominje Al-Sujuti u Itqanu pozivajući se na autoritativne izvore iz ove oblasti.

Treća generacija: su oni čije djelovanje približno odgovara prvoj polovini drugog stoljeća, a poznati su po onome što su preuzeli od imama učača iz druge generacije.

U Mekki su djelovali: Abdullah ibn Kevser, jedan od učača i zagovornika sedam kiraeta ili sedam načina čitanja Kur'ana, Hamid bin Kajs El-'Aredž i Muhammed bin ebi Muhejsin.

U Medini su djelovali: Ebu Dž'afer Jezid bin El-K'aka'a, Šu'ajba bin En-Nefah, Nafi'a bin Ne'im – jedna od učača sedam kiraeta.

U Kufi su djelovali: Jahja bin Vesab, 'Asim bin ebi En-Nudžud, Sulejman El-E'ameš, Hamza i El-Kasa'i. Četvorica posljednjih su bih učači sedam kiraeta.

U Basri su djelovali: Abdullah bin Ebi Ishak, 'Isa bin 'Umer, Amr bin El-'Ala' – jedan od učača sedam kiraeta, 'Asim El-Džuhdari i Ja'kub El-Hadremi.

U Šamu su djelovali: Abdullah bin 'Amir, jedan od učača sedam kiraeta, 'Asija bin Kajs El-Kilabi, Isma'il bin Abdullah bin Muhadžir, Jahja bin Haris i Šerih bin Jezid El-Hadremi.

Četvrta generacija: Oni su učenici treće generacije, a o njima govore 'Ajjaš, Hafz i Halef. O poznatijim među njima govorićemo u sljedećem poglavlju.

Peta generacija: To je generacija istraživača i pisaca. Tu spadaju autori prvih djela o kiraetima⁶² 'Ebu 'Abdul Kasim bin Selam, Ahmed bin Džubejr, El-Kafi, 'Isma'il bin Ishak El-Maliki, jedan od drugova Kalun Er-Rawl-ja, zatim Ebu Dža'far bin Džerir Et-Taberi i Mudžahid. Nakon njih proces istraživačkog rada se proširio sve do sistematskih i opsežnih studija Ed-Danija⁶³ i Eš-Šatibi-ja.

Sedmorica učača Kur'ana

Mnogo se raširilo učenje sedmorice učača Kur'ana iz treće generacije koji su postali autoritativnim izvorom znanosti o kiraetima (načinima recitiranja Kur'ana) i oni su uglavnom zasjenili ostale učače. Za svakog od sedmorice učača poznata su po dvojica prenosilaca – traditora, čime se taj broj ne ograničava.

Sljedeći učači iz "grupe sedmorice" imaju dva tradirana izvora:

1. Ibn Kesir⁶⁴ Mekki. O njemu prenosi Kunbul i Bazzi na isti način.
2. Nafi'a, iz Medine⁶⁵, o njemu prenose Kalun i Verš.
3. 'Asim Kufi⁶⁶, o njemu prenose Ebu Bekr Š'uba bin' Ajjaš i Hafz, Kur'an koji se danas nalazi među muslimanima načinjen je prema Asimovom i Hafsinom kiraetu.
4. Hamza Kufi⁶⁷, njemu prenose Halef i Halad preko posrednika.
5. El-Kisai Kufi⁶⁸, o njemu prenose Devri i Ebu El-Haris.

⁶² Rejhanatu-l-adab, 2/141 i El-Itktan, 1/75.

⁶³ Ebu Amr 'Usman bin Se'id Ed-Dani El-Andalusi, poznati teoretičar i autor brojnih djela, umro 444. godine po Hidžri.

⁶⁴ Abdullah bin Kesir El-Mekki, učenje Kur'ana je preuzeo od Abdullah bin Es-Sai'b Es-Sahabija, ovaj od Mudžahida, Mudžihid od Ibn Abbasa, a on od Alije r.a. Ibn Kesir je umro u Mekki 120. godine po Hidžri.

⁶⁵ Nafi'a bin Abdurahman bin Na'im El-Isfahani El-Maddi učenje Kur'ana je preuzeo od Rajjid bin El-Ka'kaa El-Karija i Ebi Mejmun-a Mevla Ummu Sebna. Umro je u Medini 159. ili 169. g.h.

⁶⁶ Asim bin Ebi El-Nudžud iz Kufe, prijatelj Beni Hadifa. Učenje Kur'ana je preuzeo od Se'id bin Ajjas Eš-Šejbani i Zerr Habiš-a. Umro je u Kufi 127. ili 129. g.h.

⁶⁷ Hamza bin Habib Ez-Zejjat Et-Tamimi, pravnik i učač Kur'an iz Kufe. Kiraet je preuzeo od Asima, A'ameša, Es-Seb'a i Mensur bin El-Mu'terem, također od šestog imama Es-Sadika koji mu je bio prijatelj. Ostavio je mnogo djela i prvi je pisao o polisemiji Kur'ana. Umro je 156. g.h.

⁶⁸ Ali bin Hamza bin Abdullah bin Fejnuz El-Farisi, gramatičar i učač Kur'ana iz Kufe i Bagdada. Bio je učitelj halifama El-Aminu i El-Me'munu. Gramatiku je studirao kod Junusa En-Nahvija i El-Halila bin Ahmeda El-

6. Abu 'Amr bin El-'Ala' Basri⁶⁹, o njemu preko posrednika prenose Devri i Susi.

7. Ibn'Amir⁷⁰, o njemu prenosi Hišam⁷¹, i ibn Dakvan preko posrednika.

Pored ovih "sedam kiraeta" po značaju iza njih dolaze "tri kiraeta" o kojima prenose Ebu Dža'fer, Ja'kub i Halef.⁷² Postoje i drugi manje poznati kiraeti koje navode neki Poslanikovi sljedbenici, suvremenici, kao i odbačeni kiraeti koji se ne koriste. U hadisima koje prenose Imami Poslanikove porodice nalaze se različiti kiraeti, mada oni naređuju da se slijede samo poznati kiraeti.

Većina učenjaka hadisa vjeruje da je "sedam kiraeta" preneseno pouzdanim putem. Neki od njih poslanikov hadis "Kur'an je objavljen na sedam dijalekata"⁷³, tumače tako da "sedam dijelaketa" poistovjećuju sa "sedam kiraeta". I neki od šiitskih učenjaka bili su skloni ovoj tvrdnji a neki su dopustili mogućnost da su ovih sedam kiraeta samo uvriježeni i rašireni, a ne pouzdano preneseni.

Al-Zarkaši u "Burhanu" iznosi sljedeće:

"Potvrđeno je da je 'sedam kiraeta' pouzdano preneseno od sedam imama. No, što se tiče pouzdanog prenosa i vezivanja za Muhammeda, s.a.v.a., o tome postoje različita viđenja. Osnova za ovih 'sedam kiraeta' nalazi se u djelima o kiraetima, a ona su nastala na principu prenošenja predaje sa jednog na drugog."⁷⁴

Mekki tvrdi sljedeće:

"Pretpostavlja se da su kiraeti učenjaka kao što su En-Nafi'a i Asim, onih 'sedam dijalekata' koje spominje hadis pri čemu je napravljena velika greška. Na osnovu toga se nastoji dokazati da ono što odstupa od kiraeta sedmorice učenjaka, a ustanovili su ga drugi imami i ono odgovara onome što je u Mushafu, i nije Kur'an. To je velika greška. Prethodni učenjaci koji su izvršili klasifikaciju kiraeta kao Ebu Abde-l-Kasim bin Salima, Ebu Hatim Es-Sidžistani, Ebu Dža'fer Et-Taberi i Ismai'l El-Kadi, ukazali su na tu slabost. Početkom drugog stoljeća po hidžri ljudi su u Basri učili Kur'an po kiraetu Amra i Ja'kuba, u Kufi su učili po kiraetu Hamze i Asima, u Šamu su učili po kiraetu Ibn Amira, u Mekki su učili po kiraetu Ibn Kesira, a u Medini po kiraetu Nafia i u tome su ustrajali. Početkom trećeg stoljeća Ibn Mudžahid je ovaj petorici dodao imena El-Kisaija i Hafsa Ja'kuba.

Razlog za svođenje broja kiraeta na sedam bio je taj što su neki od učača po svome uticaju bili suviše ograničeni ili su imali više primjera kiraeta nego što je bilo učača pa se, na osnovu toga, pojavilo jako mnogo prenosilaca. Pošto su se ambicije postepeno smanjile, ograničili su se na ono što odgovara tekstu Mushafa, na ono što olakšava njegovo pamćenje i regulira njegovo učenje. Uzeli su u obzir one kiraete što su se proširili na povjerenju i poštenju

Farahidija, a kiraet kod Hamze i Ša'ba bin 'Ajjaša. Umro je 179. ili 193. g. h. blizu Rejja dok je pratio Haruna na putu za Tus.

⁶⁹ Ali bin Hamza bin Abdullah bin Fejnuz El-Farisi, gramatičar i učač Kur'ana iz Kufe i Bagdada. Bio je učitelj halifama El-Aminu i El-Me'munu. Gramatiku je studirao kod Junusa En-Nahvija i El-Halila bin Ahmeda El-Farahidija, a kiraet kod Hamze i Ša'ba bin 'Ajjaša. Umro je 179. ili 193. g. h. blizu Rejja dok je pratio Haruna na putu za Tus.

⁷⁰ Abdullah bin 'Amir Eš-Šafi i Ed-Dimiški, kiraet je preuzeo iz nekih krugova Poslanikovih sljedbenika i Osmanovih prijatelja. Umro je u Damasku 118.g.h.

⁷¹ Učenjaci su se razišli po pitanju "sedam kiraeta". Navodi koje mi ovdje koristimo nalaze se u Sujutijevom "El-Itkan-u".

⁷² Ebu Dža'fer Yazid bin El-Ka'kaa' iz Medine, prijatelj Ummu Selma svoj kiraet prenosi od Abdullah bin 'Ajjaša El-Mahzumija, on prenosi od Ibn 'Abbasa, ovaj od Ibn Hurejra, a on od Poslanika. Umro je u Medini 128. ili 133. g.h.

⁷³ Ovaj hadis je naveden u sljedećim djelima: Bihar el-Enwar, - svezak o Kur'anu, Es-Safi - u uvodnom poglavlju, El-Itkin 1/47. Navedeni hadis prenosi 21 Poslanikov sljedbenik, suvremenik. Neki tvrde da je on vjerodostojan.

⁷⁴ El-Itkan, 1/82.

prenosilaca, dugotrajnost njihove primjene i saglasnost o njima. Iz svake pokrajine su izdvojili po jednog imama učača, a pri tome nisu zanemarili ni one preostale učače i kiraete po kojima se učio Kur'an kao što je bio slučaj sa kiraetom Ja'kuba, Ebu Dža'fara, Šejbe i ostalih.

Potom je Ibn Džubejr El-Makki, slično Ibn Mudžshidu, napisao djelo o kiraetima. Broj kiraeta je sveo na pet na taj način što je iz svake pokrajine izabrao po jednog učača predstavnika, a na to se ograničio jer je halifa Osman poslao pet mushafa u pet pokrajina.

Neki tvrde daje sedam kiraeta nastalo od ovih pet jer je po jedan Mushaf bio poslat u Jemen i Bahrejn. Pošto se o ova dva Mushafa nije ništa znalo, a Ibn Mudžshid i neki drugi su željeli uvažavati broj Mushafa, izdvojili su po jednog učača iz Bahrejna i Jemena i time upotpunili broj kiraeta na sedam. Saglasnost o broju kiraeta se podudarila sa tvrdnjama onih koji žele da kažu, a ne znaju osnovu ovog pitanja i nemaju zle namjere, da je "sedam dijalekata", ustvari "sedam kiraeta". Osnova na kojoj se temelji ovaj stav jeste pouzdanost i tačnost lanca prenosilaca hadisa usmenim putem, iskrenost osoba i formalna salgasnost.⁷⁵

Skoro isto tvrdi i Šafija:

"Prihvatanje samo 'sedam kiraeta' pored ostalih, nema uporišta u tradiciji i Poslanikovu sunnetu. Ono što su sakupili neki potonji sakupljači pa se to proširilo i navelo na pomisao da tome nije potrebno ništa dodavati, to niko nije tvrdio."⁷⁶

Broj ajeta u Kur'anu

Broj kur'anskih ajeta je zaključen u vrijeme Poslanika, s.a.v.a. O tome govore neki hadisi u kojima je spomenut određen broj ajeta nekih sura, kao 10 ajeta sure Ali Imran. Neki hadisi govore čak i o broju ajeta u nekim surama kao u suri El-Fatiha – sedam ajeta⁷⁷ i u suri El-Mulk - 30 ajeta.⁷⁸

Učenjaci su se razišli u tvrdnjama o ukupnom broju ajeta na šest grupa koje navodi Ed-Danl:

- a) 6000 ajeta
- b) 6204 ajeta
- c) 6215 ajeta
- d) 6219 ajeta
- e) 6225 ajeta
- f) 6236 ajeta⁷⁹

Dvije od ovih tvrdnji potječu od stanovnika Medine, a ostale četiri od stanovnika gradova u koje je bio poslan Osmanov Mushaf, dakle, iz Mekke, Kufe, Basre i Sama. Svaki od zagovornika pomenutih tvrdnji svoj stav temelji na nekom od Poslanikovih sljedbenika, suvremenika i predajama koje se vežu za Poslanika, s.a.v.a. Na osnovu toga ljudi uvažavaju i prihvataju broj ajeta i prema tome se odnose kao prema Objavi.

Kao što smo spomenuli Medinjani o broju ajeta imaju dvije tvrdnje.⁸⁰ Jednu zagovara Ebu Dža'fer Jezid bin El-Ka'kaa i Šejba bin Nesah, a drugu Isma'il bin Dža'fer bin Ebi Kesir El-Ensari.

⁷⁵ El-Itkan, 1/82.

⁷⁶ El-Itkan, 1/83.

⁷⁷ Ibid 1/68.

⁷⁸ Ibid 1/68.

⁷⁹ Ibid 1/69.

⁸⁰ El-Itkan, 1/69.

Mekansku tvrdnju o broju ajeta predstavljaju Ibn Kesir prenoseći od Mudžahida, on od Ibn ‘Abbasa a ovaj od Ebi Ka'b-a.

Kufsku tvrdnju o broju ajeta predstavljaju Hamza, El-Kisai' i Halef, a prenose je Hamza od Ibn ebi Lejli-ja, on od Ebi Abdur-Rahmana Es-Silmi-ja, a ovaj od Alije r.a.

Basransku tvrdnju o broju ajeta predstavlja Asim bin El-Adžadž Al-Džuhdari. Šamsku tvrdnju o broju ajeta predstavljaju Ibn Dekwam i Hišam bin Ammar, a vezuju je za Ebu Al-Darda'-a.

Razilaženje o ukupnom broju ajeta proizašlo je iz razilaženja o broju ajeta u pojedinim surama. Također su navedeni brojevi glasova, slova i riječi u surama Kur'ana i njihov ukupan broj. No, analiza pojedinosti na ovom mjestu nas ne interesira. (Razlika glede broja ajeta uslovljena je različitim logičkim podjelama kur'anskog teksta. Sam tekst je jedinstven.) (op. prev.)

Imena sura

Podjela Časnog Kur'ana na sure je kur'anska podjela kao što je to i podjela na ajete. Uzvišeni Allah u Časnom Kur'anu za “temu”, “predmet”, u arapskom upotrebljava leksički oblik kao što se vidi iz sljedećih ajeta:

“Objavljujemo sure i njezine propise činimo obaveznim.” (En-Nur, 1)

“A kad je objavljena sura da u Allaha vjerujete...” (El-Tewbe, 86)

“Načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu.” (El-Bekare, 23)

Imenovanje sura vezano je za predmet ili temu koji se u njima spominju ili je o dotičnoj suri došlo konkretno ime kao kod sura El-Bekare, El-Isra i Et-Tevhid. Na drevnim stranicama Kur'ana pisalo je “Sura u kojoj se spominje krava”, “Sura u kojoj se spominje Ali Imran”. Možda je to bila i neka rečenica iz dotične sure kao u surama, i sličnim. Ponekad je sura opisno definirana kao – Početak Knjige⁸¹, Majka Knjige ili – Sura od sedam ajeta, a sve se odnosi na suru El-Fatiha, ili sura što se odnosi na Boga.⁸²

Ova imena i atributi su postojali u prvom izdanju (rukopisu) Kur'ana. Imena nekih sura su došla i u Poslanikovim hadisima kao imena sura El-Bekare, Ali Imran, Hud, El-Vaki'a. Na osnovu toga može se tvrditi da su mnoga od ovih imena ustanovljena u Poslanikovu vremenu kao rezultat česte upotrebe, a ne fikhsko-pravnom saglasnošću.

Kur'ansko pismo i njegove promjene

U Poslanikovom vremenu zapisivali su Kur'an. Prvi i drugi rukopis Kur'ana bio je napisan kufskim pismom. Nejasnoće u velikom broju riječi kufskog pisma razrješavali su poslanikovi drugovi, učili način čitanja Kur'ana i učili ga napamet. Uz sve ovo, za većinu su ostale izvjesne sumnje i nejasnoće pa je data prednost onome što je naučeno napamet i predajama samo vjerodostojnih kiraeta. Nije bilo lahko otvoriti Mushaf i učiti ga na pravilan način. Zbog toga je Ebu Esved Ed-Dueli⁸³, po nagovoru Alije r.a. postavio osnove znanosti o

⁸¹ Sura El-Fatiha zove se još i “Početak Knjige”, shodno njenom mjestu na početku Kur'ana ili “Sedam ajeta” zato što ona i ima sedam ajeta.

⁸² Sura “Kul hu Vallahu ehad” zove se “El-Ihlas” zato što sadržava čisti monoteizam, ona se još zove i “Ono što se odnosi na Boga” zbog toga što ona na neki način opisuje Uzvišenog Allaha.

⁸³ El-Itkan, 2/171.

arapskoj grafiji. Po zapovijedi umevijskog halife 'Abdu-l-Malika bin Marvana kasnije su na slova postavljene tačke.

Tako je smanjena sumnja i otklonjene samo neke nejasnoće jer grafija još nije bila potpuna sve dok El-Halil bin Ahmed El-Farahidi⁸⁴, osnivač gramatike, nije postavio grafijske oblike koji određuju način formiranja glasova, a to su: dužina vokala, pojačavanje ili dvostručenje konsonanata, dijakritički znači koji su uz konsonante čitaju kao kratko e, i, u, znak koji određuje samostalnost konsonanata, nunacija koja pokazuje neodređenost imena i labijalizacija vokala.

Ovim zahvatom su uklonjene sve nedoumice u čitanju. Prije El-Farahidijeve intervencije dijakritički vokali su se određivali upotrebom tačaka. Umjesto fethe upotrebljavala se tačka ispred slova, umjesto kesre upotrebljavala se tačka iznad slova, a umjesto damme upotrebljavala se tačka iza slova. No, ova metoda je u nekim slučajevima povećavala nejasnoće.

Napomena o Tabatabajevom metodi tumačenja Kur'ana

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci (pod brojem 0-12 335) nalazi se veliki tefsir Muhammeda Husejna Tabatabajija. Ovo izdanje ima dvadeset svezaka i štampano je lijepim, gotovo kursivnim arapskim pismom. Njegova opsežnost navela bi na pomisao da se radi o klasičnom djelu iz desetog vijeka da nije hidžretskog datuma (1397) kada se ovo treće izdanje pojavilo iz štampe u Teheranu.

Ne pada nam ni na pamet da se ovdje pojavimo kao prikazivači ovog velikog tefsira. Za takvo nešto potrebno je da se ispune mnogobrojne pretpostavke: cjelovito poznavanje perzijske tefsirske tradicije (na perzijskom i arapskom), potom, temeljito poznavanje imamijsko-šiijskog i ismailijskog tefsira, te, općenito, šiijske tradicije (hadisa).

Ali, ako se ne može sve postići, sve se ne treba ni da napusti, kaže jedna arapska poslovice. Zato ćemo ovom prilikom tek ukratko (na temelju izvjesnog uvida u prvi i jedanaesti tom ovog tefsira) svratiti pozornost na ovo Tabatabajjevo životno djelo, njegov magnum opus. Tabatabajjeva tumačenja Kur'ana teku uvijek kroz razine: bahs rivai (tradicionalno tumačenje), bahs felsefi (filozofsko tumačenje), bahs 'ilmi (znanstveno tumačenje), bahs idžtima'i (sociološko tumačenje)... To je, naravno, u skladu sa batinijskim postavkama u tefsiru: sve je u nivoima ili razinama, pa i Kur'an ima svoje razine i dubine (bevatn). Naravno, svaki ajet ne podliježe interpretacijama koje njeđre ljudski umni projekti, ali cijeli Kur'an podliježe mjestimice jednim, a mjestimice drugim interpretacijama ali ih i nadmaša. Tabatabai se najčešće opredjeljuje (sudeći prema onim dijelovima njegovog tefsira koji smo pročitali i razumjeli) za bahs rival i bahs felsefi. Autor, također, usprkos svom šiizmu, navodi i ehli-sunnetske autoritete i njihova mišljenja u prilog argumentacije koju provodi.

Tabatabai najčešće teži za tim da svaki ajet mnogostruko protumači, ali se, naravno, ne usuđuje da tvrdi kako nudi sva tumačenja i cjelovit spektar intencija (me'anl). Otuda je Tabatabajju strano ono isključivo teologiziranje Kur'ana ili reduciranje mnogostranih intencija Poruke na teološka monolitna značenja. Prirodno, Tabatabajjev tefsir je i teološki, ali ne samo teološki. Na ravnoj nozi s teologijom ovdje se pojavljuje filozofija, teozofija, sufizam... Po tome je, doista, ovaj komentar moderan, a istovremeno klasičan, drevan.

Ovdje smo za našeg čitaoca odabrali samo dvije stranice Tabatabajjevog tefsira na kojima se razgovijetno uočava sposobnost ovog Perzijanca, velikog Zamahšerijeva baštinika kad je

⁸⁴ Ibid, 2/171.

posrijedi istraživanje mnogosmislenosti (polisemnosti) Kur'ana. Na njima Tabatabai tumači 102. ajet sure Bekare koji spominje sihr.

Ovdje nismo odabrali predmetni ajet s ciljem da se razriješi tajna sihra, već samo da ukažemo na Tabatabaijev put interpretacije Kur'ana.

Praktički, tumačenja se, prema Tabatabaiju, razilaze i 102. ajet protumačen je do krajnjih konsekvenci složeno. Skoro da i nema ajeta poput ovog da je pretrpio tako mnogo tumačenja, interpretacijskih ekstrapolacija i interpolacija.

Prevod ajeta glasi:

“I povode se za onim što su šejtani o Sulejmanovoj vladavini kazivali. A Sulejman nije bio nevjernik, - šejtani su nevjernici učeći ljude vradžbini i onome što je nadahnuto dvojici meleka, Harutu i Marutu, u Babilonu. A njih dvojica nisu nikoga učili dok mu ne bi rekli: ‘Mi samo iskušavamo, i ti ne budi nevjernik!’ I ljudi su od njih dvojice učili kako će muža od žene rastaviti, ali nisu mogli time nikome bez Allahove volje nauditi. Učili su ono što će im nauditi i od čega nikakve koristi neće imati iako su znali da onaj koji tom vještinom vlada neće nikakve sreće na onom svijetu imati. A doista je jadno ono za što su se prodali, kad bi samo znali!” (El-Bakara:102) (Korkutov prevod)

Tumačenja se razilaze, da parafraziramo Tabatabaija, oko toga na što se odnose riječi i povode se. Da li na Jevreje iz doba Sulejmana, a.s., ili iz doba Muhammeda, s.a.v.a., ili se, pak odnose na sve njih.

Također se razilaze i oko riječi “Što su šejtani kazivali” (*tetlu*): da li je u značenju slijediti ili u značenju postupati ili u značenju čitati...”

Zatim su različita tumačenja ko su bili šejtani koji se ovdje spominju: šejtani između džina, ili između ljudi ili obje vrste njih...

Potom su velike razlike u interpretaciji riječi Sulejmanova vladavina. Da li je u značenju: o Sulejmanovoj vladavini, ili je u značenju za vrijeme Sulejmanove vladavine ili pak protiv Sulejmanove vladavine (jer su šejtani isticali svoju superiornost)...

Zatim su prisutne razlike oko toga šta znači nevjerovanje koje je ovdje spomenuto u vezi sa šejtanima: da li su uznevjerovali time što su sihr otkrili ljudima, ili što su sihr pripisivali Sulejmanu, ih su sami šejtani činili čaroliju pa se riječju nevjerovanje figurativno ukazuje na sihr...

I tako redom...

Tabatabai, naravno, zna da se kombinovanjem ovih mnogobrojnih interpretacija može doći do fantastično velikog broja tumačenja. Mogućnosti (Ihtimalat) je, doista, mnogo i ako ih sve pomnožimo jedne s drugima dobijamo začuđujući broj interpretacija...

Ovakav Tabatabaijev put u interpretiranju Kur'ana prisutan je i istaknut s namjerom da se naznači “široka stiliziranost” Kur'ana. To je knjiga koja se ne može nikada do kraja protumačiti.

E. Karić

Predgovor bosanskom izdanju ... 2
Predgovor ... 3

1. Poglavlje – Vrijednost Kur'ana kod muslimana

Kur'an, najbolji ustav života ... 4
Kur'an uspostavlja puteve i programe života čovjeku ... 7
Kur'an je potpora poslanstvu ... 8

2. Poglavlje - Čemu Kur'an uči

Kur'an je univerzalna svjetska knjiga ... 10
Kur'an je savršena knjiga ... 11
Kur'an je vječna knjiga ... 11
Kur'an je autonoman po svom smislu ... 12
Kur'an ima vanjsko i unutarnje značenje ... 13
Zašto Kur'an govori na način vanjskog i unutarnjeg značenja? ... 14
U Kur'anu postoje jasni i teže shvatljivi ajeti ... 16
Značenje jasnih (muhkem) i teže shvatljivih (mutešahib) ajeta kod komentatora Kur'ana i znalaca vjere ... 16
Način na koji su Imami Ehlul Bejt tumačili muhkem i mutešabih ajete ... 18
U Kur'anu ima te'vil i tenzil ... 19
Značenje "te'vila" kod komentatora Kur'ana i znalaca tumačenja ... 19
Pravo značenje te'vila u Kur'anu ... 22
Kur'an, derogirani i derogirajući ajeti ... 24
Tok i podudarnost u Kur'anu ... 24
Tefsir, njegova pojava i razvoj ... 25
Znanost tefsira i različite generacije komentatora ... 25
Metod ši'itskih mufesira i njihove generacije ... 28
Na koji način Kur'an prima tumačenje ... 29
Rezultat ovog istraživanja ... 30
Primjer tumačenja Kur'ana Kur'anom ... 32
O značenju valjanosti izreka Poslanika, s.a.v.a, i Imama ... 34

3. Poglavlje - Objava časnog Kur'ana

Muslimani i objava Kur'ana ... 36
Savremeni autori, Objava i poslanstvo ... 36
Šta Kur'an kaže o prirodno materijalističkom-tumačenju vjere ... 37

- 1) Govor Uzvišenog Allaha ... 37
- 2) Džibril i Pouzdani Duh ... 38
- 3) Meleki i Šejtani ... 39
- 4) Džinovi ... 40
- 5) Zov savjesti ... 40
- 6) Šta Kur'an kaže o Objavi i vjerovjesništvu? ... 41
 - a) Univerzalna i ljudska uputa ... 41
 - b) Osobenost ljudskog ponašanja ... 42
 - c) Kako je čovjek postao društveno biće? ... 42
 - d) Nesuglasja i nužnost zakona ... 43
 - e) Razum nije dovoljan da čovjeka uputi zakonu ... 44
 - f) Pravog puta nema bez Objave ... 45
 - g) Dvosmislenost i odgovor ... 45

- h) Objavi se ne potkradaju greške ... 47
- i) Pravi smisao Objave za nas je skriven ... 47
- j) Način objave Kur'ana ... 48

4. Poglavlje – Kur'an i znanosti

- Kur'ansko veličanje ugleda znanosti i podsticaj izučavanja ... 50
- Znanosti čije izučavanje Kur'an podstiče ... 50
- Znanosti koje se odnose na Kur'an ... 51
- Znanosti koje je inicirao Kur'an ... 51

5. Poglavlje – Objavljivanje Kur'ana i njegovo širenje

- Kako su objavljivani ajeti ... 53
- Povodi objave ... 54
- Stav koji se mora zauzeti o povodima objave ... 55
- Redosljed objavljivanja sura ... 55
- Sakupljanje Kur'ana u Mushaf ... 60
 - a) Kur'an prije Poslanikove smrti ... 60
 - b) Kur'an poslije Poslanikove smrti ... 61
- Interesovanje muslimana za Kur'an ... 61
- Kur'an je zaštićen od iskrivljenja ... 62
- Učenje, pamćenje i prenošenje Kur'ana ... 64
- Generacije učača (recitatora) Kur'ana ... 64
- Sedmorica učača Kur'ana ... 65
- Broj ajeta u Kur'anu ... 67
- Imena sura ... 68
- Kur'ansko pismo i njegove promjene ... 68
- Karićeva napomena o Tabatabajevom metodu tumačenja Kur'ana ... 69
- Sadržaj ... 71